خدا آفرین

ترکی - فارسی

اجتماعی، مدنی، آبلیق درگی

سال ششم، شماره ۶۰، شهریور ۸۸

Sep 2009,Say 60,II.6

۱۰۰۰ تومن

تورپاقدان یارادیلیق

تورلو باغلی قوللوغو الی یم...

بسم الله الرحمن الرحیم

ماه رمضان و عید سعید فطر مبارکباد.

خداآفرین ۶۰

ایچینده کیلر

سورواملو مودیر	۲
آشیق شمشیر و بهمن وطن‌اوغلو	۴
کتابشناسی آثار...	۱۰
آذربایجاندا دیل و سوی مسه‌له‌سی	۱۵
تئیمور احمدوو حاققیندا	۲۲
مولانا همتی انگورانی	۲۶
قاراداغ ادبییاتیندان سئچمه‌لر	۳۲
مهدی باکری	۳۸
پیر آغاجی	۴۵
کوروشون اولومو	۵۱
جزا	۵۵
شئعیریمیز	۵۷

ماهنامهٔ فرهنگی اجتماعی خداآفرین

سال ششم ، شماره ۶۰ شهریور ۱۳۸۸ ۶۰ صفحه ۱۰۰۰تومان

مدیرمسئول، سردبیر و صاحب‌امتیاز :

دکتر حسین شرقی دره‌جک

مدیر داخلی: علی محمدنیا

تایپ و صفحه‌آرایی: کاوه فضلی خلف

نظارت چاپ و لیتوگرافی : ندا ۷۷۵۲۳۱۶۹

چاپ: ارسباران تهران خیابان ظهیرالاسلام چهارراه خانقاه پاساژ گوهری‌نصب طبقه زیرزمین شماره ۳ – تلفن: ۷۷۵۲۲۴۳۰

زمینه مجله : فرهنگی، مسایل اجتماعی، معلومات عمومی، طنز و سرگرمی سالم

روش مجله : آموزشی ، تحقیقی، خبری، اطلاع‌رسانی، پژوهشی

گستره توزیع : استانهای آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و تهران

Khudafarin

Cultural & Social Monthly Magazin

Managing Director, concessioner & chief Editor:
Dr,Hossein Sharghi Darejak (soy türk)

Xudafərin

Aylıq mədəni, elmi, ictimai dərgi
Təsisçi, məsul müdür və baş redaktor:
Dr. Hüseyn Şərqi (Soy Türk)
İl:6, sayı: 60, yer: Tehran
Tel: (+98) 9192281916

آثار ارسالی به صورت زیر باشد:

بر روی یک صفحه A4 باشد/ از ارسال مطالب تکراری خودداری شود/ نشانی دقیق پستی، تلفن، درجه علمی، عکس و بیوگرافی خود را ضمیمه مقاله کنید/ برای معرفی آثار هنری و کتاب دو جلد برای مجله ارسال کنید./ زبان مجله ترکی- فارسی است.

Adress: 131145-147, Tehran, P.o. Box:Iran
Email : xudafarin_ar@yahoo.com

نشانی مجله :

تهران، خیابان انقلاب، ابتدای وصال شیرازی، پلاک۹، طبقه سوم، واحد۵

Tel: 66460895 – Fax: 66493084

صندوق پستی: تهران ۱۴۷-۱۳۱۱۴۵

سوروملو مودیردن...

کیملیک‌سیز تاریخ، تاریخ‌سیز کیملیک

دکتر حسین شرقی

کوره‌سل‌لشمه یعنی یئنی‌لشمه، پایلاشما و اویغارلاشما یاخود دا وارلیقدان بیر آلیش‌وئریش دئمکدیر، آنجاق کوره‌سل‌لشمه‌دن اونجه یوره‌سل‌لشمه، بولگه‌سل‌لشمه و اولکه‌سل‌لشمه‌ده هانسی یئرده اولدوغوموز چوخ اونملی‌دیر. دوغرودور هر بیر اینسانین بیر آناوطنی بیر ده رسمی وطنی یاخود اولوسلارآراسی تانینمیش بایراق وطنی واردیر. طبیعی‌دیر کی بو آنلام دا کسین ایفاده دئییل اونا گوره کی وطن، یورد آنلامی بعضی کولتورلره گوره دییشکن‌دیر. آنجاق صوحبت بیزیم وطن آنلاییشی، کیملیک فورماتی و تاریخ دویوموموزدان گئدیر.

بیزلر وطنی سئون ان نادیر میللت‌لردنیک، اونا گوره کی بیز اونا «آنا» آدی یعنی ان سئودییمیز وارلیق آدی وئرمیشیک و هر زامان آناوطن دئیه‌رک تک وطن کلمه‌سینی قوللانماقدان چکینه‌رک اوز سئوگی و علاقه‌میزی گوسترەریک. اونا گوره ده بیزیم اوچون وطن اوزو اوزلویونده تاریخ دئمکدیر. او معنا دا تاریخ دئمکدیر کی تاریخی وطن‌سیزلر یارادا بیلمزلر، اونا یاشادا بیلمزلر کیملییین گوسترگه‌سی اولان تاریخ او زامان واردیر کی او تاریخی یاشایان اولوس، میللت یاشامیش اولسون. تاریخی یارادان بیر میللت دئمک کی اوز کیملییینی و اونون وارلیق ایفاده طرزینی اورتایا قویموش اولور.

گئرچک آنلامدا تاریخسیزلیک هوویت‌سیزلیک و کیملیک‌سیز دئمکدیر. اونا گوره کی تاریخی یارادان و اونا وار اول دئین اینساندیر، عئینی زاماندا یارادیلان تاریخی یاشایان و یاشادان سونکی نسل اینسانلار دا او تاریخی اوزلرینه کیملیک گئییمی سئچه‌رک حیاتلارینی داوام ائتدیریر. بو باخیمدان تاریخسیز اینسان و اینسانسیز تاریخ یوخدور. هابئله هوویت‌سیز ده وارلیق او جومله‌دن اینسان یوخدور. آنجاق بو اورتامدا اورتاق دونیا بیرلشمه‌سی سوره‌جینده ان چوخ

فرقلی دیرلریمیزله قورور دویدوغوموز شرفلی آنلاریمیز، دوشمنلیک و دوستلوق سنتئزی اورتامیندا هئچ کسه باغیشا گئده بیلمه‌یه‌جه‌ییمیز تاریخی کیملییمیزی نئجه پایلاشمالییق. کیملییمیزین عقلانی، اینتئلئکتوال بیلیرگه‌سی اولان تاریخی دونیادا اولان اوخشارلاریمیزی نئجه بولوشدوره‌جه‌ییک؟

من ایستردیم بو مسه‌له‌نی داها دا کیچیلدک و اولکه داخیلی چرچیوه‌سینه ائندیره‌رک اوز ایچیمیزده سیندیرمه‌یه (هضم) باشلایاق.

توپراق، بایراق و سونرا دین، دیل و سوی بیرلییی اوزه‌رینده قورولان اولکه-میللت آنلامیندان یولا چیخاراق بعضی یانلیشلیقلارا قوجاق آچا بیله‌ریک. یعنی یاشادیغیمیز اولکه-بایراق مکانیندا بو تور باشقا سایدیغیمیز باشقا واریانتلار بیر-بیری ایله باغلاشمایا اولا بیلر بس اوندا کیملیک و تاریخ نئجه پایلاشا بیلر. بو آرادا بیز اینسانین یارادیلیشینین داوام ائتدیریجیسی اولان دیگر اساسلارا یعنی بیرینجی و ایکینجی اساسلارا دونوش ائدیب و یارارلانمالییق، اونلار معریفت و تجروبه‌دیر. بو ایکی آنلام گئرچکدن اوچونجو اساسی یعنی تاریخی و اوندان ایره‌لی گلن اوزلاشمالاری اوّج-اوّجه دویمه‌یه یئترلی اولا بیلر.

هر بیر اینسانین بیرئیسل (فردی) اولاراق و توپلومسال (میللت) اولاراق تاریخی واردیر. او تاریخ دانیلمازدیر. همان تاریخ کی بیزیم معریفت سیستئمیمیزین منشأ قایناغیندان قیدالاناراق سونراکی دوورده یاشادا بیله‌جک وارلیق فلسفه‌میزین تجروبه قایناغی اولاجاق و داوام ائده‌جک.

دیرلی سویداشلار کیملیک و تاریخی کیملیک دوزگون دوشونجه سوره‌جی نتیجه‌سینده اولوشور. ائله بونا گوره ده تاریخسیز کیملیک ده معریفت بوشلوغو و کیملیک‌سیز تاریخده ایسه دوشونجه یوخلوغو و تجروبه مئکانیزمینین یئترسیزلییی گوزه چارپیر.

بیز تاریخی گله‌جه‌یه دویونله‌مک اوچون معریفته و معریفتی یایغینلاشدیرماق اوچون تجروبه و مکانا ائحتییاجیمیز وار. او مکان وطندیر. او وطن کی سنه کیملیک پاسپورتو بخش ائدیب ایندی دوغولدوغون اوبادان، کنددن، شهردن، اوستاندان (بولگه) باشلایاراق تک بایراق و توپراق دئییلن اولوسلارآراسی تانینمیش اولکه دوزئییننه نه تور چیخیش ائده‌جه‌یین بللی‌دیر. اونجه وار اولما موجادیله‌سینی اوز ایچینده عاییله‌نده، یوره‌نده-بولگه‌نده و اولکه‌نده ائده‌جکسن و ان گوزل باشاریلی ایشلره ایمضا آتاراق میللت‌لر تاریخ کیتابیندا سن ده اوز آدینی یازدیراجاقسان کی، تاریخسیز کیملییه صاحیب اولمایاسان یاخود دا ان دیرلی کیملییه ییه چیخاجاقسان تاکی، تاریخسیز آدینی داشیمایاسان. قالانی سندن...

تبریک

دیرلی دوستوم دوکتور سیاوش مددی

آتیلا بالانیزین دونیایا گلیشی هم سئویندیریجی هم ده قورور وئریجی آنلار بیزه یاشاتدی. کوکلو سولاله‌نیزین قوچاق داوامچیسینا چئوریله‌جه‌ییننی امینلیک‌له بیلیریک. اولو تانری‌دان اونا جان ساغلیغی، بول حیات، جسور اورک آرزولاییرام. سیزه بیر گوزل آتا کیمی و هم ده خاتون آناسینا خدافرین کالئکتیوی اولاراق درین سایغی‌لارلا تبریک دئییریک.

ادبی آراشدیرما

آشیق شمشیر و شاعیر بهمن وطن‌اوغلو

پروفئسور سدنیک پاشا پیرسولطانلی

بو ایکی نهنگ ائل صنعتکارلاری‌نین یارادیجیلیق‌لاری تیمثالیندا فولکلورون و آشیق یارادیجیلیغی‌نین اوزلرینه مخصوص خوصوصییت‌لرینی، فولکلورشوناسلیقدا تئز-تئز راست گلمک اولور. آشیق یارادیجیلیغی فولکلورون بیر قولودور. فولکلور اودور کی، اونون موأللیفی بللی دئییلدیر. اصلینده هر بیر فولکلور نومونه‌سی ده بیر فرد طرفیندن یارادیلمیشدیر. کیچیک بیر بایاتی‌نین دا، تمثیلین ده ایلک یارادیجیسی اولوب. لاکین میرور زامان کئچدیکجه اوز موأللیفینی اونوتدوروب، فولکلور قازانیندا قاینایب، کوللئکتیو یارادیجیلیق محصولونا چئوریلیب. آشیق پوئزییاسی‌نین یارادیجیلاری اوز شئعیرلرینین سونوندا، موهوربندلرینده اوز آدلارینی و یا تخللوص‌لرینی ایشله‌تمک‌له یارادیجیلیق‌لارینی اوز عونوانیندا ساخلایا بیلیرلر. بس بونون نه‌یی فولکلوردور؟ موللا پناه واقیفین، نباتی‌نین قوشماسی ایله آشیق شمشیرین و یا بهمن وطن‌اوغلونون قوشمالاری آراسیندا فرق وارمی؟ بیرینجی‌لر یازیلی هامی‌سینین دا قوشمالاری ۱۱ هئجالی‌دیر ۳-٤-٤، ٦-٥، ٥-٦ شکلینده بولونورلر، اکثرییتی‌نین قوشمالاریندا ردیف اولا دا بیلیر، اولمایا دا. بس فرق نه‌ده‌دیر؟ قوشما سازین شاه پرده‌سی ایله اکیز یارانمیشدیر. واقیفین و نباتی‌نین قوشمالاری اوز اولچوسونو، اولگوسونو و قورولوشونو آشیق شئعریندن آلمیشدیر. اونا گوره ده اونلارین قوشماسینا آشیق شئعری طرزینده یازیلمیش قوشما دئییلیر. واقیفین و نباتی‌نین قوشمالارینا آشیقدان چوخ خاننده و موغننی‌لر موراجیعت ائدیر. مثلن؛ واقیفین «نه باد-ی سبادان، نه شانه‌دندیر»، نباتی‌نین «گلسین گلمه‌سین» قوشمالاری بونا میثال اولا بیلر. ایستر آشیق شمشیر، ایسترسه ده بهمن وطن‌اوغلو اوز قوشمالارینی ساغلیق‌لاریندا یازیب، یازیلی ادبییاتین نوماینده‌لری کیمی چاپ ائتدیرمیشلر. بو معنادا هر ایکیسی یازیلی ادبییاتین نوماینده‌سیدیر. عوثمان ساری‌وللی، زلیم‌خان یعقوب دا قوشما یازیب چاپ ائتدیرمیش و یازیلی ادبییاتین نوماینده‌سیدیرلر. بو منظره‌نی دریندن سئیر ائدن و آشیق شئعرینین داخیلی ماهییتینی نظره آلمایاراق پروفئسسور م.ح. طهماسب یازیر کی، آشیق ادبییاتی نه شیفاهی ادبییاتدان شیفاهی ادبییات، نه ده یازیلی ادبییاتدان یازیلی ادبییاتدیر. یازیلی ادبییاتین نوماینده‌سی ده، آشیق دا خالقین معنوییاتی‌نین عوموومی محصولو اولان فولکلوردان عئینی درجه‌ده بهره‌لنیرلر. فرق بوندادیر کی، یازیلی ادبییاتی‌نین نومونه‌لری خالقا کیتاب واسیطه‌سییله

تقدیم اولونور. سازا باغلی آشیق شئعیرلری ایسه ساز واسیطه‌سییله گئنیش کوتله ایچه‌ریسینده یاییلیر. حتتا، یارادیجی آشیقلا، آشیق پوئزییاسینی اوز شئعیرلری ایله زنگین‌لشدیرن ائل شاعیرلرینین ده فرقی واردیر. آشیق شمشیرله بهمن وطن‌اوغلونون یارادیجیلیق طالئع‌لرینده، قوشمالارینین یاییلماسیندا دا کسکین فرق واردیر. من بو صنعتکارلاری عئینی درجه‌ده سئویرم و یارادیجیلیق‌لارینا بویوک محبتیم وار. دوز ٤٥ ایلدیر کی، هر ایکی صنعتکارین یازیلارینی آنباآن ایزله‌ییرم. ١٩٦١-جی ایلین ٧ سئنتیابریندا کلبرجرده فولکلور سفرینده اولارکن «داغ چیچک‌لری» آدلی مقاله‌مده کلبجرین دیگر ائل صنعتکارلاری ایله یاناشی آشیق شمشیر و بهمن وطن‌اوغلو یارادیجیلیغینا اوز موناسیبتیمی بیلدیرمیشم. آشیق شمشیر اوز شئعیرلرینین آشیق علعسگر کیمی ایلک گوندن تبلیغاتچیسی اولموشدور. خوصوصی‌یله بویوک شاعیریمیز ص. وورغونلا آشیق شمشیرین گوروشوب دئییشمه‌لری اونون شوهرتینی داها اوزاقلارا یایمیشدیر. من دئییردیم کی، بو تاریخی گوروش حاقدا یوردوموزدا، آشیقلارین دیلینده موکمل بیر داستان فورمالاشماقدادیر. بهمن اوز خالقی‌نین دردینه، حالینا یانارکن دوشونن بیر صنعتکار اولموشدور. بهمن اصلینده شئعیر یازمامیش، خالقین اوره‌ییندە‌کی نیسگیللری اوخوموش، ورق‌لره کوچورموش، اونلارین یاییلماسینی تئللی سازین تئللرینه تاپشیرمیشدیر. بهمن ساز گوتوروب اوز شئعیرلرینی تبلیغ ائتمه‌میشدیر. او، واقیفله یاناشی دوران بیر صنعتکاردیر. لاکین بهمن شئعیرلرینی ائله یازمیشدیر کی، او قوشمالارین قوشا-قوشا قانادلاری وار. قوشمالاری یوردون شنلیک‌لرینده، تویلاریندا، ماغارلاریندا، آشیقلارین سازیندا پروازلانمیشدیر. هانسی آشیغی دیندیریرسن دیندیر، بویوکدن کیچییه بهمندن ٦-٥ قاتار شئعیر بیلمه‌ین صنعتکار تاپمازسان. یارادیجیلیق بویو هر گون آشیقلارین قولاغی سسده اولموش، بیر-بیری‌یله سوراقلاشمیش، «بهمندن سن هانسی تزه سوزو بیلیرسن؟ بیرینی سن منه وئر، بیرینی ده من سنه وئره‌رم» دئمیشدیرلر. بهمن وطن‌اوغلونون شئعیرلری آشیق شمشیره و باشقا ائل شاعیرلرینه نیسبتن چوخ گئج نشر اولموشدور. بهمنین شئعیرلری چاپ اولونانا قدر خالقین قلبینده، خوصوصین آشیقلارین ازبرینده جیلد-جیلد اثرلری وار ایدی. بهمنین خوشبخت‌لییی اوندا ایدی کی، اونون شئعیرلرینی تکجه آشیقلار اویره‌نیب یایمیردیلار. عادی قوزوچو دا، یایلاقچی دا، یوردوموزا گلن قوناقلار دا اونون بیر-ایکی قوشماسینی ازبرله‌ییب اوز یوردلارینا آپارماغی قنیمت بیلمیشلر. بهمنین قوشمالارینی، تکجه آشیقلار دئییل، گئنیش خالق کوتله‌سی ازبر بیلیر. بو صنعتکارا بخش ائدیلمیش تانری خوشبخت‌لییی‌دیر. بهمن شئعیرلرینین گئنیش یاییلماسیندا اوزوندن قاباقدا آشیق علعسگرین قوشمالارینی گورور. «علعسگرین قوشماسی» آدلی شئعرینده یازیر:

چمنزاردی، چمنزارین ایچینده،
ایلک باهاردی، ایلک باهارین ایچینده،
شیرین-شیرین قوشمالارین ایچینده،
یئنه تکدی علعسگرین قوشماسی،
نه قشنگدی علعسگرین قوشماسی.

١٩٦١-جی ایلین ٧ سئنتیابریندا کلبجرده

اولارکن بهمنین بیر قوشماسینی ازبرله‌میشم، بو گون ده یادداشیمدا یاشاییر:

آی ائللر حئیرانام عومرون باغینا،
یارپاغی سارالیب، باری بس هانی؟
دئییرلر وار تنززوله ترققی،
ائیله‌دین عومرومو یاری، بس هانی؟

سنین قودرتینه حئیرانام آغا،
نامردی اوجالدیب، قالدیردین داغا،
مرد اولان یوخسولو سالدین آیاغا،
یارادانسان، ائعتیبارین بس هانی؟

آ بهمن، یاز، عاریفسن اگر،
خودانین صبرینی بیلمیرسن مگر؟
لکه‌سیز بیر ویجدان یوز وارا ده‌یر،
تاختی سولئیمانین واری بس هانی؟

اونسوز دا حاقسیزلیقلارا دوزمه‌ین، شام کیمی اریین، پروانه کیمی اودلارا قالانان بهمنی کوچکونلوک، قاچقینلیق اه‌یدی. اونون دوزومونو الیندن آلدی. اونون اولوموندن قاباق یازدیغی «کلبجرده قالدی» قوشماسی قلبی‌نین ترننومودور. کلبجر داغلارینی دولاشان روحودور:

داها ایسته‌میرم دونیا مالینی،
خانیمانیم کلبجرده قالیبدی.
او یئرلردن ائلیم، گونوم کوچندن،
دین-ایمانیم کلبجرده قالیبدی.

دایانمیشیق اولومله پنجه-پنجه‌ده،
نه قدر یاشاماق اولار بو ایشکنجه‌ده،
قوروجا جیسمیمدی گزن گنجه‌ده،
بوتوو جانیم کلبجرده قالیبدی.

حاققیم یوخدو، ائل ایچینده اویونم،
آز قالیرام درد ایچینده ایلم،
او سیز دئین وطن‌اوغلو دئییلم،
آدیم، سانیم کلبجرده قالیبدی.

آشیقلاریمیز، شاعیرلریمیز نه قدر حاقسیزلیقلار، گیلئی-گوذاردان یازسالار دا اونلاری شوهرت‌لندیرن اونلارین ائل گوزللرینه و گوزللیک‌لره یازدیقلاری قوشمالاردیر.

آشیق شمشیرین یوزلره اورک‌آچان، داغلاری ترننوم ائدن قوشمالارینی دینله‌میشیک، اوخوموشوق، ازبرله‌میشیک، آنجاق یاشی‌نین ایختییار چاغیندا یازدیغی بیر گوزل‌لمه گوزوموزون اونونده یازی جانلاندیریر، گوزه‌لی و گوزللیک‌لری جانلاندیریر:

فیرقتیندن قوورولا یدیم یانایدیم،
پروانه اودلارا قالانان کیمی،
بولانایدیم آغ سینه‌نین ترینه،
بنوشه شئه‌لره بوله‌نن کیمی.

مومکون اولسا قوللوغوندا قالاردیم،
موشک-و عنبر، گول عطرینی آلاردیم،
یاناغینی، دوداغینی یالاردیم،
آری شان اوستونده یالانان کیمی.

شمشیری قویما گل سن گوزو یاشلی،
اوره‌یی قوصصه‌لی قلبی آتاشلی،
دولانیم باشینا، آی قلم قاشلی،
خسته پیر باشینا دولانان کیمی.

آشیق شمشیر، بهمن وطن‌اوغلو کیمی من ده قوشما یازانام. شئعیر حیسسین، دویغونون محصولودور. بدیعی ایدراکین توحفه‌سیدیر. سن شئعیرله فردی حیسس‌لرینی ترننوم ائدیرسن. من کلبجره گئدرکن «یولوم دوشدو» و «دلی داغ» قوشمالارینی یازدیم:

گلیب چاتدیم گول چاغینا،
گیردیم شمشیرین باغینا،
سینه‌م دوندو سوز داغینا،
او ایچن چئشمه‌دن ایچدیم.

سونرا کلبجرده «قوشداش یایلاغی» و «کئیتی داغ» افسانه‌لری حاققیندا مقاله یازدیم. بو دا منیم عئلمی ایدراکیمین محصولودور. بونلار شخصی واریداتیمدیر. لاکین بورادا عوضسیز، ایتیب باتماقدا اولان آشیق شئعیرلرینی، هاخو نبی حاققیندا بیر-بیریندن قییمتلی حئکایه‌لر، ائلین، یوردون معنوی ثروتینی توپلادیم. بو منیم شاعیرلییم، عالیم‌لییم دئییل، خالق قارشیسیندا خیدمتیم‌دیر، وطنداشلیق بورجومدور. داهی‌لر خالقین ثروتینی توپلایانلاری خالق قهرمانلاری ایله یاناشی توتورلار. منیم آرشیویمده آغدابانلی آشیق قوربان، دده شمشیر، لؤیلو آشیق بستی، شاعیر جاواد، میسکین ولی، علی بیمار، نوورس فیرودین، ایستی‌بولاقلی اوغورلو، اونون اوغلو شاعیر سالمان، قامیشلی شاعیر روستم، اونون قارداشی زال جاببارلی، آیریم اومود، آیریم احمد، دمیرچی سولئیمان و باشقالاری‌نین ادبی ایرثی جیلدلرله قالاقلانیب قالیر. آشیق شمشیرین ساغلیغیندا و سونرا اونون چوخ سایی‌دا شئعیرلری چاپ اولونموشدور. بو او دئمک دئییلدیر کی، آشیق شمشیرین چاپدان کناردا شئعیری قالمامیشدیر. منیم آرشیویمده قالان نادیر اینجی‌لردن بیری «آشیق شمشیرله دمیرچی سولئیمانین دئییشمه‌سی»دیر.

آشیق شمشیر بیر گون دمیرچی سولئیمانین یانینا گلیر و قیزینا جئهیز اوچون بیر صاندیق سیفاریش وئریر. بیر آی موددتینه دمیرچی سولئیمان صاندیغی دوزه‌لتمه‌لی اولور. لاکین واخت چوخ اوزانیر. آشیق شمشیر دمیرچی سولئیمانا مذممت دولو آلتی بندلیک قوشما یازیب گوندریر. دمیرچی سولئیمان دا اونون هر بندینه جاواب یازیر.

شمشیر:

وعده‌لشدیک هفته کئچدی، آی کئچدی،

آی اوستا دوزه‌لیب ایلی صاندیغین.
قیش آدلادی، باهار اولدو، یای اولدو،
بیر یاشی تامامدی، بلی، صاندیغین.

دمیرچی سولئیمان:

باغیشلا سن منی آی دده شمشیر،
موسوم کئچیب، پئچلر ایر صاندیغی،
پنجره دمیری بیر یانا دورسون،
مانقاللار حئسابدا دویور صاندیغی.

شمشیرین سون جاوابی داها ماراقلی‌دیر:

اوچونمارام، یارپاق کیمی اسمه‌رم،
صنعتکارام، صنعتکاردان کوسمه‌رم.
سن ائله بیلمه کی، قوربان کسمه‌رم،
چاتسا الیمیزه الی صاندیغین.

آشیق شمشیر بیلدیریر کی، صاندیغی دوزه‌لتسه‌لر ده، چایلار داشیب آغدابانا گلمک چتین‌لشیر. دمیرچی سولئیمان دئییر:

سیزین داغلار، بیزیم داغدان باشدیسا،
دوزر سولئیمانین باغری داشدیسا،
آغدابانین یولو چیتقیل، داشدیسا،
گتیرر جئیرانلا، جویور صاندیغی.

کلبجرین خاللانلی کندیدن اولان دمیرچی سولئیمانلا، آشیق شمشیرین دئییشمه‌سی، صنعتکار عابدوللا ایله نوورست ایمانین دئییشمه‌سینه بنزه‌ییر. صنعتکار عابدوللا شاعیر اولماقلا یاناشی گوزل خرراط ایدی. اوستا عابدوللا دا سوز وئریر ایمانین ائوی‌نین دوشه‌مه‌سینی ووررسون، لاکین ایشی لنگیدیر. آرالاریندا بونا بنزر دئییشمه یارانیر. هر ایکی دئییشمه یوردو اولان ماراقلی بیر حئکایتدی. شمشیرین کیتابیندان کناردا قالان شئعیرلرینی عومور وفا قیلسا اوزوم نشر ائتدیره‌جه‌یم. بیر نئچه کلمه ده بهمنین شئعیرلری حاققیندا دئمک ایسته‌ییرم. بهمن حسساس و صرراف صنعتکار ایدی. بهمن سوزونون قییمتینی و یئرینی بیلردی. بعضن اونون شئعیرلرینه هر هانسی رئداکسییا ایشچی‌سینین ال گزدیرمه‌سی نتیجه‌سینده شئعیرلرین بدیعی دیرینه خلل گلیر.

«یئنی‌لیک» قزئتی‌نین (کلبجر) ۲۰ آپرئل ۱۹۶۶-جی ایل ساییندا «شئهلی چیچکلر» آدلی مقاله‌م چاپ اولونموشدور. همین مقاله‌ده شاعیرین آشاغیداکی میصرالارینی وئرمیشم:

ایللر گلیب، کئچدی، دلی‌داغ یئنه،
عرشده‌کی بولودون توشوندا قالدی.
سیلیندی کوکسوندن موروووون قاری،
آغ کلاغای کیمی باشیندا قالدی.

یئرینده دئییلمیش بو گوزل شئعرین سون میصرالارینا دیققت یئتیرین. ائله بیر رسسام فیرچاسی ایله چکیلمیش جانلی لووحه‌دیر. بهمنین ۱۹۹۷-جی ایلده نشر اولونموش، «آللاهسیز دونیا» کیتابیندا همین بئیت چوخ اویارسیز شکیله سالینمیشدیر.

اریدی کوکسوندن کپزین قاری،
آغ کلاغای کیمی باشیندا قالدی.

نه قوشقار موروووو، نه ده مورو کپزی عوض ائده بیلمز. نیظامی گنجوی‌نین «آلپاراق» آدلاندیردیغی کپز «قیزیل داش» دئمکدیر. قوشقارین و موروووون باشیندا، دوشونده یاز، یای آیلاریندا کلاغایا بنزر قار زولاقلاری قالیر. کپزده ایسه بو منظره‌نی گوره بیلمه‌ریک. شاعیر اته‌ییننده بویودویو مورو داغینا بو شئعیری گنجلییننده یازمیشدیر. هئچ کسه حاق وئریلمیر کی، اورکدن قوپوب گلن بو میصرالارا ال گزدیرسین.

من آشیق شمشیر و بهمن وطن‌اوغلو حاققیندا تأثوراتلاریملا یاناشی، اینسانلاری دوشوندورمک و گولدورمک اوچون بیر–ایکی کلمه ده هاخو نبی حاققیندا دئمک ایسته‌ییرم.

۱– بیر گون گویچه‌دن دیزی‌آینالی بیر پهلوان نبی‌یله گولشمک اوچون کلبجرین گشتک کندینه گلیر. هاخو دئییر: قارانلیقدا بیزیم گولشمه‌ییمیزی کیم گوره‌جک؟ بو گئجه قال قوناغیمیز او. سحر تئزدن گشته‌یین اته‌یینده آچیق هاوادا زورناچی چاغیراق، جنگی چالسین، چالغی‌نین صدالاری آلتیندا گوله‌شک. جاماعات دا ال چالیب، احسن دئسین. هاخو نبی قارا دامین اورتا کره‌نینی (اونا پله‌نگر ده دئییرلر) چیینی ایله قالدیریب قوناغین چکمه‌لرینی کرنله دیره‌یین آراسینا قویور. اوزو ایسه لاپ تئزدن مال–قارانی ناخیرا قوشماغا آپاریر. پهلوان یئریندن قالخیر و ائو صاحیبه‌سیندن چکمه‌لرینی ایسته‌ییر. قادین دئییر:

– هاخو چکمه‌لری ایت–پیشییین آپارماسیندان ائحتییاط ائدیب اونلاری کرنله دیره‌یین آراسینا قویدو. دیزی‌آینالی پهلوان چیینینی کره‌نین آلتینا وئریر. نه‌اینکی اونو قالدیرماق، هئچ یئریندن تره‌ده بیلمیر. دئییر:

– باجی، کوهنه قالوشدان، چاریقدان نه‌ییئیز وار گئییم باییرا چیخیم. پهلوان دره‌یوخاری قاچیب جانینی قورتاریر.

۲– هاخونون قارداشینی آتین اوستونده ترتر چایی‌نین سئلی گوتورور. هاخو اوزه–اوزه آتلی–زادلی اونو چیینینه گوتوروب چایدان چیخاریر.

بیر گون هاخونون قارداشی اولوم آیاغیندا جان وئریر. هاخونو چاغیرتدیریر. هاخو قارداشی‌نین آیاق اوجوندا آغلاییر و دئییر:

– قارداش، بو دیزی‌آینالی پهلوان اولسا سنی الیندن آلاردیم، سئلدن آتینی دا اوزونو ده قورتاراردیم. سنی بوغان کیمسه‌یه منیم گوجوم چاتماز، اونون قاباغیندا عاجیزم. قوی یونونو قیبله‌یه چئویرسینلر. راحاتجا جانینی وئر. سنی بوغان عزراییلدیر.

۳– کنده بیر دلی‌قانلی وارمیش، ایپه–ساپا گلمیرمیش. آتاسی دئییر:

– بیر آز دینجل. هاخویا راست گلرسن بوینونو، بئلینی قیرار. اوغلان یئنه یئره–گویه سیغیشمیر. هاخو کیمدیر؟ آتاسی گوستریر، باخ او هاخودور، دییرمانا دن آپاریر. اوغلان بیر داغارجیق دن گوتوروب دییرمانا یوللانیر. هاخو هوشکورک چالا–چالا دن اویودوردو. اوغلان ایچه‌ری گیرن کیمی اوجادان دئییر:

– ائی قوجا، دنینی ییغیشدیر. هاخو سول الینی دییرمانین داشی‌نین اوستونه قویوب داشین حرکتینی دایاندیریر. هاخو سوروشور:

– نه دئییرسن آی بالا؟

حئیرتدن گوزلری کله‌سینه چیخان اوغلان دئییر:

– بابا دئییرم منه ده نووبه چاتاجاق می؟

کلبجردن گتیردییم آشیق شئعری ایله یاناشی، اورنک‌لر ده، اینجی‌لر ده چوخ قییمتلی‌دیر. آشیق شمشیر ده، بهمن وطن‌اوغلو دا بئله زنگین فولکلورو اولان بیر دییاردا دونیایا گوز آچمیشلار. بو قایناقلاردان فایدالانا–فایدالانا آزمان صنعتکارلارا چئوریلمیشلر. کلبجر تورپاغی‌نین فولکلورونون، آشیق صنعتی‌نین منه ده گوجلو تأثیری اینکارائدیلمز بیر حقیقتدیر.

کتابشناسی آثار دکتر صدیق

معصومه غلامنژاد بازکیایی

نگاشته‌ای که پیش روی شماست، کتاب‌شناسی آثار استاد دکتر حسین محمدزاده‌ی صدیق – از شخصیت‌های برجسته و تأثیرگذار در ادبیات معاصر آذربایجان – است که افتخار تهیه و تألیف آن نصیب اینجانب شد.

قبل از ورود به مبحث اصلی این نگاشته، ابتدا توضیحاتی پیرامون این مجموعه و روش تدوین آن ارائه کرده، آن‌گاه مختصری از زندگانی دکتر صدیق را می‌آوریم.

۱. کتاب‌شناسی حاضر، «کتاب‌شناسی توصیفی» است که در آن اطلاعات کتاب‌شناختی هر اثر، به همراه دورنما و چارچوبی از آن ارائه شده است.

۲. کتاب‌شناسی حاضر، مجموعه‌ی آثار چاپ شده‌ی دکتر صدیق را تا پایان خردادماه ۱۳۸۸ هـ ش شامل می‌شود.

۳. در این کتاب‌شناسی، تعداد بیست عنوان که دارای ارزش علمی بوده، ولی بر اساس تعریف یونسکو از کتاب، کمتر از ٤٨ صفحه‌اند و کتاب محسوب نمی‌شوند نیز معرفی و توصیف گردیده‌اند.

۴. عنوان «دکتر حسین محمدزاده صدیق» به جهت رعایت اختصار به صورت «استاد» ذکر شده است.

۵. دکتر صدیق آثار خود را با اسامی مختلف همچون: ح. م. صدیق، حسین دؤزگون، حسین سرخابلی، صفدر شمایلی سرخابلو، حسین محمدزاده صدیق و ... می‌نگارد که برخی از آن‌ها در معرفی آثار وی در این کتاب‌شناسی آمده است.

۶. کتاب‌شناسی حاضر در نه بخش تنظیم شده است:

اوّل: آثار استاد.

دوّم: مقدمه‌های استاد بر کتاب‌ها.

سوّم: نقدهای استاد بر اشخاص، کتب و مقالات.

چهارم: کنگره‌ها.

پنجم: نشریات.

ششم: مصاحبه‌ها.

هفتم: درباره‌ی استاد.

هشتم: پایان‌نامه‌ها.

نهم: زیر تیغ سانسور.

۷. **بخش اوّل**: آثار استاد:

۱ – ۷ آثار ایشان در این کتاب در شش بخش تقسیم‌بندی شده است:

الف: تصحیح و تحشیه.

ب: تحقیق و پژوهش.

پ: ترجمه.

ت: مجموعه شعر.

ث: متون دانشگاهی.

ج: ادبیات کودکان.

۲ – ۷. آثار استاد در هر شش بخش، بر اساس حروف الفبایی مرتب شده‌اند.

۳ – ۷. شماره‌ی جلد از عنوان کتاب محسوب شده است به استثنای کتاب‌هایی که دو جلد آن‌ها در یک مجلد صحافی شده است.

٤ – ۷. در این بخش، در صورتی که کتابی بیش از یک بار چاپ شده باشد، آخرین چاپ آن معرفی و توصیف شده است. و مشخصات نشر چاپ‌های قبلی در ذیل آن آمده است.

۵ – ۷. در این بخش، کتاب‌هایی که در چاپ‌های بعدی، از نظر محتوایی به حجم آن‌ها افزوده یا کاسته شده یا تغییر عنوان داده‌اند، به عنوان یک اثر مستقل معرفی شده‌اند.

۸. **بخش دوّم**: کتابشناسی کتاب‌هایی است که استاد بنا به درخواست پدیدآورندگان آثار، بر آن‌ها مقدمه نوشته‌اند.

۹. **بخش سوّم**: عبارت از نقدهایی است که استاد بر اشخاص، آثار و مقالات نوشته‌اند.

۱۰. **بخش چهارم**: به معرفی سخنرانی‌های استاد در کنگره‌های مختلف می‌پردازد.

۱۱. **بخش پنجم**: به معرّفی مختصر نشریاتی می‌پردازد که توسّط استاد انتشار یافته‌اند.

۱۲. **بخش ششم**: شامل گزیده‌ای از مصاحبه‌های استاد می‌شود.

۱۳. **بخش هفتم**: شامل توصیف آثاری است که درباره‌ی زندگانی، آثار، شخصیت و آرای ایشان نگارش یافته است.

۱٤. **بخش هشتم**: به معرفی پایان‌نامه‌هایی می‌پردازد که با راهنمایی استاد نوشته شده‌اند.

۱۵. بخش **نهم**: شامل نظرات ممیزانِ اداره‌ی نگارش حکومت پهلوی درباره‌ی آثار استاد است که در مواردی مانع از چاپ آثار ایشان در آن برهه‌ی زمانی شده است. این قسمت عیناً از کتاب «سانسور در آینه» تألیف دکتر فریبرز خسروی[1] در این‌جا نقل شده است.

روش تدوین بخش‌ها

بخش‌های اول و هفتم:

در این بخش‌ها، هر منبع از سه قسمت تشکیل شده است که عبارتند از:

قسمت اول: مشخصات کتاب‌شناختی هر منبع به ترتیب ذیل:

۱. در ابتدا نام پدیدآورنده یا پدیدآورندگان اثر که به عنوان سرشناسه در فیپا ذکر شده، آمده است.

۲. عنوان کتاب، دومین جزء این قسمت است که بر اساس عنوان صفحه‌ی حقوقی اثر با حروف درشت نوشته شده است.

۳. در صورتی که کتاب دارای عنوان فرعی باشد، بلافاصله بعد از عنوان اصلی با حروف سیاه و ریزتر از عنوان اصلی آمده است.

۴. جزء چهارم به ذکر نام کمک پدیدآورنده (مصحّح، بازنویس، مقدمه‌نویس، مترجم، ویراستار، به کوشش، به اهتمام و ...) اختصاص دارد.

۵. مشخصات مربوط به نشر کتاب که عبارتند از: نوبت چاپ یا ویرایش، محل نشر، ناشر، تاریخ نشر.

۶. جزء بعدی شامل مشخصات ظاهری کتاب می‌شود که عبارتند از: شماره جلد، تعداد صفحات، عکس و تصویر، نمونه، جدول و نقشه، و قطع کتاب.

قسمت دوم: شامل اطلاعاتی است که بعد از یک سطر فاصله ذکر شده است و عبارتند از:

۱. در صورتی که عنوان روی جلد یا صفحه عنوان اثر با عنوان صفحه‌ی حقوق متفاوت باشد، در این‌جا ذکر می‌شود.

۲. در صورتی که عنوان پشت جلد یا صفحه‌ی آخر کتاب به لاتین یا انگلیسی، و یا متفاوت با صفحه حقوق باشد، در این قسمت ذکر می‌شود.

۳. در صورتی که کتاب دارای چاپ‌های قبلی باشد، با ذکر مشخصات نشر در این قسمت آورده می‌شود.

۴. در صورتی که کتاب شامل کتاب‌نامه باشد در این قسمت به آن اشاره می‌شود.

قسمت سوّم: در این قسمت به معرّفی و توصیف منبع پرداخته می‌شود.

بخش دوّم:

۱. هر منبع همانند بخش اول مشتمل بر سه قسمت است، با این تفاوت که در قسمت سوم مختصری پیرامون موضوع مورد بحث استاد در مقدمه، سخن گفته می‌شود.

۲. منابع این بخش براساس حروف الفبایی مرتّب شده‌اند.

[1] خسروی، فریبرز. **سانسور در آینه (نظرات ممیزان در دوره‌ی پهلوی دوم)**؛ تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.

بخش سوّم:

۱. بخش نقدها مشتمل بر دو قسمت است:

قسمت اوّل: منابع نقدها، که مشتمل بر اطلاعاتی چون: نام ، سال، دوره و شماره‌ی نشریه، تاریخ چاپ مقاله در نشریه و ... می‌باشد.

قسمت دوّم: شرح مختصر محتوای هر نقد و ارائه‌ی چارچوب و دورنمایی از آن.

۲. منابع این بخش بر اساس تاریخ مرتّب شده‌اند.

بخش چهارم:

۱. این بخش در دو قسمت تنظیم شده است:

قسمت اوّل: معرفی کنگره‌ها که شامل اطلاعاتی چون: عنوان مقاله، مکانِ تشکیل کنگره، نام کنگره، سال تشکیل کنگره و کتاب‌نامه.

قسمت دوّم: ارائه‌ی دورنمایی از مقاله.

۲. منابع این بخش براساس حروف الفبایی عنوان مقالات مرتّب شده‌اند.

بخش پنجم:

۱. در این بخش اطلاعاتی مختصر پیرامون نشریه از قبیلِ سال نشر، محل نشر، شماره‌های منتشر شده، زبان و محتوای آن آمده است.

۲. نشریات در این بخش به ترتیب سال نشر مرتب شده‌اند.

بخش ششم:

۱. این بخش در دو قسمت تنظیم شده است:

قسمت اول: منابع مصاحبه‌ها، که شامل اطلاعاتی چون: نام، سال، دوره و شماره‌ی نشریه، محل انتشار نشریه، تاریخ مصاحبه و نام مصاحبه‌کننده می‌باشد.

قسمت دوم: شامل محورهای گفت‌وگو و بحث در مصاحبه‌ها می‌باشد.

۲. در ترتیب مصاحبه‌ها اولویت با تاریخ مصاحبه است، و در مواردی که سال یا تاریخ مصاحبه‌ها مشابه باشد ترتیب بر اساس حروف الفبایی صورت گرفته است.

۳. در مواردی که سال و تاریخ مصاحبه‌ها نامشخص باشد، مصاحبه‌ها در انتها به اساس حروف الفبایی مرتّب شده است.

بخش هشتم:

۱. این بخش در دو قسمت تنظیم شده است:

قسمت اول: شامل اطلاعات کتاب‌شناختی پایان‌نامه است. این اطلاعات عبارتند از: نام دانشجوی پژوهشگر، عنوان پایان‌نامه، استاد راهنما، استاد مشاور، مقطع، رشته و دانشگاه محل تحصیل، سال ارائه‌ی پایان‌نامه، تعداد صفحات، کتاب‌نامه و چکیده.

قسمت دوم: ارائه‌ی چارچوب و دورنمایی از پایان‌نامه.

۲. منابع این بخش بر اساس حروف الفبایی مرتّب شده‌اند.

بخش نهم:

همان‌گونه که مذکور گردید عیناً از کتاب «سانسور در آینه» تألیف دکتر فریبرز خسروی استخراج و نقل شده است. کتاب‌ها در این بخش به ترتیب الفبایی مرتب شده‌اند.

اختصارات:

بی‌تا. ← بدون ذکر تاریخ نشر.

بی‌جا. ← بدون ذکر محل نشر.

بی‌چا. ← بدون ذکر نوبت چاپ.

بی‌نا. ← بدون ذکر نام ناشر.

ج. ← جلد.

ر. ک. ← رجوع کنید به.

ش. ← شماره.

ص. ← صفحه.

قـ ← قمری.

هـ شـ ← هجری شمسی.

مختصری از زندگینامه‌ی دکتر صدیق:

در ۱۵ تیرماه ۱۳۲٤ هـ شـ در محلّه‌ی **سرخابِ تبریز**، واقع در دامنه‌های کوه **عینالی** در خانواده‌ای متدین و اهل علم دیده به جهان گشود. با توجّه به حساسیت ویژه‌ی

پدرش – **محمود** – نسبت به تعالیم دینی و اعتقادی، از همان دوران کودکی، در مسجد جامع تبریز نزد آقایان **میرزا غلامحسین هریسی**، **میرزا عمران**، و **مرحوم وقایعی مشکوة تبریزی** به تعلیم قرآن، فلسفه‌ی اسلام، فقه، احکام و اصول دین مشغول شد. در همین دوران بود که علاوه بر تعلّم در محضر این استادان، خود نیز پذیرای تعلیم بچه‌های محله‌ی **سرخاب** در مسجد **میرعلی** گردید.

پس از اتمام دوره‌های مقدماتی، وارد دبیرستان شد و در رشته‌ی علوم ادبی مشغول به تحصیل گردید. زندگی در محیط خفقان‌آور **آذربایجانِ** آن دوره از یک سو و سیاست ترکی‌ستیزی **رژیم پهلوی** از سوی دیگر، به تدریج او را به سوی دفاع از زبان مادری سوق داد و موجب گردید که وی پس از فارغ التحصیل شدن از این دوره، به آموزش و تعلیم کودکان آذربایجانی به زبان ترکی همت گمارد، تا از این طریق آینده‌ی نامعلوم و تاریک مردم **آذربایجان** را به روشنی و امید نزدیک‌تر ساخته، راه نجات از این مهلکه را به آن‌ها بنمایاند. وی همزمان با تدریس در روستاهای شهرستان **هریس آذربایجان**، در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی در **دانشگاه تبریز** نیز تحصیل می‌کرد.

دیری نپایید که در راستای تلاش بی‌وقفه‌اش برای حفظ و اشاعه‌ی زبان و ادبیات ترکی، روشنفکرانی همچون: **صمد بهرنگی**، **بهروز دهقانی**، **علیرضا اوختای**، **علی کاتبی**، **بهروز دولت‌آبادی** و ... با او همگام و هم‌صدا شدند. از جمله فعالیت‌های این گروه روشنفکرِ حامی حقوق زبان و ادبیات ترکی، انتشار نشریه‌ی «**آدینه**» در **تبریز** به سال ۱۳٤٦ بود.

او در فاصله‌ی سال‌های ٤۸ –٤٦ برای بیدارسازی مردم **آذربایجان** و القاء ضرورت تدریس زبان ترکی در مدارس **آذربایجان**، به فعالیت‌های مطبوعاتی روی آورد و نشریاتی چون: **ادبیات در عصر نوین** (ضمیمه‌ی روزنامه‌ی عصر نوین)، **شعر و ادب آذری** (ضمیمه‌ی مجلّه‌ی امید ایران)، **هنر و اجتماع** (ضمیمه‌ی روزنامه‌ی مهد آزادی) و ... را به زبان ترکی و فارسی انتشار داد. وی مقالات زیادی را در همین راستا در مجلات مذکور و سایر مجلات و نشریات **تهران** مانند: **خوشه**، **وحید**، **سخن**، **ارمغان**، **فردوسی**، **نگین** و غیره به چاپ رساند، تا این‌که در سال ۱۳٤۷ پس از انتشار هفتمین شماره‌ی مجله‌ی **هنر و اجتماع**، نشریه‌ی مذکور توقیف و وی به عنوان زندانی سیاسی دستگیر و به زندان منتقل شد.

سوءظن **رژیم پهلوی** نسبت به او و فعالیت‌هایش، سبب شد که در سال ۱۳٤۸ در پی دعوت دانشکده‌ی زبان و ادبیات ترکی **دانشگاه استانبول** جهت ادامه‌ی تحصیل، از خروج وی از کشور ممانعت به عمل آید. همچنین مدرک لیسانس در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی با چند سال تأخیر در سال ۱۳۵۰ به وی اعطا گردید.

در سال ۱۳٤۹ جهت تدریس ادبیات فارسی به **اردبیل** اعزام شد و دو سال در این شهر به تدریس پرداخت و برخی از شعرهای **اردبیل‌لوحه‌لری** را در این سال‌ها به رشته‌ی نظم کشید. او در آن‌جا نیز دست از فعالیت برنداشت و به تدریس محرمانه‌ی زبان و ادبیات ترکی و جمع‌آوری ادبیات شفاهی **آذربایجان** همت گماشت. وقتی که ساواک به فعالیت‌های مخفیانه‌اش پی برد، وی را دستگیر و پس از ٤۱ روز شکنجه و بازجویی، پرونده‌ی ایشان را به جرم «اقدام علیه امنیت کشور» به دادگاه نظامی ارسال کرد. و در آن‌جا بدون تشکیل دادگاه، رژیم وی را به شش ماه حبس، پنج سال تعلیق از خدمت دولتی و محرومیت از حقوق اجتماعی محکوم کرد.

تهدیدات و شکنجه‌های ساواک، نه تنها او را از راهی که در پیش گرفته بود، منصرف نکرد، بلکه او را در این امر ثابت‌قدم‌تر از پیش کرد، به طوری که وی در زندان نیز، به تعلیم و آموزش زبان ترکی به زندانیان پرداخت. وی در طول مدت محکومیتش در زندان **تبریز**، سه دفتر شعر نیز سرود که در میان زندانیان دست به دست گشت، و در حال حاضر اثری از آن‌ها در دست نیست.

در سال ۱۳۵۱، پس از آزادی از زندان به **تهران** تبعید گردید و از آن‌جا که از خدمت دولتی نیز محروم شده بود برای امرار معاش، ضمن تدریس در هنرستان، به عنوان ویراستار با چند انتشاراتی همچون **امیرکبیر**، **کانون پرورش فکری کودکان**، مجله‌ی **تماشا** و جزء آن به همکاری پرداخت. و مشغول تنظیم و چاپ کتاب‌های

خود توسط انتشاراتی‌هایی نظیر **بابک**، **پویا**، **نوپا**، **مازیار**، **امیرکبیر**، **دنیای کتاب**، **دنیای دانش**، **گوتنبرگ**، **توس** و غیره گردید. وی در سال **۱۳۵۲**، به عنوان «تهیه‌کننده» به استخدام صدا و سیما درآمد، اما به فاصله‌ی کمتر از یک سال، با لغو صلاحیت، او را از کار برکنار کردند.

در سال ۱۳۵۳ همزمان با اخراج از صدا و سیما، در مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی کتابداری **دانشگاه تهران** پذیرفته شد، در همین سال بود که بنا به دعوت **کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان** به عنوان مترجم با این مؤسسه به همکاری پرداخت و کتاب‌های چون: **دوقلوهای ترک**، **چیل مایدان**، **قارا آت** و ... را آماده‌ی چاپ کرد. هنوز یک سال از تحصیلش در مقطع فوق لیسانس نگذشته بود که حکم اخراجش را امضاء کردند.

دکتر صدیق، با وجود همه‌ی این ناملایمات که تقدیر برایش رقم زده بود، از پا ننشست و پرتوان‌تر از قبل به فعالیت‌های علمی و مطبوعاتی خود ادامه داد و مجله‌ی **یولداش** را به سال ۱۳۵۷ در **تهران** راه‌اندازی کرد.

سال‌های ۵۷-۵۱ را می‌توان پربارترین دوره‌ی حیات علمی ایشان به حساب آورد؛ چرا که در این سال‌ها، به طور جدی به تألیف و ترجمه روی آورده و نخستین کتاب خود را تحت عنوان **واقف، شاعر زیبایی و حقیقت** به زیور طبع آراسته کرد. وی همچنین کتاب‌های **مسایل زبانشناسی ایران**، **مسایل ادبیات نوین ایران**، **مسایل ادبیات دیرین ایران**، **از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان**، **قصه‌های روباه در ادبیات شفاهی آذربایجان**، **داستان‌های کچل**، **عاشیقلار**، **تاریخ آذربایجان**، **نظامی شاعر بزرگ آذربایجان**، **زندگی و اندیشه‌ی نظامی**، منظومه‌ی **کیچیک شعرلر** و ده‌ها کتاب دیگر را در فاصله‌ی این سال‌ها به زیر چاپ برد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و لغو ممنوعیت خروج وی از کشور، در سال ۱۳۵۸ برای تحصیل در رشته‌ی دکترای زبانشناسی ترکی عازم **ترکیه** شد. وی پس از اخذ درجه‌ی PH.D از گروه ادبیات خاورمیانه دانشکده‌ی ادبیات **دانشگاه استانبول** به سال **۱۳۶۲**، بی‌اعتنا به دعوت‌های کشورهای مختلف، راهی **ایران** گردید تا آموزه‌های خود را در جهت اعتلای فرهنگ کشور خویش به کار گیرد.

زندگی وی از سال **۶۲** تا به امروز با فراز و نشیب‌های بسیار مواجه گردید. دکتر صدیق سال‌ها استاد ادبیات فارسی در تربیت معلّم بود و در سال ۱۳۷۳ بازنشسته گردید. وی از سال ۱۳۶۹ در اغلب دانشگاه‌های کشور، با دعوت قبلی به تدریس زبان و ادبیات ترکی اشتغال ورزید. او در طی این سال‌ها، سه نشریه به نام‌های **یئنی یول**، **بولتون انجمن زبان ترکی** و **سهند** را انتشار داد. در کنار فعالیت‌های مطبوعاتی، به تصحیح متون ادبی – عرفانی ترکی نیز همت گماشت و کتاب‌های بسیاری چون: **دیوان نسیمی**، **دیوان واقف**، **گلشن راز به روایت شیخ ولی**، **قارا مجموعه**، **سه سنگیاد** و ... را که شمار آن‌ها به بیش از یکصد و پنجاه عنوان می‌رسد، به زیر چاپ برد.

لیست کتاب‌های آماده‌ی چاپ دکتر صدیق:

۱. ترجمه‌ی ترکی قرآن مجید
۲. تصحیح بدایع‌اللغه
۳. تصحیح خلاصه‌ی فرهنگ عباسی
۴. تصحیح دیوان هجری هریسی
۵. تصحیح سنگلاخ
۶. تصحیح عرش‌نامه و استوانامه از آثار حروفیان
۷. دیوان اشعار ترکی مسیحی
۸. فرهنگ سرواژه‌های واک آغاز ترکی به فارسی
۹. گرامر ترکی و...

نکته‌ی آخر این که، گرچه در تهیه‌ی این کتابشناسی، اغلب به خود استاد مراجعه داشتم و ایشان تا آنجا که حافظه‌شان یاری می‌کرد، اطلاعات لازم را در اختیارم گذاشتند و کارکنان فاضل «مؤسسه‌ی دانش سهند و سبلان» و «نشر تکدرخت» نیز با اینجانب کمال همکاری را کردند، ولی باز احتمال می‌دهم که در شناسایی بعضی از کتاب‌ها و مقاله‌های ایشان غفلت کرده‌ام. اگر کسانی از این گونه آثار مغفول خبر دارند، منّت گذاشته، نگارنده را از طریق نشانی ناشر مطلع سازند.

با آرزوی توفیقات روزافزون برای استاد فرزانه در تمام شؤون زندگی!

عئلمی دوشونجه

آذربایجاندا دیل و سوی مسه‌له‌سینه بیر باخیش

دوکتور حسین شرقی (سوی‌تورک)

آذربایجان خالقی تورک منشألی خالقدیر، بو باخیمدان آذربایجانچیلیق و آذربایجان ایله ایلگیلی هر تور آراییشلار تورکچولوکدور (تورکولوژی)، آنجاق آذربایجاندا و اونون تاریخینده تورکلویو آراماق اوچون جیددی و گئنیش ساحه اولمامیشدیر. یا بو حاقدا آراشدیرماغا ایمکان وئریلمه‌ییب یا دا بونلارین درین تورک کولتورونون قاتلارینا باغلی اولدوقلاری و نوقصان دوشونه بیلمه‌دیکلری بیر زادی آرامایا واجیب بیر شئی دوشونمه‌مه‌لریدیر. بونا گوره جیددی تدقیق‌لر بو آلاندا بو یاخینلارا قدر اولمامیشدیر. تاریخین گوستردییینه گوره بوگونکو دوروما اساسن آتالاریمیز قوزئی‌ده قافقاز و داغیستان طایفا و دیللری ایله و گونئی‌ده ایرانلی‌لارلا علاقه‌ده یاشامیشلار. بو خالقلارین آراسیندا لاهیجلر، تاتلار، تالیشلار اولموشدور، آنجاق آذربایجاندا تورک قولو و کوکو حل‌ائدیجی و آپاریجی اولوبدور.

میلاددان اونجه ۳ مین ایللیکده سومئر یازیلاریندا یوزلرجه سوزلر و یا اونلارین تورمه‌لری تورک دیللرینده او جومله‌دن آذربایجان تورکجه‌سینده قالماقدادیر و قالاجاقدیر. ۱۳۰۰ ایللیک تاریخی بللی اولان کیتاب «دده قورقود» داستانی کیتابی‌نین یازی و آنلامی باخیمیندان اونو یارادان خالقین تاریخی میلاددان ۳-۲ مین ایل اوللره گئدیب چیخیر، زیرا او زاماندا اوغوز باشقا سوزله آذربایجان تورکلرینین بئله بیر عابیده‌نی یاراتماسیندا، اونلارنی اجدادی‌نین تأثیر و رولو اولمالیدیر. اونا گوره کی بئله بیر مکتوب اثرین نئچه مین ایللر شفاهی دایاغی و آرخاسی اولمالیدیر. درحال او گوبه‌لک کیمی یئردن چیخا بیلمزدی. بو فاکت و گوستری بیزی موغوللارلا گلیب و تورک‌لشمه‌دن اوزاق ساخلاییر و موغول آسیمیلاسیونو ایله تورک‌لشمه نظرییه‌سی آغ یالاندیر و اونده گئدن دلیللر بونا ثوبوتدور.

تخمینی ۲۳۰ ایل دده قورقود یارانیشیندان سونرا تورک تفککورونون باشقا بیر زنگین کیملیک اؤزولو اؤزونو گوستریر. ۱۰۷۱-جی ایلده دیوان اللغات الترک اثرینی محمود بن حسین بن محمد کاشغری یارادیر. بو آلاندا شیخ امام زاهد حسین بن خلف کاشغری بیر نئچه وصییت ایله محمد(ص)دن روایتلر گتیریر. او دئییر: محمد پئیغمبردن روایتدیر کی، پئیغمبر حضرتلری بویوردو؛ الله تعالی بویورور منیم قوشونوم واردیر اونلارا تورک آدی وئرمیشم. دوغو (شرق) تورپاقلاریندا مسکونلاشدیرمیشام. باشقا بیر طایفایا قضبیم توتاندا، تورکلری او طایفایا حاکیم ائدیب و قلبه چالدیرارام. بو بیر فضیلتدیر کی اونلارین آدینا الله تعالی قویموش و اونلاری حوکموران تعیین ائتمیشدیر. اونلاری یئر کوره‌سینین ان اوجا و ان پاک و تمیز هاواسی اولان یئرلرده ساکین ائتمیش، اونلاری اوز قوشونو آدلاندیرمیشدیر. اونا گوره‌دیر تورکلرین اوزلرینده گوزللیک، خوش صیفت‌لیک، دوزلوک، قوچاقلیق، قوجالارا سایغی، قورخمازلیق و دیگر شئیلر واردیر کی بونلارین هامیسینی تعریفله‌مه‌یه حاقلاری واردیر.

آذربایجان تورکلرینین بئله بیر اسکی تاریخی و اویولمه‌سی اولدوغو شراییطده بعضن ساپی اوزوندن اولان بالتالار و بعضن ده باشقا قورخاق و کور شووینیست قونشو عالیم‌لری آذربایجانین و اونون خالقی‌نین وارلیغینی دانماقلا برابر اونون دیلینی، تاریخینی قوندارمالاشدیریرلار.

تاریخ بویو بیزی اوزگه دامغالاری ایله اوزلرینه چیخان چوخ اولوب، او جومله‌دن پهلوی دوورو

چوخلو تاریخچی و یازیچی‌لار و سونرا اونون داوامچیسی اولانلار بو آلاندا هر تورلو تلاشا ال آتیبلار.

چونکو بیزده اولان اییدلیک، دوزلوک و صاف اوره‌کلیک بلکه ده باشقا اولوسلاردا یوخدور. سیداحمد کسروی سلجوقلار دوورونده آذربایجانلی‌لارین دیلی‌نین «آذری» دیلی اولدوغونو و تورک دیلی یئنی گلن تورکلرین دیلی اولدوغونو قئید ائدیر. حال بو کی میلادی ۱۰-جو یوز ایله قدر آذربایجاندا تورک دیلی موجود اولموشدور. بو یونده باشقا بیر فرد یعنی شفیع جوادی تاریخی سندلری قوندارمالاشدیراراق ذکریای قزوینی‌یه اساسلاناراق ۱۳-جو یوز ایلده تبریزین تورکلرین اولماماسیندان یازیر.

ذکریای قزوینی ۱۲۷۵-جی ایلده آثار البلاد و اخبار العباد کیتابیندا یازیبدیر کی مونججیم‌لرین دئدیکلرینه گوره تبریزه تورکلردن ساری زیبان توخونولمایاجاق... دوغروسو ایندی‌یه قدر هله ده تبریزه تورکلردن ساری زیبان توخونمایيب. اصلینده ذکریای قزوینی گتیردییی سوز تبریزده تورکلرین اولوب اولماماسیندان آسیلی دئییل بلکه یئنی گلن تورک آخینی بورایا ضرر چاتدیریب، چاتدیرمایاجاغیندان سوز آپاریر. دوغروسو یئنی گلن تورکلر و یاخود موغوللارین گلیشی ۱۳-جو یوز ایلده تبریزه هئچ بیر زیبان یئتیرمیر و باسقی زیبانسیزجا سونا چاتیر، گویا بورادا موغوللارین تورک اولماسی فرض اولونور و بو ایکی باشقا سویدان اولان اولوسو بیرگه گورنلر هله ده واردیرلار. ایندی‌یه کیمی بو شوبهه اوزانیب گلمکده‌دیر.

احمد کسروی، حمدالله قزوینی‌نین «نزهت القلوب» اثرینه ایستینادن بئله بیر نتیجه‌یه گلمیشدیر کی گویا ایلخانی ابوسعیدین وفاتینا قدر (۱۳۳۵ م.) آذربایجان شهرلرینده تورک دیللی اهالی یاشامامیشدیر، همین تاریخدن سونرا تورک دیللی طایفالار ایغتیشاشلاردان یارارلاناراق آذربایجانا هوجوم ائتمیش و محض بو دوردن آذربایجانا آخیشیب و یئرلشمیشلر. بونا گوره بو زاماندان «آذری» دیلی سیخیشدیریلیر و تورک دیلی یایغینلاشیر. بو اویدورمایا گوره آذربایجانلی‌لار ۷۰۰ ایلدیر کی تورک‌لشیبلر و اونلار آسیمیله نتیجه‌سینده تورک اولوبلار زیرا اونلار سوی (نژاد) باخیمیندان «آذری سویلو» بیر قووم ایمیشلر و ایندی حال حاضیردا یئر کوره‌سینده بئله بیر اولوسدان یا خالقدان ایز و نیشان یوخدور.

دئمک گئدن فاکتلارا گوره: ۱) آذربایجانلی‌لار تورک دئییلمیشلر و تورک ده دئییلدیرلر. ۲) آذربایجانلی‌لار تورک اولوبلار و تورک اولاندان سونرا اوز آتا بابالارین کی «آذری» کوکوندن ایمیشلر دانیبلار سایغیلی اوخوجولار هاردا گوروب و ائشیدیبسیز کی بیر میللت اوز آتا باباسیندان نفرت ائده و اونو یئرلی-کوکلو دانیب و اینکار ائده. توتاق کی بو خالق بو ایشی گوردو اوندا بس دونیا قارشیسیندا اولان مسولییته نه دئیه بیلر و دوغرو سندلره نه جاواب وئریله بیلر. آنجاق بئله قوندارما و ساختالاشدیرما تئوری‌لری توره‌دن کسلر نه اوچون اوزلرینی باشقالاری طرفیندن وکیل ائدیب و اونلارین اجدادین هردن بیر تاریخدن چیخاریب اونلارین خئیرینه یوخ بلکه اوز خئییرلرینه سییاسی ایستیفاده‌لر ائدیرلر!؟

گئرچکدن اگر بیز ۷۰۰ ایلدیر تورک‌لشمیشیک گوره‌سن کیتاب «دده قورقود»و ائله کسروی کیمی‌لر و اونون اجدادی اولان آذری‌لر یازیبدیر؟ یوزه یوز بئله دئییل زیرا بو کیتاب اسکی آذربایجان روسوم‌لارینی عکس ائتدیرن زنگین بیر عابیده‌دیر و تمامی ایله تورک تفککورو اساسیندا یازیلیبدیر و اونون دیلی ده تورکجه‌دیر. آنجاق بیر شوبهه ده واردیر؛ او کی ۸ مین ایل بوندان اونجه آذربایجاندا یاشایان تورکلر نییه بیردن-بیره آذری اولورلار و مین ایللر بوندان سونرا یئنی‌دن باشقا-باشقا گوزله‌نیلمه‌ین موعجوزه‌لر اساسیندا باشقادان تورک اولورلار. موغول گلیشی ایله تورک اولان آذری اولوسونا قاریشیق دوشونجه‌دیر بیر اوزگه‌سی گلیر دیگرینی اوزو یوخ بلکه باشقا ائدیر. یعنی موغول گلیب آذری‌لری موغول یوخ بلکه تورک ائدیر. جل‌الخالق!!!؟

یئنی‌دن «نزهت القلوب»دا اوخویوروق کی بوتون خوی اهالیسی تورکلردن عیبارتدیر میانه (مایانا) و گرم‌رود (ایستی‌چای) اهالیسی بوتونلوکده تورکدور. تسوج اهالیسی تورک و تاجیکدیر. ماراغا ماحالیندا تورکلر یاشاییر خالخال ماحالیندا آغاجری تورکلری ساکیندیر و ابوسعید ایلخانی زامانی (۱۳۳۵-۱۳۱۶ م.) تبریزده اولموش «ابن بطوطه» دئییر من تبریزده بازارا گئتدیم اورادا جواهیر ساتیلان بازاردا ساتیجی‌لار اللرینده جواهیراتی توتوب تورک (آذربایجانلی) خانیملارا گوستریردیلر. ۱۳۰۵-جی میلادی ایلینده تملی قویولان سولطانییه (زنگان) شهری ۱۰۰ میندن آرتیق اهالیسی واریدی اونلارین چوخونلوغون تورکلر و قالانین تاجیکلر تشکیل ائدیردی. یوخاریدا گوستریلن سندلر تمامی ایله احمد کسروی‌نین ایددیعالارینا ضییید اولاراق و اونون آیاغی-باشی قیریلمیش جوملەلردن کوتله‌نی آلداتماق اوچون ایستیفاده ائتدییی تاریخی سندلر یئرسیزدیر زیرا آذربایجانین بوتون شهر و یاشاییش بولگه‌لرینده داها اوللر تورک دیللی آذربایجانلی‌لار یاشامیشدیر. آذربایجانین گورکملی و آدلیم یازار و شاعیرلریندن قطران تبریزی، خاقانی شیروانی، نیظامی گنجوی، مجیرالدین بیلقانی، ذوالفقار شیروانی و باشقا آذربایجان شهرلرینده یازیب و یاراتمیشلار. اونلارین یارادیجیلیقلاری یوز، ایکی یوز و بیر محدود زامانین محصولو دئییل بلکه اونلارین تورەتدییی ادبی ایرث نئچه مین ایل مدنییتین گلیشدیییینین سونوجودور. یوخاریدا قئید اولونان سندلره گوره آذربایجان اهالیسی «آذری» دیللی یوخ بلکه تورک دیللی اولموشدور. کسروی‌نین قوندارما تئوریسی بوسبوتون حقیقته ضیددیر.

بو آلاندا یاقوت حموی‌نین خطیب تبریزی حاققیندا یانلیش دوشونجه‌لریندن بعضی کور شووینیست‌لر مهارتله ایستیفاده ائتمیشلر و حموی‌نین سهو وئردییی بیلگی‌یه اساسن خطیب تبریزی‌نین «آذری» اولدوغونو آلوولا یازماقدادیرلار و هله ده بئله بیر سهو واردیر کی «آذری» دیلی آذربایجان دیلی سانیلیر بئله‌لیکله یانلیش و اویدورما فاکت دوغرو قلمه وئریلیر. گرکدیر کی بو یانلیش بیلگی‌لر باسین (مطبوعات) طرفیندن آچیقلانیب آرادان گوتورولسون.

آذربایجان دیلی یالنیز و یالنیز تورک دیلی اولموشدور و حقیقتن آذربایجان تورکجه‌سی بویوک آنا تورکجه‌نین باتی (غرب) قولونا باغلی اولان تورک دیلی بولگوسونده ده‌یرلی گوجه مالیکدیر ایندی او باتی-گونئی‌باتی (غرب-جنوب غربی) اوغوز شوعبه‌سینه باغلی گلیشمیش و ادبی‌لشمیش بیر دیلدیر. یئری گلمیشکن «آذری» دیلیندن بیر اورنکلر وئریرم بلکه اوخوجولار اوچون ده‌یرلی اولسون:

Qədavun bəla taçinam (قادانی، بالانی (بلا) آلیم)

Bi terek terege gevşet məzivan (آیاق قابی‌نین تاراق-توروقونا قوربان اولوم)

Bi bəbəki çeşmet can dəhəm (گوزونون ببه‌یندن اوتورو جان وئرم)

کسروی‌نین دئدیکلرینه گوره ۱۱-جی میلادی یوز ایلده آذربایجان اهالی‌سینین دیلی آذری اولسایدی اوندا قطران تبریزی‌نین فارسجا دیوانیندا آذربایجانجا چوخلو سوزلرین یئرینه هئچ اولمازسا بیر نئچه میصراع آذری دیلینده شئعره تصادوف ائدردیک. قطران تبریزی‌نین فارسجا یازدیغی دیوانیندا یوزلرجه بو ساياق: داغ، تاغ، ایاق (قدح)، سورمه، آرغون (قبیله آدی)، خان، مونجوق، توغ، تاپانچا، خاتون و ... تورک سوزلرینی گوسترمک مومکوندور. بو گورونوش بیلدیریر کی او زامان آذربایجان تورکجه‌سی او قدر گلیشمیش بیر دیل اولموش ایمیش کی حتتا قونشو دیللره سوزلر وام وئره بیلیرمیش بو آذربایجان تورکجه‌سینین ائله‌جه ده بو یورددا تاریخی کوکه باغلاندیغینی گوستریر.

خاقانی شیروانی‌نین فارسجا دیوانیندا چوخلو تورکجه سوزلر واردیر او جوملەدن: سن سن، سو، ماما، آنا، بیدق (بایراق)، تانری، ایتگین، قوندوز (سوایتی)، بزک، آستر، ووشقا (اوشاق)، توتوق و ... سککیز یوز ایل بوندان قاباق بئله اصیل و کوکه‌ن تورکجه سوزلر

بس هاردان گلیب بویوک شاعیرین دیوانینا کئچیب گوره‌سن؟

مجیرالدین بیلقانی‌نین اثرینده اونلارجا تورک سوزو واردیر او جوملەدن: خاتون، توتوق، چادور، قار، اکمه و باشقا...

آذربایجان بویوک داهیسی دونیادا تایسیز کیشی نیظامی گنجوی‌نین اثرلرینده یوزلرجه تورک سوزلری واردیر هابئله آلاچوق، تمغاچی، یایلاق (ییلاق)، سنجاق، چالیش، قلاووز، قرمزی، توتماج، توتوق و ... بونلاردان باشقا نیظامی‌نین اثرلری باشدان باشا آذربایجان مثللری ایله بزه‌نیبدیر و بئله‌لیکله او دوور آذربایجان دیلی ائله گئنیش یاییلمیش و گوجلو اولموش کی زنگین شیفاهی خالق ادبییاتی نومونه‌لری یاراتمیش بیر دیل اولموشدور. او فارس دیلینه درین ائتکی بوراخمیشدیر.

جمال‌الدین فقیه گونئی آذربایجاندا آذری دیلینی قوزئی آذربایجاندا «آرران» دیلی ایله قارداش ساناراق اونلاری بیر تورەمه کیمی سانیر. آنجاق دئمک گرکدیر اگر آذری دیلیندن اورنکلر واردیر گرک کی «آرران» دیلیندن و او آدلی بیر دیلدن ده پارچالار اولمالیدیر. هله بو گونه قدر بئله بیر زاد تاپیلمامیشدیر. لاکین یوخاریدا عالیم‌لرینین یازیلاریندا تورک سوزلرینین نومونه‌لرینه اساسلاناراق دئمک اولار کی «آرران» دیلی «آذری» دیلینه یوخ بلکه چوخ اسکی‌دن تورک دیلی و اونون سیستئمینه باغلی اولان بیر دیل ایمیش و بو دیلین سونرالار آذربایجان تورکجه‌سینین گلیشمه‌سینده اونملی رولو اولدوغونو باشا دوشمک اولار. آرران سوزو میللت یوخ بلکه یئر و یورد آدی کیمی عرب جوغرافییاچیلیغیندا او جوملەدن «المقدسی» اثرینده اونا ایشاره اولموشدور.

گرکلی‌دیر ارچند جمال‌الدین فقیه ۱۳-۱٤-جو میلادی یوز ایللرینده آذربایجان اهالی‌سینین دیلینی آذری قلمه وئریر و چالیشیر اونو ثوبوت ائتسین، یالنیز او بونا ال تاپا بیلمیر. بوگونکو فاکتلار تمامی ایله اونون دوشوندوکلرینین عکسینه‌دیر و باشقا سوزله بو و بو کیمی بیلگن‌لره جاواب اولاراق مرحوم دوکتور محمد ذهتابی (کیریشچی)نین ایران تورکلرینین اسکی تاریخی کیتابیندا جاواب وئریلیبدیر و بونلارین ایره‌لی سوردوکلرینین بوسبوتون یانلیش اولدوغونو بو کیتابدا اولان سندلر اساسیندا باشا دوشمک چوخ آساندیر. بو زنگین عابیده تورکلرین آذربایجاندا ۸-۷ مین ایلدن اول یاشامالارینی دلیل و سندلرله گوستریر و میللتچی کور اینسانلارا دئییر کی اگر سیز معلومات بوشلوغوندان و قئیر-ی اینسانی ایستیفاده‌لر ائدرسینیز نهایت بیر گون بو بوش و قئیر-ی عئلمی سندلرینیز آشکار اولوب سیزی روسوا ائده‌جکدیر ایندی ایسه حقیقتن بئله‌دیر و بو کیتاب بیر گونش کیمی هر بیر اینسان سئور اینسانین گوزو اونونده قیضاوت اوچون حاضیردیر.

حتتا ۱۳-جو یوز ایلده ذوالفقار شیروانی اوز شئعرینده فارسجا «ماه» معناسینی «آی» دئیه ترجومه ائتمیشدیر؛ اورنک:

تا بود ذکر خور اندر لغت تازی شمس
تا بود نام ماه اندر سخن ترکی «آی»

بوندان باشقا ائله بو شاعیرین فارسجا دیوانیندا یوزلرجه تورک سوزو واردیر، هابئله: توغ، اکلیک، توتوق، تکین، گلین، قولاج، کولونگ، آتا، قار وس...

۱۳-۱۴-جو یوز ایللرده هیندو شاه ناخجیوانی‌نین فارسجا-تورکجه سوزلویو بونو گوستریر کی بو ایکی دیل اسکی‌دن بیر-بیرینه ائتکی گوسترمیشدیر و بئله بیر تأثیر سونوجوندا قارشیلیقلی آنلاملار یارانمیشدیر. بو دوورلرده شاعیرلردن باشقا تاریخچی‌لرین ده دیلینده البته فارسجا اثرلرینین ایچینده چوخلو تورکجه سوزلره راست گلمک اولور. او جوملەدن کاشانی محمد راوندی‌نین «راحت الصدور و آیت الصدور» آدلی اثرلرینده بعضن ائله آذربایجان سوزلریندن ایستیفاده ائدیلمیشدیر کی بئله سوزلره چوخ نادیر حاللاردا راست گلمک اولور. مثلن «دانیشیق»؛ بزرگان دانیشیق به شب کردند، «قاراگوز»، اکه، قیر (کنار)، قیراق، آتاش (آداش) و...

جوینی‌نین ۱۲۶۰-جی ایلده یازدیغی اثرینده بئله اورتاق، اورتاقان، ارکویون، خیل و باشقا سوزلری گورمک اولور. فیردوسی‌نین شاهنامه اثرینده چوخلو تورک سوزلرینه و تورک تیپلی مفهوملارا او جوملەدن، قراخان، میانجی، داغ، غربیل، خاتون، گووانچی، چادور، دخمه، قوچ، قاجار باشی و سس تقلیدی ایله سوزلره؛ چکا-چک، چاک-چاک و س... راست گلمک اولور. ۱۲۴۸-۱۳۱۸-جی ایللرده یارانان جامعه‌التواریخ کیتابیندا چوخلو آذربایجان تورک سوزو و آتالار سوزو و شکیلچی‌لره تصادوف اولونور.

بوگونکو بعضی نانکور و قئیر-ی اینسانی دوشونجه‌لی عالیم‌لردن هله ده پهلوی دوورو «ضد تورک» موحیطینده یارانان فیکیرلره آرخالانانلار واردیر. عنایت‌الله رضا آیندگان آدلی بیر درگی‌ده ۱۹۹۴-جو ایلده تئهراندا نشر اولان نشرییه‌ده چیخاردیغی مقاله‌ده دئییر کی هله ده تورکی دیلی آذربایجاندا اوزو اوچون یئر قازانا بیلمه‌میشدیر و او بوگونکو ساختالاشدیرما سندلره اساسلاناراق و آد دییشدیرمه جریانینی گوزدن قاچیراراق آذربایجان یورد و شهر آدلارینین فارسجا اولماسینی ایره‌لی سورور. او تقریبن ۶۶ یئر آدی سایمیش و اونلارین تورکلر طرفیندن زورلا تورک‌لشدیریلمه‌سینی ایثبات ائتمه‌یه چالیشمیشدیر... ایچ‌رود (ایچ چای) قیزیل اوزن، تازه کند، ایستی بولاق، یالقوز آغاج و س...

آدی گئدن عالیم دئییر کی تورکلر مسکونلاشدیقدان سونرا اوز یئر آدلارینا فارسجا اولان قاباقکی آدلارین ترجومه‌سینی وئرمیشلر. حال بو کی بوگون تورک یئر، اویماق و شهر آدلارین یترجومه ائده‌رک فارس آدلاری وئریلیر مثل اوچون سویوق بولاق (مهاباد)، سولدوز (نقده)، توفارقان (آذرشهر)، ساری‌قایا (سارقیه)، آخماقایا (احمقیه) و مینلرجه بئله توپولوژیکال و آنتروپولوژی دییشدیرمه‌لر شووینیستلر طرفیندن آنلامی باشا دوشولمه‌ین قوندارما آدلارا عوض اولونور. بو آدلارین نه اولدوغونو و کوکونو بیلمه‌دن و نه آنلام داشیدیغینی بیلمه‌دن اونلاری سس اویغونلوغو ایله فارسجایا چئویریرلر. گوره‌سن گله‌جکده تاریخه نه و نئجه جاواب وئره‌جک بونلار و بونلارین سویداشلاری؟

۱۴-جو یوز ایلده ابوالقاسم کاشانلی طرفیندن فارس دیلینده یازیلمیش «تاریخ اولجایتو» آدلی اثرده آذربایجان تورکجه‌سینده قوهوملوق اوزه‌کلرینی بیلدیرن سوزلره شخص آدلارینا، آی آدلارینا یئر آدلارینا راست گلمک اولور:

۱- شخص آدلاری: علی قوشجی، کور بوغا، کور تیمور، هرزه محمود، شاه اوغلو، بابا اوغلو، آراز اوغلو، علی اوغلو و س...

۲- قوهوملوق اوزه‌کلرینی بیلدیرن سوزلر: آغا، اینی، یئزنه و س...

۳- آی آدلاری: بیر نیزینج آی، آلتینج آی، یئتینج آی، سکسینج آی و س...

۴- گئییم و شئی آدلاری: چوخا

۵- یئمه‌لی و ایچمه‌لی: دوغباج، آیران، قیمیز

۶- یئر آدلاری: اوزکند، آلمالیق، یوز آغاج، بش بالیق، خان بالیق، آلا تاغ، قراقوروم و س... همان اثرده باشقا سوزلر او جوملەدن: خاتون، چاغ (وقت)، سونگور، ائلچی، یایلاق، الغ، اوروغ و باشقا بو کیمی سوزلره چوخ راست گلمک اولور. آدی گئدن اثرین هر صحیفه‌سینده ۱۰-۵ تورکجه (آذربایجانجا) سوز واردیر.

عبدالله بن فضل‌الله شیرازی‌نین قلیظ فارسجا یازدیغی «تاریخ وصاف» اثرینده بیرینجی دونه اولاراق تورکجه امر فورماسی ایله اولان سوزلره راست گلمک مومکوندور. «وئرسون»، «آباق خان حکم فرمود تا لشکری وئرسون». آدی گئدن اثرلرده ایلک دفعه اولاراق بیگلربیگی کلمه‌سینه تصادوف اولونور. دیلیمیزی و کیم‌لییمیزی یوخا آپاریب چیخاران کیمسه‌لر اوتورمادان بیزی قوندارما فیکیر و دوشونجه عامیللری ایله اوزگه‌لشدیرمه‌یه چالیشیرلار حتتا فارس قایناقلارینداً اولان بیر بئله سندلره گوز یومان چوخ بیلگن‌لر هله ده واردیر. اونلار آذربایجانلی‌لارین کوکونو، تاریخی قایناقلاردا یوخ بلکه بوش و ووجودو اولمایان یاخود

رویا کیمی تصوور ائدیلن شووینیستین محو ائدیجی دوشونجه‌لرینده آرامایا باشلاییرلار.

بئله قئیر–ی اومانیزمی یوخ اولسون دئیه هر بیر وطنداش و سویداش قلمی الینه گوتوروب و بو قوماشدان اولان کیملره اویغون و دولغون جاوابلار سونمالی‌دیر. کسروی‌لر هله ده آذربایجاندا، آذربایجان دیلین و اونون خالقی‌نین پسیکولوژی داورانیشینی تاریخی فاکت‌لارلا تورک‌لردن اوزاقلاشدیرماغا چالیشاراق قابیقدان چیخیرلار. ائله کی محمدجواد مشکور عبدالقادرین اثرینده ایکی بیت تالش دیلینده اولان شئعره ایستیناد ائدیر (او دا تالیش یوخ یالنیز آذری دوشونوله‌رک قلمه وئریلیر زیرا هله اونلار آذری و تالیش دیللری فرقینی ده بیلمیرلر) آنجاق اونون آذربایجان بیر شئعیر توپلوسونا گوز یومولور. اونون «بیزی اونوتما» شئعری آرتیق بیلگی دونیاسی اوچون معلوم بیر شئی‌دیر. بو آلاندا چوخلاری او جوملەدن آقای انصاف‌پور تاریخ زبان و تبار مردم آذربایجان آدلی کوپی‌نامه‌سینده آرتیق اوز بابالارینین یولون گئده‌رک کیتاب و یازی قایدالارینا اویغون اولمایاراق و فیریلداقچی فیکیرلرله چالیشمیشدیر کی اوخوجونون ذئهنینده روانی اویون ایله بوشلوق یاراتسین. او او قدر ایره‌لیله‌میشدیر کی خالقین اوزونه دوراراق کیتابین هر صحیفه‌سینده آذربایجان خالقینا تووهین ائتمیشدیر. منه بئله گلیر کی بونلار بوش بوشونا اوزلرینی یورورلار تاریخ اوز سوره‌سینی سوره‌جک و هر بیر اولوس اوز سورونلارینی حل ائده‌جک و ایندی آذربایجان و اونون اوولادلاری بو قوندارما و ساختاکار شووینیست نظریه‌لرینین هاردان تغذیه اولماسینی دوشونه‌رک وطنه آرخالانیب و گوندن گونه اوزلرینده یوردو وطن سئوگیسینی یاراتماقدادیرلار و کور اولسون گوتورمه‌ین گوزلری دئیه قورورلا وطن کئشیینده دورماقدادیرلار، زیرا داها پهلوی شووینیست فیکیرچی‌لرین دوورانی کئچمیشدیر. آذربایجان موسلمان خالقی کیم اولدوغونو آرتیق دوشونوب و اونو قوروماق اوزره‌دیر.

جناب نصرالله فلسفی و رحیم‌زاده صفوی ۱۷ و ۱۶ یوز ایللرده آذربایجان اهالی‌سینین دیلی آذری اولدوغونو سویله‌یه‌رک اونو ایثبات ائتمه‌یه جهد ائدیرلر. آقای فلسفی یازیر بیرینجی شاه ایسماعیل صفوی (ختایی) حاکمییته گلدیکده او زامان آذربایجان اهالی‌سینین چوخونلوغو آذری دیلینده دانیشیردیلار آنجاق اونلار تورک دیلی ایله ده تانیشی ایدیلر. باشقا سوزله (۱۶۲۹–۱۵۸۷ م.) بیرینجی شاه عاباس صفوی دوورونه قدر آذربایجان اهالیسی اوزل اولاراق تبریز اهالیسی آذری دیلینده قونوشوردولار و رحیم‌زاده صفوی یازیر موغوللارین فتحیندن توتموش صفوی‌لرین حاکمییتی‌نین اورتالارینا کیمی آذری دیلی بوتون آذربایجان و قافقازدا عوموومی آنلاشیق دیلی ایدی. دئمک یوخاریدا قئید اولونان اساسلار بئله اویدورما فیکیرلره جاوابدیر چونکو اگر ۱۷ و ۱۶ یوز ایللره‌دک آذربایجان اهالیسی‌نین دیلی آذری اولسایدی هئچ زامان اونجه آدی گئدن اثرلرده تورک سوزلریندن ایز اولانمازدی.

۱۴–۱۵–جی یوز ایللرده یازیب یاراتمیش اولان بویوک آذربایجان موتفککیرلری، عمادالدین نسیمی، قاسمی تخللوصلو شاه قاسم انوار، کشوری، حقیقی تخللوصلو جهانشاه قاراقویونلو داهی اینسانلارین اثری گوره‌سن هاردان گلمیشدیر. اگر بئله ایدی بس شاه ایسماعیل ختایی‌نین ایکی جیلد دیوانی تورکجه اولا بیلمزدی. اگر ۱۶–۱۷–جی یوز ایللرده آذربایجان اهالی‌سینین دیلی آذری دیلی ایدی نئجه اولموشدور کی نسیمی کیمی فلسفی دوشونجه‌لی اینسان آذربایجان تورکجه‌سینده ۱۴–۱۵–جی یوز ایللرده اوز فیکرینی یایماغا باشلامیشدیر. گوره‌سن ائله آذربایجاندا بیر نئچه نفرین دیلی تورکجه ایدی یا اینکی بونلار گوی دلینیب و بولوتلاردان یئره دوشموشدولر، عجبا بونلار بو یوردون اوولادلاری دئییلدیر می؟

بو دوورده آذربایجان تورکجه‌سی او قدر قووتلی ایدی کی بیر سیرا اثرلر فارس دیلیندن تورک دیلینه و تورک دیلیندن فارس دیلینه چئوریلمیشدی. بو

آلاندا «فریدالدین عطار نیشابوری»نین «اسرارنامه» اثرینین «احمد تبریزی» طرفیندن فارسجادان تورکجه‌یه چئوریلدییینی قئید ائتمک اولار.

احمد کسروی صفوی‌لر دوورونده تورک دیلینی دربار دیلی بیله‌رک بو دیلین اولماسینا ائعتیراف ائدیر آنجاق او دئییر کی بو زاماندا شاعیرلر، بیلگن‌لر مکتوبلارینی فارسجا یازیردیلار.

نهایت بو کیشی اوز عینادیندان ال گوتورمه‌یه‌رک شاه ایسماعیل ختایی کیمی عالیم، یازیچی حوکموران آدامین اثرینی دانماق زوروندادیر. اصلینده ۱۵-۱۷-جی یوز ایللردن آذربایجان دیلی سارای دیلی یوخ بلکه فارس دیلی ایله یاناشی یازیشما دیلی اولموشدور. ختایی، حبیبی، فوضولی، قووسی، مسیحی و باشقالاری آذربایجان تورکجه‌سینده یازیب یاراتمیشدیلار. بو زاماندا ائله‌جه ده عوثمانلی سلاطین‌لرینین صفوی شاهلارینا آذربایجان تورکجه‌سی ایله مکتوب یازمالاری و عئینی زاماندا صفوی شاهلارینین آوروپا باشچی‌لارینا آذربایجان تورکجه‌سینده مکتوبلاری دیلیمیزین گوجلو ایره‌لیله‌ییش و دیره‌نیشینی (مقاومت) گوسترمکده‌دیر. اصلینده آذربایجاندا آز ساییلی خالقلاری دانماق یئرسیزدیر. چونکو بوگون ده آذربایجانین هم گونئییندە و هم قوزئییندە بو خالقلارا او جومله‌دن تالیش، تات، لاهیجلر و باشقا خالقارا راست گلمک اولار آنجاق بو قونشولوق و بیرگه یاشام او دئمک دئییل کی آذربایجان اولوسو کئچمیشده بو آز ساییلی قووم‌لرین هانسی بیرینه باغلی اولموش ایمیش. زامان-زامان سوره‌ندن سونرا او خاص بیر آز ساییلی‌خالقدان آیریلیب و او ائتنیک‌لرله قوهوملوغو اولمایان بیر سویا یا کوکه باغلانیب. دوشونمه‌لی بوراسی‌دیر آذربایجان تورک اولوسو چرچیوه‌سینده آذربایجاندا یاشایان باشقا آز ساییلی خالقلارین هئچ بیریسی ایله سوی و دیل قوهوملوغو یوخدور. زیرا سوی باخیمیندان آذربایجان اولوسونون چوخونلوغونو تورکلر تشکیل ائدیر و بونلارین دیلی زنگین و دولغون قدیم تورک-آلتای اولاراق باشقا ائتنیک خالقلاردان و اونلارین دیلیندن کی ایران دیللی یاخود هیند-آوروپالی دیللی‌لردی، آیریدیر و بو آیریلیق او قدر دریندیر کی گئجه ایله گوندوز کیمی بیر-بیریندن فرقلی‌دیرلر و هئچ جوره بونلارین بیر-بیریندن اولوشماسینا ظن اولا بیلمز.

دوغرودور کی بوگونکو آذربایجان اولوسونون گلیشمه‌سینده باشقا خالقلارین ائتکیسی اولوبدور و اولاجاقدیر. بوندان قیراق دوشونمک دونوقلوق (تحجر) دئمکدیر زیرا دونیا خالقلاری بیر-بیری ایله ایلیشکی‌ده گلیشیب و اولوشوبلار. بو بیر توپلومسال سورج‌دیر و یاشامین اوزاندیغی قدر سوره‌کلی اولاراق اولاجاقدیر.

آنجاق آذربایجان اهالیسی تاریخین درین-درین قاتلارییندان آشاراق آنایورتدان آنایوردا گلدیکده چوخلو دوغال اولایلارا و باشقا اینسانی دیره‌نیشلره قلبه چالاراق حیات و یاشام صحیفه‌سینده اوزونو دیری ساخلایاراق هر زامان وارلیغینی و اوزونو درکی همچینین وطن سئوگیسی شوعورونو قورویوب و قورویاجاقدیر. آذربایجان میللتی تورک اویغار و روحی ایله قیدالانمیش او کولتورون زنگین وارلیغیندان اوز دیرچه‌لیشینه دستک توپلایاراق گئنیش دوشونجه قازاناراق ائنیلمز و سیلینمز مدنییته صاحیب اولوبدور.

نئچه مین ایللر یاشام تجروبه‌سینده قایناییب و قورورلو، اوزوآغ، باشی اوجا چیخان اولوس اوز آتالارینین توکولن قانلاری اوستونده بیتیردییی شرف و هومانیستی دوشونجه‌لری اساسیندا دوزگون داورانیب و هر یونلو اوز دورومونو و داورانیشینی منیمسه‌ییب گونو گوندن اونو یوکسلده‌رک اکسیلتمه‌ییب حیاتینی بارلاندیریب گله‌جک تورەلرینه اوغورلا اوز معنوی و ماددی قازانجینی توققوعسوز وئریب. بو میللت یئر کوره‌سینین ان ساغلام و نجیب، ایشلک اینسانلاری‌دیر بو اولوس تورک بویونون ان ذکالی، قودرتلی و دوشونجه‌لی بویودور ایندی اونا هر هانسی کسین باغلانتیسی وارسا اوز ایچینده قورور دویور و سئوینج حیس ائدیر.

دونیا ادبی شخصیت‌لر

تئیمور احمدوو حاققیندا

ایضطیرابلی-بهره‌لی عومور

«۸۰ یاشین قوتلو اولسون»

یازار: قاسیم قاسیم‌زاده

۲۰-جی عصیرده میللی تاریخیمیزه قاچقینلیق فلاکت کیمی داخیل اولوب. ۱۹۰۵-جی ایللردن باشلایان بو دالغا قیرخینجی، اللینجی ایللرده ده سنگیمه‌یب. شینه‌لینی دییشن شئیطان یوزاییللییین سونوندا دا، سون نفسینده ده فیتنه-فسادینا سون قویمادی. نسیل-نسیل چکدییمیز بو موصیبتین اصلینده نه دئمک اولدوغونو بیز زنگه‌زورلولاردان، زنگیباسارلی‌لاردان، وئدیلی‌لردن گویچه‌لی‌لردن سوروشون...

زنگه‌زورون خوجامساخلی، دسته‌گیرد کندلرینده منیم آتا-بابا اوجاغیمدا ۱۹۱۸-جی ایلده یاندیریلمیش عیمارتین اوچوق دووارلاری و بو دووارلارا برکیلی کؤسؤو دیرک‌لر قارا عمللرین قارالتیسی کیمی ایندی ده قالماقدادیر...

فیلولوگییا عئلم‌لری دوکتورو تئیمور اکبر اوغلو احمدووون اوغوز یوردوندا – ایندیکی ائرمنیستاندا اجدادلاری دا همین ایلده عئینی فاجیعه‌نی یاشامیشلار. بیزیمکی‌لر قاچاقاچدا جبراییل جاماعاتینا پناه آپارمیش، اونلارینکیلار ایسه آرازی آدلاییب جنوبلو قارداشلاریمیزا سیغینمیشدیلار. آرا سنگییه‌ندن سونرا هره اوز کندینه، تئیمورون والیدئین‌لری ایسه بیرباشا ایرئوانا یوخ، آذربایجانین شمکیر رایونونا قاییتمیشدی. آتاسی دمیر یولوندا فهله‌لیکله عاییله‌سینی دولاندیریرمیش...

تئیمور احمدوو بئله بیر عاییله‌ده گوزونو دونیایا آچمیشدیر. آلین یازیسینداکی ایضطیرابلی طالع کورپه‌لیکدن باشلایاراق اونو آددیم-آددیم ایزله‌میشدیر. عئینی زاماندا بو ایضطیرابلار اونون فورمالاشان کاراکتئرینه بیر ایراده موحکم‌لییی ده، بیر موقاویمت فیطرتی ده آشیلامیشدیر. تئیمور آلتی یاشیندا ایکن مین‌بیر مشققت‌له اوز-اوزه گلمیش عاییله‌لری اوزونون هله جاوان اولان باشچیسینی ایتیرمیشدیر. سوموک‌لری برکیمه‌میش باجی-قارداشلار آتا قایغی‌سیندان محروم قالمیشلار. تئیمورون آنا باباسی جاهانباخش بی ایرئوانین ساییلان کیشی‌لریندن اولموشدور. داغدا-آراندا قوهوم-اقربالاری وار-دوولت صاحیبی ایمیشلر. اونلارنی دعوتی‌یله ۱۹۳۶-جی ایلده عاییله‌لیکجه دده-بابا یوردلارینا دونموشلر. تئیمور زنگیباساردا اورتا مکتبی قیزیل مئدالا باشا ووراندان سونرا آذربایجان دوولت اونیوئرسیته‌سینین فیلولوگییا فاکولته‌سینده عالی تحصیل آلمیشدیر. او، باکی‌دا طلبه اولاندا آناسی و قارداش-باجیسی آذربایجان تورک‌لرینین ائرمنیستاندان نووبتی کوچورولمه سیاستی‌نین قوربانلاری سیراسیندا میل-موغان اوالیغینا گلمک مجبورییتینده قالمیشلار. بورانین قئیر-ی موناسیب ایقلیم شراییطینه گوره ایضطیرابدان-ایضطیرابا دوشن بو عاییله بویوک قارداشی ابراهیمین یئنیجه ایشله‌دییی رایونا – آغستافایا، سونرا باکی‌یا کوچموشدور. من ابراهیمی تانییردیم. او، سون درجه حسساس، عاییله‌جانلی، میللت‌جانلی وطنداش ایدی، تکجه قارداش-باجیسینا،

تئیمورا آتالیق ائتمه‌میشدی، هم ده چتین گونلرده عذاب‌کئش هم‌یئرلی‌لریندن کیمسه‌سیزلری ده قانادی آلتینا آلماق فداکارلیغیندان گئری دورمازدی.

تئیمور تحصیلینی باشا ووروب موستقیل آددیم آتماق حاققی قازانان کیمی تکرار ایرئوانا قاییتمیشدی. آذربایجان دیلینده بوراخیلان «سوویئت ائرمنیستانی» قزتینده ایشه گوتورولن فراستلی گنجین ۱۹۵۴-جو ایلده‌کی بیرینجی قلم تجروبه‌سی اونا هم ده امک حاققی جدولینه ایلک دفعه ایمضا آتماق حوقوقو قازاندیردی. بوندان سونرا تئیمورون ایستئعدادلی قلمی بیر گون ده اولسون بئکار دایانمامیشدیر. اونون اؤچئرک، حئکایه، مقاله، رئپورتاژ، سسئناری، آلبوم-کیتاب، مونوقرافیک تدقیقات اثریندن عیبارت قلم محصوللاری، نئجه دئیرلر، دوزو-دونیانی دولدورموشدور. «نئجه دئیرلر» دئدیم، بو ایفاده‌نی تئز-تئز ایشله‌دن مودریک ادیبیمیز س. رحیموو یادا دوشدو. او دئیردی کی، اکینچی‌نین چوره‌یی جوتون، خیشین گاواهانیندان چیخدیغی کیمی، یازیچی‌نینکی دا گرک قلمیندن چیخسین. یعنی بو قلم دایم ایشله‌سین، هئی یازیب-پوزسون کی، پاس آتیب کسردن دوشمه‌سین.

منیم تئیمور احمدوولا بیرینجی گوروشوم و تانیشلیغیم دا همین قزتین صحیفه‌لرینده اولموشدور. عئلمی-تدقیقات کاراکتئرلی ایلک مونوقرافییام حاققیندا ایلک رأیی ده بو «قیبابی دوستوم» یازمیش و مقاله‌سینده قاچاق نبی‌یله علاقه‌دار نوفوذلو شخص‌لرله پولئمیکادان دا چکینمه‌میشدی. باشقا بیر مقاله‌سینی آذربایجانین بو شوهرتلی خالق قهرمانینی لکه‌له‌ییب، اونا بوهتان آتان ائرمنی موأللیفی‌نین ایفشاسینا حصر ائتمیشدی. موقابیلینده او، «میللتچی» دامغاسی‌یلا هده‌لره، تحقیر و تعقیب‌لره معروض قالمیشدی.

بونونلا بئله حیاتی‌نین ایرئوان دوورونده تئیمور میللی ادبییاتیمیزین علاقه‌لری، تأثیر دایره‌سی موضوسوندا، ج. ممدقولوزاده، ص. وورغون و باشقا صنعتکارلارین یارادیجیلیغینا دایر بیر نئچه کیتاب، بروشورا نشرینه ده نایل اولموشدور.

ت. احمدووون جیددی عئلمی فعالییت‌له اوغراشماق نییتی اونو باکی‌یا، عئلم‌لر آکادئمییاسینین نیظامی اینستیتوسو آستاناسینا گتیریب چیخارتدی. آسپیرانتلیغا قبول ائدیلنده اوتوز یاشلی گنج ادبییاتچی‌نین یوزدن چوخ مقاله‌سی و ایکی کیتابی چیخمیشدی. دوغما ادبی موحیط اونون یئنی تدقیقاتچی ایمکانلارینی آشکارلادی. آکادئمییانین بویوک عئلمی شوراسیندا یوکسک سوییه‌ده نامزدلیک پایان‌نامه‌سین مودافیعه ائدن ت. احمدوو بیر موددت «آذربایجان» ژورنالی رئداکسییاسیندا تنقید-ادبییات‌شوناسلیق شوعبه‌سینین مودیری، نیظامی اینستیتوسوندا اوولجه باش، سونرا آپاریجی عئلمی ایشچی یئرلرینی توتموش و ادبی حرکاتین فعال ایشتیراکچی‌لاریندان بیری کیمی ال-قول آچمیشدیر. ۱۹۶۸-جی ایلدن بری فاصیله‌سیز اولاراق ادبییات اوزره رئسپوبلیکا علاقه‌لندیرمه شوراسینین عئلمی کیتابی‌دیر، شوعبه مودیری‌نین موعاوینی، عئلمی سوویئت عوضوو کیمی ایجتیماعی وظیفه‌لری ده یئرینه یئتیرمکده‌دیر.

تئیمور احمدووون ایشلک قلمی اوچون مونوقرافیک تدقیقات دا، بیبلوقرافیک معلومات دا، کلاسیک‌لرین اثرلرینین ترتیبی ده، اونلار حاققیندا قیسسامئتراژلی-سندلی تدریس فیلم‌لرینه سسئناری یازماق دا، بدیعی ایرثین عئلمی-تنقیدی متنینی حاضیرلاماق دا، آلبوم-کیتاب نشری ده عئینی درجه‌ده اهمییتلی‌دیر. اونون آذربایجان یازیچی‌لاری حاققیندا قیرخ موأللیف ورقینه یاخین ادبی سورغو کیتابی ائنسیکلوپئدیک طرزده، ییغجام و توتوملو وسایط اولماقلا برابر، هم ده بلدچی‌دیر. تئیمورون آدینا باغلی اولان آلبوم-کیتاب ژانرینا نظر یئتیرک. ن. نریمانووا،

ص. وورغونا، س. روستمه حصر ائدیلمیش همین سانبالللی کیتابلاری بیر ده ورقله‌یک. کیم دئیه بیلر کی، تدقیقاتچی سرریشته‌سی و زحمتی‌یله موعاصیر اوخوجو-تاماشاچی ذووقو سوییه‌سینده عئلمی پرینسیپ‌لره ایستینادن سئچیلیب یئرلی-یئرینده دوزولن بو زنگین و معنالی متن‌لر، آرشیو سندلری، نادیر شکیللر بیر صنعتکار عومرونون جانلی سالنامه‌سی هر هانسی مونوقرافییادان آز تصووور وئریر. عئینی سوزو تئیمورون کلاسیک‌لره (خاقانی، نیظامی، آخوندوو) دایر تدریس فیلم‌لرینین سسئناری‌لری حاققیندا دا دئمک اولار.

بوتون بونلار اوز یئرینده. اکثرییتی ده اوخوجو اوچون، تدقیقاتچی اوچون اولدوقجا فایدالی استول‌اوستو وساییطدیر، هم ده بعضی‌لری نادیر کیتابخانا نوسخه‌سینه چئوریلمیشدیر، یئنی نشرینی گوزله‌ییر. لاکین تئیمورون تدقیقاتچی عومرونون اساس آغیرلیق یوکو – بهره‌سی آدلی-سانلی بیر دوولت خادیمی‌نین، سییاسی لیدئرین بدیعی ایرثی ایله، اونون دراماتورق، ناشیر، ژورنالیست و صنعت‌شوناسلیق فعالییتی‌نین آراشدیریلماسی ایله، سئچیلمیش اثرلرینین ترتیبی و نشری ایله باغلی‌دیر. ادبییات‌شوناس-عالیم ۱۹۶۵-جی تورگییاسینا و بوتوولوکله بدیعی یارادیجیلیغینا دایر هر بیری آیریلیقدا توتوملو مونوقرافییالار، روس، اینگیلیس، آلمان، فرانسیز، عرب دیللرینده بروشورالار، اونلارجا ژورنال-قزئت مقاله‌لری چاپ ائتدیرمیشدیر. بونلاردا اهمییتینی ایتیرمه‌ین باشلیجا جهت ژانر و حجمیندن آسیلی اولمایاراق ادبین بوتون اثرلرینین تحلیله جلب ائدیلمه‌سی و یئنی آرشیو سندلری اساسیندا اونون تام عئلمی ترجومه-یی حالینی یاراتماق سعیی‌دیر. «نادانلیق»، «دیلین بلاسی، یاخود شامدان بی»، «نادیر شاه»، «پیر»، «هفته فریادی» کیمی عیبرت‌آمیز اثرلر موأللیفی‌نین استاتیک ایدئالی‌نین اونون ایجتیماعی-سییاسی دونیاگوروشوندن آیری اولمادیغینا دا یئری گلدیکجه اوز موناسیبتینی بیلدیرن تدقیقاتچیدان تمنامیز بودور کی، یازدیقلارینی تفککور باخیمیندان بیر داها نظردن کئچیرسین. چونکو ت. احمدووون بو تدقیقات اوبیئکتی میللی طائفه‌میزله باغلی لال صحیفه‌لری دیلله‌ندیرمه‌یه بو گون داها چوخ ایمکان وئریر. بوراسی بیزه ده آیدیندیر کی، آذربایجاندا ایلک تاریخی فاجیعه ژانرینین موأللیفی‌نین اوزو ده سوزون تام معناسیندا فاجیعه‌لی بیر عومور یاشامیشدیر. بیر طرفدن اینقیلابا قدرکی فعالییتینده بویوک مدنییت خادیمی-یازیچی، ژورنالیست، ترجومه‌چی، قیرائت‌خانانین یارادیجیسی کیمی، تئاترشوناس کیمی، جوشقون معاریف‌پرور، درسلیک‌لر، لوغت‌لر موأللیفی کیمی، بیر طبیب کیمی خالقینا جانلا-باشلا خیدمته چالیشیردی، اونون میللی شوعورونو اویاتماغا، اونو چاریزمه، روس شووینیزمینه نیفرت روحوندا موباریزه‌یه حاضیرلاییردی، دیگر طرفدن بولشئویک جیلدینده یئنی‌دن ظوهور ائدن ایمپئرییانین تورونا دوشموشدو. شرقده ایلکین دئموکراتیک دوولت قورولوشونو – آذربایجان خالق جومهوریییتینی دئویرمکدن اوترو طائفه اونو خالقیمیزین بدخاهلاری ایله – شاووومیان، میکویان، کیروو، اورجونیکیدزه، و ب. ایله هم‌رأی ائتمیشدی. ت. احمدوو سندلره ایستینادن یازدیغی مونوقرافییاسیندا دوغرو دئمیشدیر کی، نریمانووون رهبرلیک ائتدییی آذربایجان کومونیست‌لرینین بوروسو باکی‌دا موساوات حوکمرانلیغینا قارشی گیزلی موباریزه آپاران اینقیلابچی‌لارا مونتظم یاردیم گوستریردی.

بیر شخصییت – میللی ضییالی اولاراق نریمانووون اصل فاجیعه‌سی سییاسی «قلبه‌سیندن سونرا باشلادی. میللی سووئرئن‌لیی صینیف‌لر فووقونده دئییل، اوراق-چکیج بیرلییینده گورن یازیچی- دوولت خادیمی چوخ کئچمه‌دی کی، «یولداشلار» طرفیندن

آلداندیغینی، میللت قارشیسیندا گوناها باتدیغینی درک ائله‌دی. آذربایجاندا آنا دیلینده تئاتر تاماشالارینی آزالتماق، تدریس پروقرام‌لارییندا میللی ادبیاتا وئریلن ساعاتلاری ایختیصارا سالماق، خاریج‌له ایقتیصادی علاقه‌نی، نئفت آل‌وئرینی قاداغان ائتمک موددعالاری اونو حالدان چیخارمیشدی. حاق اوچون دئمک لازیمدیر کی، نریمانوو اینقیلابدان آز سونرا ایختییار صاحیب‌لرینین، خوصوصن وظیفه‌لی روس شووینیست‌لرینین آذربایجاندا یئریتمه‌یه باشلادیقلاری سییاست‌له باریشمامیش، اونلارین توتدوغو خط-حرکت‌له نیکولاییین و مأمورلارینین باشقا خالقلارا قارشی گوتوردویو خط-حرکت آراسیندا فرق گورمه‌دییینی آچیق ائعلان ائتمکدن چکینمه‌میشدی. لاکین نه فایداسی، آرتیق گئج ایدی.

ادیبین یارادیجیلیق یولو مووضوسوناکی تئیمورون دوکتورلوق پایان‌نامه‌سی موتخصصیص‌لر طرفیندن یوکسک قییمت‌لندیریلرکن اوپونئنت‌لردن آکادئمیک ک. طالیب‌زاده یئتکین عالیم کیمی تانینمیش موأللیفه اوز توتوب سوزونو هامیمیزی دوشوندورن بیر سوآللا یئکون‌لاشدیردی: «عومرونو ن. نریمانووا حصر ائتمیش ت. احمدوو بو اثری‌یله همین ساحه‌ده‌کی ایشلرینی بیتمیش می حئساب ائدیر؟ یوخ، اگر بئله دئییلسه، اونون ن. نریمانوو حاققینداکی گله‌جک تدقیقاتلاری هانسی ایستیقامتده اولاجاق؟». بو ماراقلی سوآلا عالیمین هانسی جاوابی وئره‌جه‌یی اونون اوز صلاحییتینه عاییددیر. لاکین دووروون، زامانین قارشیمیزدا قویدوغو طلب بودور کی، هامیمیز یازدیقلاریمیزا تزه‌دن قاییداق، آتمالیسینی الیمیز تیتره‌مه‌دن آتاق، دوزه‌لدیلمه‌لیسینی دوزه‌لدک، گوناهیمیز منزیله‌سینده اولانلارینی ایسه ائعتیرافدان چکینمه‌یک. بو معنادا خوصوصن نریمانووشوناس فیلوسوف و ادبییاتچی‌لارین بورجودور کی، سوکوت بوزونو بیرینجی اوزلری سیندیرسین، بو گورکملی شخصییتین آلدانیشلارینی، سهولرینی، ضیددییت‌لرینی، گوناهلارینی گیزلتمه‌دن، بویوک خیدمت‌لری اوزه‌رینه کولگه سالمادان نئجه وارسا ائله‌جه ده دئسینلر.

فیلولوگییا عئلم‌لری دوکتورو ت. احمدووون یارادیجیلیق فعالییتی معروض قالدیغیمیز آغیر گونلرین قایغی‌لاریندان آیری دئییلدیر. خایین قونشو قوندارما قاراباغ شیونی قوپارماقلا کیفایت‌لنمه‌یب سرحدلریمیزدن ایچه‌ریلره سوخولاراق وحشی عمللری ایله باشلی-بوتونلو نئچه-نئچه کندیمیز، کورپه‌لری-قوجالی نئچه-نئچه ائو-ائشییمیز یاندیریلیب کوله دوندریلنده، آذربایجانلیلاردان عیبارت کاروان-کاروان موصیبتلی کوچکونلوک دالغاسی تورپاغیمیزین هر یئرینی بوروینده تئیمورون کوهنه یارالاری کوز-کوز اولموشدور. آذربایجان قاچقینلار جمعییتی یارانان گوندن او، ایداره هئیتی‌نین عوضوو کیمی عوهده‌سینه دوشن وظیفه‌نی اوولاد بورجو بیلمیشدیر. ایندی بو جمعییتین اونون باش رئداکتورلوغو ایله چیخان «وطن سسی» قزئتی دیدرگین هارایی اولماقلا یاناشی، تورپاغا یاد تاپداغیندان خیلاصا دعوت ائدن ناموسا-قئیرته چاغیریشدیر. عذابلاریمیزین آیناسینا چئوریلمکده اولان بو مطبوعات اورقانیندا دا، بو تاریخی سالنامه‌ده ده عالیم-تدقیقاتچی همکاریمیزین دستخططی آیدین سئچیلیر.

آغیر سیناق گونلرینده چتین‌لیکلره سینه گرمک اوچون خالقیمیزین فداکار اوغوللاری جرگه‌سینده آددیملایان دوستوموزا اوغورلار دیله‌ییرم. کئشمه‌کئشلی حیاتی‌نین، بهره‌لی یارادیجیلیغی‌نین یئتکین دووروونو یاشایان عالیمین، اوزو کیمی میللی طبیعتلی اوولادلار تربییه ائدیب، عرصه‌یه گتیرن عاییله باشچی‌سینین عومرو آماندا اولسون، قلمی کسردن دوشمه‌سین.

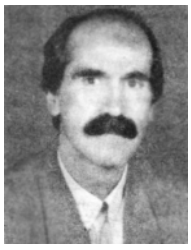
Sizi təbrik edir Hac İsmayıl Allahverdi və Doktor Şərqi

کیم کیمدیر؟

مولانا همتی انگورانی

م. کریمی

مولانا همتی انگورانی، آذربایجان ادبیاتی‌نین گؤرکملی و عارف شاعیرلریندن‌دیر کی اونونجو یوز ایلده یازیب یارادیب و جانینی اؤز اینام و عقیده‌سی یولوندا قویوبدور. همتی‌نین یاشاییشی حاققیندا معلومات الده یوخدور. اونون حتی آدی‌نین نه اولدوغو، هاچان دونیایا گلمیش، هاچان شهید اولدوغونو دا بیلمه‌ییریک. آنجاق الیمیزده اولان شعرلری اساسیندا دانیشا بیله‌ریک. آدی‌نین اوّلینده «مولانا» لقبی بیزه ایناندیریر کی شاعیر بؤیوک مفکوره‌لی و بیلگین بیر ذات اولاراق، چوخلو مریدلری واریمیش کی اونلارین مولاسی اولموش و اونا اقتدا ائده‌رمیشلر. ایکینجی سؤز بودور کی آدی‌نین سونوندا گلن «انگورانی» شاعیرین انگوراندان عرصه‌یه گلدیگینی آندیریر. اوچونجو مطلب اونون نئجه شهید اولدوغونو آچیقلاماق بوینوموزا دوشور. سون مطلب اونون شعرلری‌نین اینجه‌له‌مه‌سی، آراشدیرماسی و تنقیدی بیر متن حاضیرلاماقدیر. بونلارا بیر- بیر توخونالیم. ایلک اؤنجه «انگوران» شهر جیغی ایله تانیش اولالیم. بونو آرتیرمالی‌یام کی بو سطیرلرین یازاری ۱۳۷۰ جی ایلده، زنگاندا بیر نئچه مقاله‌ده، مولانا همتی‌نی تانیتدیرماغا چالیشدیم.[1] بیر آز سونرا ۱۳۷۱ جی ایلده باشقا بیر درگی‌ده همین باره مقاله یازدیم.[3] بوندان بیر زامان کئچه‌رک چاغداش آراشدیریجی اوستاد عزیز دولت‌آبادی ۱۳۷۲ جی ایلده، همتی‌نین ایکی جیلد الیازما دیوانیندان سؤز آچدی.[4] بورادا اونون ۸۵۰۰ بیتدن عبارت اولان دیوانلاردان دانیشیلیرکی ۳۵٤ غزل ده احتوا اولونور. تأسفله بوگونه قده‌ر- بوتون چالیشمالاریملا بو الیازمایا الیم چاتمامیشدیر. آنجاق ۱۳۷۳ ایلینده رضا قاسمپور (یاشار زنگانلی تخلوصو ایله) مولانا همتی‌نین قبرینی انگوراندا تاپاراق، بؤیوک بیر حرکت یاراندی.[5] بونون آردیجا نئچه سمینار و قورولتای زنجاندا و دئدی‌ده قورولدو و بیر سیرا عالیم‌لر، ها بئله گنج‌لر چالیشماغا باشلادیلار. بو آرادا محمد علی نقدی، انگوراندا، مولانین قبری اوسته بیر آبیده دوزه‌لدرک اؤز بورجونو اؤده‌مه‌یه باشلادی، حتی انگوراندا، بیر کتابخانانی مولانا همتی آدیلا یولا سالدی.

یازیقلار اولسون کی مولانا همتی‌نین قبیر داشی اوغورلاندی، اؤلکه‌میزین سینیرلاریندا

---

[2] کریمی، محمدرضا. **آشنایی با بزرگان زنجان**، ماهنامه‌ی پیام زنجان، نمره ٤٠ و ٤٧، ۱۳۷۳.

[3] کریمی، محمدرضا. **مولانا همتی انگورانی**، امید زنجان، شماره **۲**، **۱۳۷۲**.

[4] دولت آبادی، عزیز. مجله وارلیق، ، **۱۳۷۲**.

[5] زنگانلی، یاشار. **کشف قبر مولانا همتی انگورانی**، امید زنجان، شماره **٦۲**، تاریخ **۱۳۷۳/۲/۱۲**.

توتولاراق، مختلف وزارتخانالاردان باش چیخاردیب، نهایتده بوردان اورا، اوردان بورا آپاریب، آرادا ایتیب باتدی. باشینا نه گلدیگینی داها بیر بیلمه‌ییریک، بونلارین هامیسینی امید زنجان درگیسینده ایزلیه بیلرسینیز. یادیمدان چیخمامیش بونودا آرتیریم کی زنگانین گنج هئیکل تراشی جمال رحمتی، مولانا همتی‌نین پیکره‌سینی یونوب و بوگون زنگانین حکیم هیدجی بلواریندا قوندارمیشدیر.

انگوران هارادیر؟ محمد علی نقدی‌نین گؤزه‌ل بیر مقاله‌سی وار. او، انگورانین جغرافیاسینی گؤزه‌ل بیر صورتده خریطه‌یه چکمیش و تانیتدیرماغی اوچون قاریش- قاریش دولانیب و تاریخله اویقون آدلاری- دره‌لری، داغلاری، بولاقلاری، حتی خرابه قالمیش دووارلاری دا آراشدیرمیشدیر و نهایتده گؤسترمیشدیرکی انگوران قیزیل اوزه‌ن چایی‌نین کناریندا- بوللوسویو اولان و بیر تمدن و آبادانلیقا لازیم اولان ملزمه‌لری الده ائدیب و بیر مدنیت اوچون زمینه یاراتمیشدیر.

انگورانین هر قاریش تورپاغیندان تاریخین سسی گلیر. بوگون اورتا دوغونون ان بؤیوک و ده‌گرلی قورقوشوم معدنی بورادادیر و تکجه زنگاندا یوخ، بلکه ایرانین باشا باشیندا اونلارجا روی و قورقوشوم فابریکالاری، ماتریاللارینی بورادان آپاریرلار. انگورانین خالقی‌ده، تورپاغی‌نین برکتیندن الی آچیق، اوره‌گی گئنیش، اینانملی- اعتقادلی اینسانلاردیلار. بورادان ده‌گرلی عالیم‌لر و شاعیرلر بوی آتیب و کولتوروموزه گؤزه‌ل اؤرنک‌لر وئرمیشلر. انگوران زنگان شهری‌نین ۹۰ کیلومترلیگینده و آذرگشسب ٤٥ کیلومترلیگینده باغلی- بوستانلی، الوان میوه‌لرله، آهو- جیرانلی داغلاریلا، طبیعتین ان گؤزه‌ل بیر بوجاغی‌دیر. بو شهر جیکین فرهنگ و کولتورونو، محمد علی نقدی جنابلاری توپلاییب، چاپا وئرمیشدیر. بورادان باش قالدیران نئچه- نئچه شاعیرلرین الیازما دیوانلاری اله گلمیشدیر کی یاخین گله‌جکده تقدیم اولوناجاقدیر.

همتی‌نی مولانا تانییب، تکجه خالق ایچینده یوخ، بلکه بیلگین‌لر، اؤزه‌للیک‌له عارف‌لر ایچینده بؤیوک حؤرمتله قارشیلاییرلار. بیلدیگیمیز کیمی، همتی بیر تصوف و عرفان طریقتی‌نین باشیندا دایانان بؤیوک بیر عالیم دیر. مولانا لقبی‌ده بو اساسدا اونا وئریلمیشدیر.

ایلک اؤنجه دئمک لازمدیر کی همتی حضرت علی (ع) عاشقلریندن و شیعه شاعیرلریندن‌دیر. اؤزو دئمیشکن:

ولایت گولشنینده عندلیبم، خاردان فارغ،
نه خار و خس کی باغ دهر هم گلزاردان فارغ.

و بیر باشقا یئرده اون ایکی امام دان دانیشاراق، جعفری مذهب اولدوغونو آچیقلاییر:

پیشواسی، رهنماسی، رهبری اثنی عشر،
قول و فعلی حقه لایق، جعفری دیر همتی!

ایندی، همتی‌نی تانیماق اوچون تاریخیمیزه و ادبیات موضوعونا دؤنمه‌لی‌ییک بیلدیگیمیز کیمی مغول یوروشلری، دونیانی چاخناشدیریب، چوخلارینی وطندن کؤچمه‌یه مجبور ائتدی ۷۰ جی یوز ایلده اورتا آسیادان، کیچیک آسیایا قده‌ر بوتون اینسانلار چنگیزخان و اونون اولادلاری‌نین آیاقلاری آلتیندا تاپدالانیب ازیلیرلر. چوخلاری مال دولتی بوراخیب جانینی قورتارماق اوچون وطندن کؤچمه‌یی‌ده لازیم بیلیر. اورتا آسیادان قاچانلار ایرانا و آنادولویا گلیرلر. بو زامان مولانا جلال‌الدین محمد بلخی (مولوی) کیمی بؤیوک شاعیرلر بئله بیر مجبوریتده اولورلار. آنجاق تورکستاندا باش

قالدیران درویشلر بؤیوگو – احمد یسوی پیر تورکستان آدلاناراق «دیوان حکمت» اثرینی یازیب و بوتون عارفلره، صوفی‌لره رهبرلیک ائدیر و درویشلر اللرینه بیر بالتا و بیر کشکول آلاراق خالقین ایچینده گزیب دولانیرلار و خالقی تانری‌نین عشقینه گؤره یاشاییشا امید یارادیرلار. بوتون مریدلری اورتا آسیادان ایرانا و آنادولویا ده‌ک گلیرلر. بو زامان حاجی بکتاش ولی خوراساندان باش قالدیریب آنادولویا گئدیر و یول اوزونو درویشلری اؤز باشینا ییغیر. بو طرفدن شیخ صفی الدین اردبیلی بیر طریقتین باشیندا دایاناراق، شیعه‌لیگی تبلیغ ائدیر. شیخ صفی ایله حاجی بکتاش ولی شیعه‌لیک یولوندا بیر- بیرینه چاتیرلار و مریدلری گونوگوندن چوخالیب، حتی سیاسی دورواملاردا اشتراک ائدیرلر. شیخ صفی‌نین نوه‌سی اولان شاه اسماعیل گنج یاشلاریندا ایران امپراتورلوغونو یارادیب و اهل حق آدلی طریقتین باشیندا دایانیر و شعر هنریله ده **۱۲** امامی تبلیغ ائده‌رک، حضرت علی‌نین عشقینی یایماغا چالیشیر و بونون داوامیندا عثمانلی امپراتورلوغو ایله اوز- اوزه دایانیر. بکتاشیلیق و شیعه‌لیک بیر- بیرینه قاریشاراق بؤیوک بیر سیاسی طریقته چئوریلیر. عثمانلی دولتی ایله دویوشده، قیزیلباشلار- بکتاشی‌لر، علوی آدیلا توپلانیب، آنادولو بوردلاریندا فعالیته باشلاییر. شاه اسماعیل بو طریقتین باشیندا دایاناراق اؤز ده‌گرلی بیر رهبر کیمی، شمشیریندن و قیلینجیندان علاوه شعردن ده یارارلانیر و شاه ختایی تخلوصو ایله دیوانلار یارادیب، شاعیرلر بسله‌ییر. اونون مریدلری بیر الده قیلینج و بیر الده قلم ایله آنادولو یوردلارینا نفوذ ائدیب، خالق ایچینده شیعه‌لیگی تبلیغ ائدیرلر. شاه ختایی‌نین اؤز دیوانیندا- ایستر غزللرینده، ایسترسه ده قوشمالاریندا اون ایکی امام، حضرت علی، تؤلّی، تبرّی، اوچله‌مه:«الله، محمد، علی» موضوعلارینا توخونور. بو طریقت و سیاسی حرکت ایران شاهی صفویه طرفیندن عثمانلی امپراتورلوغوندا تشویق و حمایه اولونور. بیلدیگیمیزه گؤره شاه ختایی بؤیوک علوی- بکتاشی شاعیرلریندن حمایه ائدیب، حتی آذربایجان شاعیرلرینی آنادولویا گؤنده‌ریر بلکه درویشلر پالتاریندا، شعر گوجو ایله شیعه‌لیگی اورالاردا یایسینلار. پیر سلطان آبدال[6] و مولانا همتی انگورانی بئله بیر شاعیرلردن‌دیلر. بونودا آرتیرمالی‌یام کی بونلار ساده بیر یاشاییش کئچیرمه‌میشلر، بلکه جانلارینی بو یولدا قویموشلار. سلطان یاووز، ٤٠ مین علوی‌لردن قیلینجی ایله قیریب و اؤلومه اوغرادیبدیر.

یئنه بیلدیگیمیز کیمی بو طریقت‌لرده مختلف شیوه‌لر داخیل اولموش. تورکلرین شامانیزمی، سونرا یاران حروفی‌لیک، بابی‌لیک، حتی حلول و تناسخ، شیعه‌لیک، جعفری‌لیک، امامی‌لیک، ۷ امامی‌لر، تصوف و باشقا – باشقا طریقت‌لر بیر- بیرینه قاریشیب و مختلف آئین و تؤره‌نلریله بوگونه قده‌ر داوام تاپمیشدیر. اونلاردان اهل حق اؤزو نئچه- نئچه پارچا اولوب، هر بؤلومونونده فیکیرلری او بیریسیلرله فرقله‌نیر. آنجاق بورادا پیر سلطان آبدال و مولانا همتی دوزگون شیعه اولاراق، اؤزلرینی باشقا طریقت‌لردن آییرمیشلار و صراحتله حلول، تناسخ، اتحادی، فلسفی، خارجی، ناصبی، مروانی، نقطوی، حروفی و آیریلاریندان آییریب اؤزونو «تابع آل علی، حق لشکری دور همتی» و «پیرو شاه ولایت، حیدری دیر همتی» دئمک‌له، صادق بیر شیعه اولدوغونو بللندیریر. آنجاق اونلارین شعرلری تاریخ بویو، جم‌لرده، درویشلرین «آئین جم» آدلانان مجلیسلرینده

[6] محمدرضا، کریمی. **تاریخ ادبیات آذربایجان**، زنجان، ۱۳۸٤، ج. **۲**، ص ۳۲۱.

ده اوخونور. اما بونونلار بئله بونلارین آراسیندا اولان فرقلری آراشدیرماق لازیمدیر.

مولانا همتی‌نین قبیر داشیندا- اونو شهید آدلاندیرمیش‌لار. تاریخدن آلدیغیمیز معلومات گؤسته‌ریرکی، شاه اسماعیل ختایی نئچه- نئچه مریدلرینی و بیری نهنگ بیر شاعیر اولاراق، شیعه‌نین تبلیغی اوچون اونلاری آنادولویا گؤنده‌رمیش و اورالاردا ۱۲ امامی، حضرت علی‌نی و مهدی(عج)نی تانیتدیرماغا مشغول اولموشلار. تاریخی معلومات گؤسته‌ریر کی مولانا همتی بیر دؤنه شاه ختایی‌نین حضورونا چاتمیش[۷] و ایکی دفعه‌ده شاه تهماسب صفوی ایله گؤروشو اولموشدور.[۸] بئله‌لیکله چوخ امکان کی عثمان دولتی طرفیندن شهید اولموشدور؛ نئجه کی پیر سلطان آبدال خوی شهریندن قالخیب آنادولویا گئدیر و نهایتده عثمان دولتی طرفیندن سیواس شهرینده دارا چکیلیر. مولانا همتی ده آنادولودا شیعه‌نی تایماق جرمینه گؤره اؤلدورولور و آذربایجانین شیعه ملتی، البته کی اونو شهید بیله‌رک میتینی آنایوردونا گتیریب قبیرلاشیندا شهید یازدیریرلار.

تورک ادبیات تاریخینده ۷ شیعه شاعیریندن آد آپاریلیر. آنجاق بیلیریک مینلرجه شاعیریمیز واردیر کی شیعه‌لیگی اؤز شعرلرینده تبلیغ ائتمیشلر، آنجاق هامیدان آرتیق بو ۷ شاعیردن بئشی آذربایجانلی‌دیر. عمادالدین نسیمی، مولانا فضولی، شاه ختایی، پیر سلطان آبدال، مولانا همتی.

مولانا همتی هم بؤیوک غزل اوستاسی‌دیر، هم ده اوزانلار، درویشلر دیلینده از بر اولان قوشما شاعیری‌دیر. نسیمی، فضولی ده بو فورمالاردان یارارلاتمیشلار، آمما هامیدان آرتیق شاه ختایی هیجالی فورمالاردان و اوزان شعرلریندن استفاده ائتمیشدیر. مولانا همتی ده بئله بیر ساياق ایله شعر هنریندن یاپیشمیش، غزل- قصیده یانیندا قوشما فورمالاریندان‌دا یارارلانمیشدیر. آنجاق بو شعرلرده شاعیرین دیلی خالق دیلینه داها یاخین دیر. ساده‌لیک، آخیجیلیق، دورولوق اونون شعرلری‌نین اساس اؤزه‌للیگی دیر. ایسترسه طریقتدن، ایسیترسه ده عشقدن دانیشاندا، بئله قوشمالاری اوره‌گه یاتیر:

اویما ناشی‌نین سؤزونه،
ریا گتیرمه اوزونه،
حلقه- حلقه ماه یوزونه،
زولفو گردنه چئوریلیر.

ای همتی دویارلا رسا،
اگنیم، شالیم سویارلا رسا،
بیر یار اوچون قییارلا رسا،
جانیم قوربانا چئوریلیر.

او بیری طرفدن غزللرینده ده، آذربایجانین گؤرکملی شاعیرلری اولان نسیمی، فضولی ایله یان یانادیر. اونلاردان اسگیک اولماییب، حتی نظامی و سعدی کیمی شاعیرلرین «احسنت»لرینی قازانماغا حقلی بیلیر. او، دئییر کی نظامی منیم شعریمی اوخوسایدی منی تحسین ائده‌ردی:

ائشید سئیدی نظامی، گربو شعرین «همتی» نظمین،
سنه تحسین ائده‌ردی دم به دم اول عارف گنجه.

باشقا شعرینده سعدی‌نین احسنت‌لرینی‌ده قازاندیغینی بئله سؤیلور:

اوخوردی «همتی» ذوقیله، احسن،
ائشیدسئیدی بو شعری شیخ شیراز.

شوبهه‌سیز اؤزونو فردوسی‌دن یوخاری

[7] قاراخال، **تورک ادبیاتی تاریخی**، استانبول.

[8] اؤز تئللی، جاهید. **بکتاشی گوللری**، استانبول، ۱۹۸۵، ص ۳۶۲.

گؤروردو و اونون روستم‌نامه یازدیغینی بگنمیر، بلکه عارفلر شاهینی مدح ائتمه‌گی گره‌کلی بیلیر:

شعری اره‌نلر شاهینی مدح ائیله دائم «همتی»،
قیلما فردوسی کیمی سن رستم دستانی مدح!

بو شعرلر گؤستریر کی همتی فارس ادبیاتی ایله دریندن تانیش‌دیر و فارس شعری و شاعیرلرینی دوزگون صورتده تانییر.

همتی‌نین شعرلریندن آلدیغیمیز معلومات گؤستریر کی مولانا مختلف شهرلر سفر ائتمیش و خانقاهلارا باش چکرمیش. اونا گؤره ده ایلک اؤنجه آذربایجان شهرلرینی دولانمیش و سونرالار مکه، مدینه، نجف، آنادولو شهرلرینی ده گزمیشدیر. او بیر زمان شیخ صفی‌نین اردبیلده اولان خانقاهیندا قالدیغینی چوخلو شعرلرینده خاطیرلادیر:

قفا دؤنده‌ر، یئری! قطع نظر قیل یئددی کشور دل!
وطن توت اردبیلی، همتی، اؤزگه مقردن گئچ.

گؤرونور کی بیر زامان دونیادان گؤز یوموب، اردبیلی وطن سایییر. شوبهه‌سیز بو زامان، مولانا درس آلیرمیش و صفویه جرگه‌سینه قوشولموشدور. آز کئچمه‌دن اونو تبریزده گؤروروک، آجی چایین قیراغیندا سرخاب محله‌سیندن دانیشیر:

بیر گؤزوم آجی سو، بیری سرخاب،
چهره‌ی زردیمه تؤکر سرخ آب.

بو شعرینده تبریزین بیر- بیر محله‌لریندن آد آپاریر. بونلار هامیسی تیرینده، آمما، همتی حضرت علی(ع)نین ده‌لی‌سی‌دیر. تامام شعرلرینده – ایسترسه غزللرینده، ایسترسه‌لر گرایلی و قوشمالاریندا، ارنلر شاهی، شاه مردان، حیدر کراری مدح ائدیر:

گل منیم دردیمه بیر درمان ائیله،
عالم‌لر دردینه درمان اولان شاه!
حؤکمومون اوستونه بیر فرمان ائیله،
عالم‌لر حؤکمونه فرمان اولان شاه.

او حضرت علی‌نین بوتون کائناتدا گؤرور، همیشه حضرت محمد(ص)ین یانیندا، حتی معراجده علی‌نی گؤرور:

جنت قاپوسوندا دوران،
خیبری یئریندن قیران،
کافره ذوالفقار چالان،
علی‌نی گؤردوم، علی‌نی.

او علی‌دن غیری بیر عارف، شاه مردان و . . . گؤرمور:

جنت باغچاسی‌نین نه‌دن دیر داشی؟
اینجی‌دیر توپراغی، حکمت دیر ایشی،
یوز بیرمی مین پیغمبرلر باشی،
من علی دن غیری بیر ار گؤرمه‌دیم.

اوچله‌مه یا تثلیث ده مولانا همتی‌نین شعرینده گؤرونور. باشقا بیر سؤزله شاعر، الله، محمد و علی‌نین چوخلو شعرلرینده بیرگه گتیریر و عشقی‌نی اونلارا بللندیریر:

گناه ائتدیم شاهیم، حضورنا دوردوم،
الله بیر، محمد، علی عشقینه.
قیرخلار عشقینه یوزومو سوردوم،
الله بیر، محمد، علی عشقینه.

البته ۱۲ امامین مدحی، اونون چوخلو شعرلری‌نین اساسی گیمی ایشله‌نیر. بئله شعرلری بیز عمادالدین نسیمی‌نین دیوانیندا چوخ گؤروروک همتی‌نین ده دیوانیندا چوخلو شعرلر ۱۲ اماما باغلانمیشدیر. بوندان علاوه حضرت امام حسن و

حسین ده شاعیرین عشقیندن خبر وئریر. بیر سیرا شعرلرینی بو ایکی گؤرکملی اماما باغلامیشدیر. آنجاق کربلا حادثه‌سی‌ده همتی‌نین یارادیجیلیغیندا بؤیوک رول اویناییر.

همتی مبارز بیر شاعردیر. اهل حق شاعیرلری تک اناالحق سؤیله‌ین شاعیردیر:

اناالحق سؤیلرم ای همتی شهر ولا یتده،
من اول منصور میدان منایم، داردن فارغ.

بئله مضمونلار همتی‌نین دیوانیندا چوخدور. آنجاق جانینی بو مبارزه یولوندا قویدوغو، مولانانی آذربایجان ادبیاتی تاریخینده گؤرکملی بیر یئر توتدوغو اوچون بیزه سئودیریر.

همتی ایکی بؤلومده- بیری طریقت یولوندا و بیری ده عشق و سئودا یولوندا شعرلر دئمیشدیر و اؤزوده بو ایکی بؤلومه اشاره‌لر ائتمیش. آنجاق هر ایکی بخشده ده همتی‌نین اؤزونه مخصوص بیر جسارت و همتی واردیر. هر ایکی بؤلومده آیدین – آشکار سیزلاییر، یالواریر و ایسته‌دیگینی اله گتیرمک اوچون چالیشیر- اؤیوشور بو حال و روحیه، همتی‌نین تمام شعرلرینده گؤز اؤتونده‌دیر. اونا گؤره ده شعرلری اوره‌گه یاتیر و اوخوجو اونلاری اوخوماقدان دویمور.

یئری گلمیشکن بونودا دئمک لازیمدیر کی بیر سیرا ادیب‌لر، مولانا همتی‌نی همان قول همت آدلی درویش و اوزان اولاراق ۱٦ جی میلادی یوز ایلده یازیب یارادان شاعیرله بیر بیلیرلر. آنجاق بونو دا دئمه‌لی‌یک قول همت ده مولانا همتی ایله چاغداش اولورسادا بیر اوزان کیمی و بیر علوی درویشی کیمی یاشامیش و بوتون یارادیجیلیغی اوزان شعرلرینده اولموشدور و دیوانیندا هئچ بیر غزل، قصیده و عروض وزنینده شعری یوخدور.

بئله‌لیکله، مولانا همتی همان قول همت اولا بیلمز. بیر باشقا نه‌دن، مولانا همتی‌نین دیل اؤزه‌للیک‌لری دیر. قول همت آنادولو دیلینده و شیوه‌سینده شعر دئمیش، بیر حالدا کی مولانا همتی‌نین دیلی بیر آذربایجان شاعیری کیمی اولاراق، حتی زنگان لهجه‌سی‌نین خصوصیت‌لرینی ده گؤرمک اولور.

مولانا همتی‌نین شعرلری بیر چوخ گولدسته‌لرده،[9] سفینه‌لرده و جنگ‌لرده گلمیش و بیر سیرا تذکره‌چی‌لر اونون شعرلرینی گؤسترمیشدیر. آنجاق ایکی الیازماسی‌نین تبریزده اولماسی- پیرنیا عائله‌سی الینده- نی عزیز دولت‌آبادی خبر وئرمیش. بو ایکی الیازما نسخه‌لرین بیریسی ۱۰۹۵ هـ . ق. ایلینده یازیلمیش و ۲٤۰ صحیفه‌لیک هر صحیفه ۲٤×۱٤ سانتیمترده و هر صفحه ده ۱۸ بیت یازیلمیشدیر. ایکینجی الیازما سون یوز ایلده ۱۳۰۵ هـ . ش. شمس‌الدین حقی محمدزاده الیله یازیلمیشدیر و بو الیازمادا ۲۱۰ صحیفه‌لیک بیر اثر اولاراق هر صفحه‌ده ۱۲ بیت شعر واردیر. بئله‌لیکله ٦۸٤۰ بیت شعر واردیر. آنجاق دولت‌آبادی جنابلاری اونون بیت‌لری‌نین سایی‌سینی ۸۵۰۰ – ۸۰۰۰ بیت بیلیرلر. هر حالدا بورادا اولان شعرلرین سانکی هامیسی غزل، قصیده و یا خود عروض وزنلرینده اولموش. بئله اولورسا، بو الیازمالار آذربایجان ادبیاتی‌نین ان ده‌گرلی الیازمالارینداسایی‌لاییلر. نه یازیق کی هر نه قده‌ر چالیشدیق، هر کیمه آچار سالدیق، بو الیازمالاری اله گتیره بیلمه‌دیک و دیوانی مختلف جنگ‌لار و تذکره‌لردن توپلادیق. اولسون کی یاخین گله‌جکده باشقا شعرلرینی ده تقدیم ائده بیله‌ک.

[9] گولدسته، تورکجه بوگونکو آنتالوژی دئییلن اثرلره دئییلیر. قاباقجا ایراندا اونا جنگ، سفینه و تذکره کتابی دا دئییلیردی.

قاراداغ

ادبیاتیندان سئچمه‌لر

اوستاد حسین دوستی

مَمّدلی

اسماعیل محمد ثانی ۱۳۲۱ – نجی گونش ا یلینده، «هریس» شهرینده بیر یوخسول عایله‌ده، دنیایه گلیب، دوققوز ایل هریس‌ده، اوچ ایل تبریزده، آخیرینجی دؤرد ایلی‌ده «تهران»دا حقوق دانشکده-سینده درس آلیب اوتوز ایله‌قدەر عدلیه‌ده قاضی اولوب، ایندیسه عدلیه وکیلی‌دیر.

محمد ثانی که شعرده «مَمّدلی» تخلّص ایدیر، اورتا مکتبده اوخویاندان شعر یازیر، اونون شعرینده انسان سئوه‌رلیک، وطن‌پرورلیک و طبیعته وورغون‌لوق، اوجسوز، بوجاقسیزدیر.

«ممّدلی»ده‌ن ایندی‌یه‌ده‌ک نئچه کیتاب چاپ اولوبدور: «دورنالار قاییداندا»، «ایکی کؤنول، بیر آرزو»، ...

بیرگه گول آچاق

سئوگیلیم! گل گؤزه‌ل بیر دونیا قوراق
اورادا اولماسین غوصّه‌دن سوراق
کینه‌نی، اینجینی، اوره‌کدن قوواق
تیکانلی سیملری، سینیردان یولاق
اؤلکه‌ده‌ن – اؤلکه‌یه آچیلسین یولاق
ایکیمیز یول اوسته چیراق تک دوراق
باغلاردان آخیداق، نغمه‌لی بولاق
میوه‌سی شیب – شیرین اَییلسین بوداق
یازگونو، شئح‌کیمی، گول اوسته دوراق
قیش دادا، ایکیمیز بیرگه بوز دوناق
محبّت هیکل‌لی، آبیده اولاق
ال‌لرین الیمده، گؤی‌لره اوچاق
گئده‌ک بیز اورادا گونشه چاتاق
گونشده اوتوراق صبحه‌ده‌ک اویاق
سئوگی‌دن باشقا سؤز، دئمه‌سین دوداق
گل بیرگه گول آچاق، بیرگه‌ده، سولاق

اوشاقلیق چاغلاری

سه‌حه‌ر اوفوقده‌ن بویلانان گونه‌ش
«قاراباغ» داغلاری یادیما دوشوب.
بو سویوق چادیردا «شوشا»نین قیشی
ایستی اوجاقلاری، یادیما دوشوب.
ائولرده‌ن – ائولره – عطری پایلانان
چوره‌ک تاباقلاری، یادیما دوشوب.
تارلادا یئل‌له‌نه‌ن ساری سونبول‌لر
شاماما تاغلاری، یادیما دوشوب.
او قونشو قیزینین آلا گؤزلری
لاله یاناقلاری، یادیما دوشوب.
او منه سؤز وئریب دانیشان گون‌لر
گول‌تک دوداقلاری، یادیما دوشوب.
«ممّدلی» سنی‌ده قوجالتدی حسره‌ت
اوشاقلیق چاغلاری، یادیما دوشوب.

گل ای صاباح

گل ای صاباح!
قانادیندا سووغات گه‌تیردان اولدوزلو سه‌حه‌رلری
ایشیقلاتسین بو یئرلری
چوخ زاماندیر یوللارینی ایزله‌ییرم،
اللرینله پایلاناجاق گوللرینی گؤزله‌ییرم ...
سن گلنده نه بومب اولار، نه‌ده فیشنگ،
قیز – گلین الر الده چلنگ،
ساچلارینی بوراجاقلار،
یول اوستونده دوراجاقلار ...
سن گلنده شورانلیقدا بیته‌جکدیر لاله – نرگیز
اولمایاجاق کیمسه یالقیز
نه کی واردیر قوندارمالار
بینالاری داغیلاجاق یئر اوزوندن
سئوینه‌جک انسان اوغلو
بیر- بیری‌نین خوش سؤزوندن.
گل ای صاباح!
گل ای صاباح!

من اولماسام دا

بولودلار کیشنه‌ییب، یاغار چول‌لره
گؤزیاشین سه‌په‌له‌ر، قرنفیل‌لره
آری‌لار قوناجاق یئنه گول‌لره
ایلدیریم شاخاجاق، من اولماسام دا.

تاخیل‌لار بوی آتیب، سونبول آچاجاق
گؤیرچین، قارانقوش گؤیده اوچاجاق
گونه‌ش‌ده دونیایا ایشیق ساچاجاق
ظولمه‌تی یاخاجاق، من اولماسام‌دا.

بولاقلار قاینایی‌ب، یئنه جوشاجاق
کوکره‌ییب چایلارین، سویو داشاجاق
داغلارین باشیندان دومان آشاجاق
اولدوزلار آخاجاق، من اولماسام دا.

ده‌ره‌ده، یاماجدا، سورو گزه‌جک
اوتلارین یارپاغین، قیزیب، اوزه‌جک
چیچک‌لر، داغلارا ناخیش دوزه‌جک
«ممّدلی» باخاجاق، من اولماسام دا.

☼☼☼

ستار

ستار گول‌محمدی ۱۳۲۲ – جی گونش ایلی قارا داغ ماحالی‌نین «خودآفرین» بؤلگه‌سینه باغلی اولان «شوجئیلی» کندینده ایشیق دونیایا گؤز آچیب. اورتا مکتبین ایکینجی ایلینه قدر «اهر» و «تبریز» ده تحصیل آلیب، سونرا مادّی شرایطین آغیرلیغینا گؤره، دوغولدوغو یئره قاییدارکن اکینچیلیک ایشلرینه باش قاتیب.

ستارین ۱۳۵۸–جی ایل تبریزده «سئچیلمیش اثرلر» آدلی کتابی ایشیق اوزوگوردی. ستار بوتون شعرلرینده، حیاتا دریندن باخیب، یوکسک معنالی اثرلر یارادیر. ایندی ستارین شعرلری، عاشیقلارین دیل ازبری اولموش، غازت‌لرده و کاست‌لرده تحفه آپاریلیر.

ستار گول‌محمدی‌نین شعرلریندن نمونه:

۱- قوشما

گورمه‌میشم کی

ایللردیر وصلینه جان آتسام دامن
هله هئچ اوزونو گؤرمه‌میشم کی.
درمان اوچون هجران ووران یاراما
باغیندان بیر چیچک درمه‌میشم کی.

فیرقتیندن دردیم چاتیب یوز – یوزه
قویما منی حسرتینده غم اوزه
قارداش دییه بیر دایانیب اوز – اوزه
قولومو بوینونا هؤرمه‌میشم کی.

آهیم توتار اؤ تن عؤمرون جهدینی
عاشیق اولان او نودارمی عهدینی؟
دوداغیملا وصال دملی شهدینی
شکر دوداغیندان سورمامیشام کی.

«ستار» دؤزر قیش قهرینه یاز کیمی
چاغلار عشقین سینه‌م اوسته ساز کیمی
هله بو سینه‌می پای انداز کیمی
گلن یوللارینا سرمه‌میشم کی.

اوره‌یم من

کیملیییمی سوروشورسان
سویا حسرت اوزه‌یم من
درد الیندن، غم داغیندا
خزان وورموش، چیچه‌یم من

هر سینه‌یه داغیلمیشام
سانکی شیرین ناغیلمیشام
بیرواخت ایگید اوغولموشام
ایندی قورو بزه‌یم من

انتظارین دوزلرینده
یاندیم هجران سؤزلرینده
حسرت عشقین گؤزلرینده
قالان آرزو، دیله‌یم من

اؤز گولومو دره– دره
گوناهسیز دوشموشم شره
ظولم الیله ایکی یئره
بؤلونموش بیر اوره‌یم من

«ستار»ام کونلومون تئلی
هر زامان اوخشاییب ائلی
دوستا اسن سحر یئلی
یادا چووغون کوله‌یم من

کلبجرسیز نه گزیرسن گنجه‌ده

کلبجرلی شاعیر بهمن وطن‌اوغلویا

بو دنیانین آز گلی وار، چوخ گِئدی
گلن دوشر تله‌سینه آ بهمن
بیزی یامان ایچیمیزدن قورد یئدی
دؤز زامانین شله‌سینه آ بهمن

عشقین بللی هر قوجایا، گنجه‌ده
باش اَییره‌م سینده‌کی گنجه‌ده
کلبجر سیز نه گزیر سن گنجه‌ده
اویما واختین هله سینه آ بهمن

گؤزوموزو کؤر یاراتدی یارادان
چوخمو چکر بو ظولمتی یارادان
من بو درددن، سن او کسگین یارادان
یاناسی‌ییق سینه سینه آ بهمن

اودو سؤنمز حاق آدینلی کوره‌مین
حاقدا بیزدن اسیرگه‌دی کرمین
الیم چاتمیر او داغلاردا کرمین
قاردا قالان للـه‌سینه آ بهمن.

درد اوجاقلی، غم شله‌لی او داغلار
باخ بهمان سیز، شجاعت‌سیز او داغلار
میر صیاف‌سیز سینه‌مده‌کی او داغلار
مین داغ اولور بئله‌سینه آ بهمن.

ائللر دییه بوز بولاقلی گؤزه‌لر
وصال یولون هئی ایلمه‌لر، گؤزه‌لر
«ستار»یندا اوره‌ک قانین گؤزالر
گؤزلرینین گیله‌سینه آ بهمن.

۲- غزل

انتظار لحظه‌لری

انتظارین نه‌بیلیم لحظه‌لری بیر ایل ایمیش
هر اؤ تن آنلاری قلب ایچره قیزارمیش میل ایمیش
عشقین هر دردینه دؤزماغی چوخ آسان بیلدیم
دئمه بو دردلره تاب ائیله‌ین عاشیق فیل ایمیش
عشق-ی شیرینیمه آندیردیم اوگون فرهادینام
دئدی فرهاد اؤزی هر درده، غمه مایيل ایمیش
دئدیم ای لیلی صیفت منده‌ده مجنون گوجو وار
دئدی مجنون اوره‌گی دردلره بیر ساحیل ایمیش
اوخشادی زیل‌ده سازیم، خان کرمی سویله‌دی؛ یوخ
کرمین ناله‌لری زیللی سازیمدان زیل‌ایمیش
دئدیم عشقه بئله قانونی یازان کیمدی؟ دیدی:
نه‌بیلیم هر کیم ایمیش سه یامان آهن دیل ایمیش!
دئدی قانسیز سنه وئرمز شرف عشق آبیده‌سی
سانما بو آبیده‌نی بیر اووج الوان گیل ایمیش
قانا دؤنموش هر اوره‌کدن یارانیب عالم – ی عشق
هر قاریش تورپاغی بیر خاطره‌دن نیسگیل ایمیش
احتیاطلا بو مکاندا گؤتور آددیم «ستار»
هر اؤ تن عاشیقه سانما بوراسون منزیل‌ایمیش

☼☼☼

دوزگون

حسین دوزگون (پرفسور دکتر حسین محمدزاده صدیق) ۱۳۲۴– نجو گونش ایلی تبریزین سرخاب محله‌سینده، قره‌داغدان واختیله تبریزه کوچ ائدن «آقا میرعلی آقا» نین نوه‌سی اولاراق آنادان اولوب. او، اوّلِ ابتدایی کلاسینی‌دا «خدا آفرین» کندینده اوخویوب و ۶ و ۷ یاشلارینda عائله‌سی ایله ایکی ایل بو کنده یاشامیشدیر.

او ۱۳۴۶ – ۱۳۴۲ ایللری آراسینda هریس ماحالیندا معلم‌لیک ائتمیشدیر و بیزیم نظریمیزده حساب اولور قره‌داغلی بو نهنگ عالیمین ایندیه‌ده‌ک ۱۲. شعر کتابی چاپدان بوراخیلیب و قره‌داغلی شاعیر «ائل اوغلو» اونون شعرلریندن «بیر بؤلوک دورنا» آدلی بیر مجموعه‌ده چاپ ائتدیریب. اونون «صمد بهرنگی منظومه‌سی» و «شیخ محمد خیابانی حماسه‌سی» آدلی معروف پوئمالاری‌دا نشر اولوب. اونون ایرانین دانشگاهلارینda و ایراندان خارجده یونیورسیته‌لر و آکادمیلرده چوخ تأثیری و احترامی واردی.

بوگون پرفسور صدیق بیر بؤیوک ادبیات اوستادی اولوب و یوزلرجه عالیم، یازیچی و شاعیر تربیه ائله‌ییب و ایران و آذربایجانا سایيلماز خیدمتلر گؤستریب. یوزدن آرتیق کتاب، سایسیز کتابلارا باشلانیش یازماق، مختلف یونیورسیته‌لرده اوستادلیق کورسوسونه دایانماق، چوخلو کنگره‌لر و ییغنجاقلاردا چیخیش ائتمک، بیر تعداد نشریه‌نین باش مدیری اولماق و ... پرفسور صدیقین پارلاق کارنامه‌سیندن بیر نئچه صحیفه اولا بیلر.

دئمک اولار پرفسور صدیق ایندیلیک اوزو تکجه‌سینه بیر بؤیوک انسیکلوپدیا سایيلیر کی عمرونون هر گونونده یوزلر صحیفه آذربایجان و ایران علم و ادبیاتینا تزه دوشونجه‌لر آرتیریر.

اوستادین کتابلاریندان بیر نئچه‌سی‌نین آدی بئله‌دیر:

«دیوان اشعار ترکی سید عمادالدین نسیمی»، «دیوان اشعار ترکی سید عظیم شیروانی»، «دیوان اشعار ترکی حکیم هیدجی»، «دیوان اشعار ترکی و فارسی ملامحمد فضولی»، «دیوان واقف قره‌باغی»، «دیوان اشعار ترکی بایرک قوشچو اوغلو»، «ترجمه‌ی دیوان لغات الترک»، «محاکمهٔ اللغتین»، «سه سنگیاد باستانی»، «قواعد زبان ترکی»، «سیری در رساله‌های موسیقایی»، «قوپوزنوازان دلسوخته‌ی آذربایجان»، «دو سهندیه» و...

او قره‌داغ حققینده ده چوخلو مقاله‌لر و شعرلر

صاحبی‌دیر. نباتی‌نین کنگره‌سینه هدیه ائتدیگی ایکی «دیوان ترکی نباتی» و «دیوان فارسی نباتی» چوخ مکمل بیر علمی تنقیدی تصحیح نمونه‌سیدیر و دفعه‌لر چاپ اولوب کی قره‌داغ اهلی ایچون بؤیوک هدیه‌دیر.

یاشا، ستارخان!

سنده جانلانمیشدیر منیم آمالیم،
قاراداغلی گؤزه‌ل ایگید قهرمان.
قانادلاندی یئنه ترلان خیالیم،
بودور، قوشدوم سنین شأنینه داستان.

تزاری – قاجاری سانجیردی سؤزون،
غضبله دولوردو هر ایکی گؤزون.
ظولمو – ایشکنجه‌نی گؤرموشدون اؤزون،
ایره‌لی گئدیردین هئچ دایانمادان.

ائللرله بیرلیکده قیاما قالخدین،
آرزولار گؤیونده اولدوز تک آخدین.
شاهلارین کؤکسونه سونگوده تاخدین،
سندن نور آلیردی اؤلکه‌میز ایران.

سسیوه سس وئردی آذر ائللری،
دالیبا آتیردی قارا ایللری.
کندلی‌نین فحله‌نین پولاد أللری،
یارادماق ایستیردی یئنی بیر دؤوران.

سورولدون تهرانا چیراقلار سؤندو،
رضاخان دیرچلدی، قاجارلار یئندی.
گون اؤتدو، ایل کئچدی، زمانا دؤندو،
قیرغینلارا دوشدو آذربایجان.

محمدرضا خان سانکی داو اولدو،
آنالاری آغلار قویدو ساوولدو.
بیرگون ده ایراندان ایت تک قاووللدو،
«شاه گئتدی» بایرامی قالخدی بوردان.

قوروب جمهوریت ایندی بو یئللر،
کسیلمه‌یب آنجاق حله سام یئلر.
یئنه گؤزله نیلیر او داشغین سئللر،
آخین – آخین آخسین دنیز تک انسان.

ایشچیله – اکینچی بایرام ائیله‌سین،
هر آغیز هر دوداق نغمه سؤیله‌سین...
قانلی بایراق آلتدا ائل بئله دئسین:
دؤنه – دؤنه سنه: «یاشا، ستارخان!»

اوچغون داخما / ص ۳۱ – مرداد ۱۳۵۸.

شیخ محمد خیابانی حماسه‌سیندن

تبریز قوردو او ایل یئنی بیر دؤوران،
اون بیر آی دایاندی، دورمادی، اینان!
انقلابچیلاری ایشه چاغیردی،
استبدادچیلارا قالخیب باغیردی.
محکمه یاراتدی، قاراقول قوردو،
محمد علی شاه اؤنونده دوردو.
ستارخان، باقرخان یاراندی او گون
تبریز ماجراسین یاخشیجا دوشون.
خیابانی اولموش اونلارا رهبر،
هر نه یازسان شاعیر، یاز اونا، ده‌یه‌ر.
ده‌یه‌ر، ده‌یه‌ر البت، خیابانی چون،
جان فدا ائده‌نلر، چوخ ایدی او گون.
«خیابانی» دئیه، هایغیردی ملّت،
سنگرلر یاراتدی ائیله‌دی همّت!

آشیق سوسما

آشیق سوسما، تیتره‌ت قیزیل، تئللری،
تسخیر ائله اوره‌گیمی، روحومو.
زخمه‌لری قالدیر، یئندیر بیر به بیر،
داد فعانا – سیزا گتیر هر سیمی.

آشیق بیلمه‌م نه سیرر وار سیمینده،
سیزلایاندا، گیزیلدیری اوره‌گیم.
سسله‌ننده بیز – بیز دورور توکله‌ریم،
یاتمیش ایدی اعماغیندا ایسته‌گیم.

قاناد باغلیر روحوم اوچور گؤیلرده،
قوشلار ایله بولوتلاردان اؤتوشور.
ترپنجک بیر دفعه سیمین، مین کره،
پرده‌لرده سئیران ائدیب گزیشیر.

منیم روحوم دویور سنین دردیوی،
سوسما، سیزلات باجاردیقجا سازینی.
سیزلات – سیزلات اوچوموزده یاش تؤکک،
تا یئتیره‌ک محبتین یازینی.

آشیق مین سیرر یاتیب سنین سازیندا ،
قانارمی هر انسان سانان اؤزونو؟
سن سئودالی، من سئودالی، ساز ده لی،
سن دئییرسن سازدا سؤزون دوزونو.

قوربان سنین اللریوه، سوسما چال،
درتلی‌لردن قوراجاغام ییغینجاق.
چال، قوی آشسین باغیرتیمیز داغ – داشی،
دورنالارلا اوچوب گئتسین ان اوزاق.

سوسما چال کی قارا بولود یان گئده‌ر،
قیزیل گونش آخیر دوغار سمادا.
محبّتین چیچک‌لرین بئجه‌رده‌ر،
سئودالیلار گونه چیخار دونیادا.

بیزله سندن سونرا، سیرداش کیملردیر،
بودؤره ده آشیق ده‌لی سازینا؟
قورخما نه‌دن، آنلاییریق آنجاق بیز؟
سازین، سیزین، سؤزون، دردین بورادا!

آغریما هئچ شیشکی‌دن، سخره‌دن،
سن درتلی‌سن وئرمه باها اونلارا.
باجاردیقجا قالدیر گؤیه سیزیوی،
همدم ائله آزاد اوچان قوشلارا.
کیچیک شعرلر/ ص ۱۰۹ - خنیه کندی-۱۳۴۳/۲/۱۱.

اصلاحات!

بیر گون شاهلار شاهی شهره جارلادی:
«حؤکمو‌موزله بوتون خان – بیگلر اؤلور.»
بیلیندیردی بیلمیر بو مثلی کی:
یوغون اینجه لینجه، اینجه اوزولور.

آ ترقی پرور یوکسک یارانمیش!
فاغیرا – یوخسولا وئردیگین نه‌دیر؟
خانی – اربابلاری چکدین تهرانا،
اکینچی یه تاخدین باشقا بیر امیر.

سؤیله‌دین ایشچی‌یه،کندلی‌یه، خلقه:
«– آنجاق تکجه منله ایشله ملی سیز.
آقا بیر اولاجاق، آللاهیزدا بیر،
فئودالیقدان دای قالمایاجاق ایز.

گؤیلرده آللاها، یئرده ده منه،
گونده بیر نئچه واخت باش أگه‌جکسیز.
قولدورلاریمینلا حؤ کوملریله،
یئرلی – یئرسیز منی هی اؤیه‌جکسیز.

آللاهین کؤلگه‌سی، مولانین ألی،
عاغیللی صاحبکار، شانلی بیر شاهام!
نژادیم یوکسکدیر، گؤیده گونشم،
من کی دارنده‌ی شوکت و جاهام!»

یوغونو اینجلتدین، گتیردین دیزه،
«نیکسون» چون ائیله‌دین گؤزه‌ل اصلاحات!
امّا چوخ گووه‌نمه، ائلیم دوز دئسه،
سنه گؤسترەرەم آ شرفلی تات!...
اوچغون داخما / ص ۵۹ – آبان آیی ۱۳۴۷.

حماسی شخصیت‌لریمیز

مهدی باکری

ایران-ایراق تحمیلی ساواشی‌نین باشلانیشی‌نین ایل دونومو موناسیبتی‌یله

حسین مسعودی

ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احیاء عند ربهم یرزقون

هئچ چاغدا گومان ائتمه‌یین او کیمسه‌لر کی الله-ین یولوندا شهید اولورلار اولوبلر، بلکه عکسینه اونلار همیشه دیری‌دیرلر و پروردیگارین یانیندا روزی‌لری واردیر.

مهدی باکری حیاتی‌نین سوره‌جی:

مهدی باکری آغلار-گولر آیین اوتوزونجو گونونده، ۱۳۳۳-جو گونش ایلینده اورمییه گولونون گونئییندە یئرلشن آذربایجانین جنتته بنزر شهری «قوشاچای»دا مومین بیر عاییله‌ده گوزون دونیایا آچدی. او اوشاق ایکن آناسین الدن وئردی و آنا طرفیندن یئتیم قالدی. منله او یاشید ایدیک و قوشاچای‌دا بیر محلله‌ده یاشاییردیق. او اوشاقلیغی‌نین ایلکین ایللرین «قوشاچای»دا سوردو. سونرا ایسه اونلارین عاییله‌سی باتی آذربایجانین مرکزی «اورمییه» شهرینه کوچدو. «مهدی» و اونون قارداشلاری «علی» و «حمید» اورمییه‌نین اوخوللاریندا درس اوخودولار. «مهدی بی» ایبتیدایی تحصیلینی بیتیرندن سونرا، اورتا مکتب تحصیلینی ایسه اورمییه‌ده بیتیردی. او اوزونون درس اوخویوب تحصیل آلما سوره‌جینده اردملی، ادبلی، دوشونن، عاغیللی، فراستلی و زیرک بیر اویرنجی ایدی. مهدی اورتا مکتبین سون ایلینده درس اوخویوردو. اونون بویوک قارداشی «علی بی» کی توتالیتر، دیکتاتور و شووینیست پهلوی رئژیمی ایله موباریزه ائدیردی، ساواکین واسیطه‌سی ایله توتولوب شهید اولدو. مهدی بی بو اولایدان سونرا سییاسی جریانلارا قاتیشدی. او، اورتا مکتب دیپلومو آلاندان سونرا، کونکور سیناویندا قبول اولوب، تبریز بیلی‌یوردوندا «میکانیک موهندیس‌لییی» کورسوندا اوز تحصیلینه داوام وئردی. من ایسه دوققوز یاشیمدا ایبتیدایی بیرینجی صینیفه یازیلدیغیما گوره ایکی ایل «مهدی بی»دن سونرا اورتا مکتبی بیتیریب ۱۳۵٤-جو گونش ایلینده تبریز بیلی‌یوردوندا قبول اولوندوم. بونا گوره من بیلی‌یوردون ادبییات فاکولته‌سینین اینگیلیس دیلی و ادبییاتی کورسونون بیرینجی صینیفینده اوخویاندا، «مهدی بی» ایسه فننی فاکولته‌سی‌نین اوچونجو صینیفینده تحصیل آلیردی.

«مهدی بی»ین کیچیک قارداشی «حمید بی» ایسه بیر موددت سونرا سییاسی جریانلارا قاتیشدی و اولکه‌دن دیشداکی باشقا موباریزلرله باغلی خاریجی اولکه‌لرین بیرینه گئتدی. مهدی بی بیلی‌یورد تحصیلینی بیتیرندن سونرا عسگرلییه گئتدی. او تئهرانین پادیقانیندا نئچه آی ایدی کی افسرلیک درجه‌سی ایله خیدمت ائدیردی کی امام خمینی حضرتلری‌نین (ره) ائعلانینا لبیک جاوابی وئررکن اونون امریندن ایطاعت ائیله‌دی و پادیقانی ترک ائتدی. او مخفی اولاراق گیزلینجه‌سینه اوز حیاتینا داوام وئردی.

«مهدی بی» ایرانین ایسلامی اینقیلابی‌نین اوغور و ظفریندن سونرا، اورمییه شهری‌نین «ایسلامی اینقیلاب قورویوجولار قوشونونون (سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) تمل داشین قویماقدا ایشتیراک ائتدی و اونون ان آکتیو و فعال اویه‌لریندن بیریسی اولدو. بلی، «مهدی بی» بو تشکیلاتی یاراتماقدا ان چالیشقان و فعال رولو

وار ایدی. او بیر موددت ایسه اورمییه‌نین ایسلامی اینقیلاب دادگاهی‌نین دادسیتانلیق وظیفه‌سینی یئرینه یئتیریردی. او، عئینی زاماندا، اورمییه‌نین بلدییه ایداره‌سی‌نین رئییسی ایدی و بو ساحه‌ده اونملی و ده‌یرلی ایشلر گوردو.

مهدی بی‌ین یارالانماسی و شهادتی:

مهدی بی، زورلا بویونا قویولموش ایران-ایراق موحاریبه‌سینین (جنگ تحمیلی) باشلانغیجیندا ائولندی و کبین کسمه گونون ائرته‌سی گون ایران-ایراق موحاریبه جبهه‌سینه یوللاندی. او ایللر بویو موحاریبه جبهه‌سینده و چئشیدلی حربی عملییات‌لاردا همیشه و هر زامان اونملی، چالیشقان، سارسیلماز و قاباریق اوندر و کوماندیرلارین بیریسی ایدی. عئینی حالدا اونون، پاسدارلارین، بسیجی‌لرین، دویوشچولرین و عسگرلرین اوستونده درین، قودرتلی ائتکی و نوفوذو وار ایدی.

مهدی بی، فتح‌المبین حربی عملییاتیندا، نجف اشرف تیپی‌نین کاماندیری‌نین موعاوینی (کومکچی‌سی) ایدی. او، بیت‌المقدس حربی عملییاتیندا بئل ناحییه‌سیندن گوللـه‌لنیب یارالاندی. مهدی بی، رمضان عملییاتیندا عاشورا تیپی‌نین اوندر و کاماندیری اولارکن ایراق توپراغینا گیردی و یئنی‌دن بیر کره داها یارالاندی. مسلم بن عقیل حربی عملییاتیندا «عاشورا ۳۱-جی لشگری»نین اوندر کاماندیری اولارکن حربی عملییات آپاردی. او موقددماتی والفجر، بیرینجی، ایکینجی، اوچونجو و دوردونجو والفجر عملییات‌لاریندا ایسه همن عونوان و وظیفه ایله –اوندر کاماندیرلیک- بسیجی‌لری کاماندیرلیق ائتدی. اونون کیچیک قارداشی «حمید بی» ایسه بوتون بو ایللرده موحاریبه جبهه‌سینده حربی عملییاتدا ایشتیراک ائتدی. نهایتده، «حمید بی باکری» خیبر حربی عملییاتیندا شهید اولدو.

«مهدی بی باکری» اوزونون امام خمینی حضرتلری (ره) ایله سون گوروشونده اوندان ایسته‌دی دوعا ائتسین کی اولو تانری الله تعالی اونو باغیشلاییب شهادته یئتیرسین. بئله‌لیکله، اودلار یوردو آذربایجانین بو قوشاچایلی اییید، قوچاق، مومین و موباریز اوغلو اون بئش گون اوندان سونرا بدر حربی عملییاتیندا، بایرام آیی‌نین (اسفند) **۲۵**-جی گونونده، ۱۳۶۳-جو گونش ایلینده اوزونون بوتون حیات بویو چکدییی زحمت‌لرینین موزدون و زحمت حاققین باغیشلایان و مئهربیان اولو تانری الله تعالی-دان آلدی و شهادتله قول بویون اولوب جبهه توپراغینی، دجله چایی‌نین سویون، آزادلیق، اوزگورلوک، کیملیک و ایسلامی قودرتلی اوجا، هوندور یاشیل آغاجین اوزونون آل قانییلا سووارادی، ایسلام و وطن یولوندا شهید اولدو. اولو تانری الله تعالی اونا قنی-قنی رحمت ائیله‌سین و اونو جننته قووشدورسون. نیسگیللی‌سی بودور کی «شهید مهدی بی باکری»نین مزاری بو دونیادا ایزسیز و نیشانسیزدیر. اونون پاک پئیکری دجله ایرماغی‌نین سولارینا قووشدو. اولو، یوکسک روحو ایسه ملکوت عالمینه اوچارکن، جننته قووشارکن بوتون کاییناتلا اوزلاشیب، اویغونلاشیب بیر اولدو. قرآن کریم‌ده یارادان اولو تانری بویورارکن: انا لله و انا الیه راجعون، هامیمیز الله-دانیق و الله-ا دوغرو قاییداجاغیق. شهید مهدی بی باکری ایسه ایللر سیناغیندان و موباریزه‌سیندن کئچرکن اوز بورجون یارادان تانری‌یا، اولکه‌میزه و خالقیمیزا اوده‌ییب ابدییته قووشدو.

یادیگارلار و خاطیره‌لر:

مهدی بی‌ین پالتوسو

مهدی بی‌ین اورتا مکتبده درس اوخویان چاغلاریدی. قیشین کسگین دوندوران گونلری‌نین بیری ایدی. مهدی‌نین بنیزی، یاناقلاری، اللری شیددتلی سویوقدان قیزاریب قارالمیشدی. آتاسی اوگون بو قرارا گلدی مهدی‌یه بیر پالتو آلسین. مهدی ایکی گوندن سونرا تازا، گوزل پالتوسویلا اوخولا گئتدی. آمما اوگون آخشام چاغی ائوه قاییدارکن قم-کدرلی دورومدا پالتوسون چیخاریب اوتاغین بیر کونجونه آتدی. عاییله اویه‌لری، هامیسی حئیرتله‌نیب شاشقینلاشارکن سایخاشلیقدا اونا باخدیلار. اونون گوزلری یاشلا

دولارکن سویله‌دی: نه جور راضی اولوم پالتو گئییم، بیر حالدا کی کلاسدا منیم یانیمدا اوتوران دوستوم سویوق هاوادان تیر-تیر تیتره‌ییر!؟

بو بلدییه رئیسی هاردادیر؟!

مهدی بی‌ین اورمییه‌ده بلدییه رئیسی اولان چاغلاریدی. بیر گون اورمییه‌ده شیددتلی یاغیش یاغدی سئل یولا دوشدو. او، ائله او گئجه کومکچی قروپلاری یاردیم ائتمک اوچون سئل گلن محلله‌یه یوللادی. اوزو ایسه سونونجو قروپلا اورایا گئتدی. شالوارین چیرمالارکن باشقا آداملارلا بیرلیکده کوچه‌لره پارپالچیغین، لیللی-لیتقالی سویون ایچینده چالیشیردی، سئل وورموش آداملارا یاردیم ائدیردی. بو آندا مهدی بی بیر قوجا آروادی گوردو کی آغلایا-آغلایا، باغیریب قیشقیرارکن خالقدان یاردیم ایسته‌ییردی. یازیق قوجا آروادین بوتون وار-یوخو، قیویر-زیویری، پسه-پوسه‌سی ائوین یئرآلتی‌سیندا (زیرزمین) سویون ایچینده قالمیشدی. مهدی بی تئزراق گئدیب یئرآلتی‌یا تپیلدی و او قوجا آروادا یاردیم ائدیب اونون وسیله‌لرین سویون ایچیندن ائشییه چیخاردی، اونلارا ساهمان وئردی. قوجا آرواد، مهدی‌یه کی هوولەسک قان-ترین ایچینده اللـه‌شیب، چالشیردی یاخیشنلاشدی دئدی: بالام، الله سنه عوضینی وئرسین، آغام ابوالفضل‌دن عوض آلاسان، ننه! بیلمیرم بو بلدییه رئیسی فیلان-فیلان اولموش ایندی هاردادیر سنی گورسون و سنین قئیرت و شرفیندن بیر آز اویرنسین!؟ مهدی بی گولرکن سویله‌دی: ننه جان دوز دئییرسن! کاش کی اویرنسین!

بسیجی‌لر مندن یاخشیراق‌دیر.

نئچه گون ایدی کی سحر چاغیندان گون باتانا قدر، جبهه‌نین توپراق توکمه یئرینین (خاک‌ریز) دالینا گئدیردی و لشکرین عملییاتی محورینه ترتیب وئریب قایداسینا سالیردی و الیندن گلن قدر بولگه‌نین چئشیدلی یئرلرینه باش چکیردی. او گونلر اولکه‌نین قوزئییننده یای فصلی‌نین ایستی هاواسی آدامین آمانین کسیردی. بو گونلرین بیرینده‌یدی کی مهدی بی جبهه‌نین توپراق توکمه‌سیندن اوشاقلارین سنگرینه دوغرو گئتدی. ال-اوزونون توزون یویوب دستماز آ«دی و سنگرین ایچینه گیردی. «۳۱-جی عاشورا لشگری»نین «رحیم آغا» آدلی قوجا بیر دویوشچوسو حئساب واراغین جلسه‌یه یوللاماق اوچون یازیب ترتیب وئریب معلومات وئریردی. مهدی بی باکری گلرکن آیاغا قالخیب اوپوشدولر. رحیم آغا بو آندا گوردو مهدی‌نین دوداقلاری سوسوزوندان قوپ-قورودور. رحیم آغا سویودوجویا دوغرو گئتدی و بیر گیلاس کومپوتو چیخاردی. اونون آغزین آچیب مهدی‌یه وئردی. مهدی بی کومپوتون قوطوسون الینه آلارکن اونون سرین‌لییینی دویوب حیسس ائدیب دئدی: بوگون اوشاقلارا کومپوت وئریبلر می؟

رحیم آغا سویله‌دی:

- یوخ، مهدی بی! اونلارین بوگونکو جیره‌لرینده کومپوت یوخ ایدی.

مهدی بی کومپوتو قایتاری سویله‌دی:

- بس نه اوچون بو کومپوتون آغزین آچیب منه وئردین؟

رحیم آغا سویله‌دی:

- بونا گوره کی سن بو قیزمار ایستی هاوادا چوخ یورولوبسان، نئچه کومپوت آرتیق گلمیشدی. کیم سندن یاخشی؟

مهدی بی توتولارکن جاواب وئردی:

- مندن یاخشی؟ مندن یاخشیراق بیلیرسن می کیمدیر؟ بسیجی اوشاقلاردیر کی هئچ جور ایددیعاسیز و تووقققوع‌سوز جبهه‌ده دوشمانلا ساواشیب موحاریبه ائدیرلر و جان وئریرلر.

رحیم آغا دئدی:

- مهدی بی داها آچمیشام، ایچ. بو قدر چوخ دا چتین توتما.

مهدی بی سویله‌دی:

– رحیم جان، اوزون ایچ! اوزون ایچ کی او دونیادا اوزون جاوابین وئره‌سن!!

هئچ کیمسه قرارگاها گیرمه‌سین!

بیرینجی والفجر عملییاتیندا، امر ائتمیشدی کی هئچ کیمسه قرارگاها گیرمه‌سین. قرارگاهین دژبانی کی بیر بسیجی ایدی، ائله بو امره و تاپشیرماقلا باغلی، بونا گوره کی مهدی بییی تانیمیردی قویمادی قرارگاها گیرسین، اونو اورادان قایتاردی. مهدی بی اونون بو ایشیندن چوخ خوشو گلدی و اونو تشویق ائیله‌دی.

او بیر بسیجی ایدی.

مهدی بی اوزونو هر زامان بیر بسیجی بیلیردی. دوغرودان دا او بیر بسیجی ایدی. بسیجی حوقوقو آلیردی. او بو قونویلا باغلی تکببورلو، قورورلو و ایددیعالی دانیشماقدان قورخوردو کی اونون بوتون ایشلرین زای ائیله‌سین. حتتا اونون لشگرده‌کی امکداشلارینین چوخو بیلمیردی کی او بیر موهندیس‌دیر. او همیشه اوزون دانلاییردی کی آز ایشله‌ییر، سوچو، سهوی و تقصیری واردیر.

چالیشقان و فعال بیر بسیجی

بیر گون جبهه‌ده آنبارا باش ووردو گورسون نه چاتیشمامازلیق واردیر. آنبارین دوروم و شراییطینه باش ووراركن، آنبارین مسولو «حاج امرالله»، مهدی بییه کی قییافتن تانیمیردی اوزون توتوب اوجا سسله سویله‌دی: آی جاوان، بس نییه هوت–هوت دوروب باخیرسان؟ گل منه دستک وئر، یاردیم ائت کی بو تلیس‌لری آنبارین ایچینه آپاراق. اگر بورایا ایشله‌مک اوچون گلیبسن گل بوراداکی باشقا اوشاقلارلا بو یوکلری یوک ماشینیندان ائندیرک! بابا، باشا دوشدون مو؟

مهدی بیین چیینینه بوندان اوول گوللـه دیمیشدی و چیینیندن چوخ ایشه چکه بیلمیردی. بونا باخمایاراق ایشله‌مه‌یه باشلادی. ناهار چاغی ایدی کی لشگرین اوشاقلارینین بیریسی «حاج امرالله»ا آمار وئرمک اوچون اورایا گلدی. حاج امرالله اونا سویله‌دی: «بوگون بیر چالیشقان بسیجی بیزه یاردیم ائتمه‌یه گلیبدیر. اوندان چوخ خوشوم گلدی. بیلمیرم هانسی قیسمتدن بورایا گلیبدیر. ایسته‌ییرم گئدم اونون کاماندیریندان ایسته‌یم اونو بورایا گوندرسین» سونرا ایسه مهدی بییه ایشاره ائتدی.

او دویوشچو بسیجی، مهدی بییی گورورکن تانیدی و جلد گئتدی اونا یاردیم ائتدی. او حاج امرالله– یا سویله‌دی: «آخیر، بیلیرسن بو کیمدیر؟ بو مهدی بی باکری‌دیر، لشکریمیزین کاماندیری‌دیر.»

حاج امرالله و باشقا بسیجی‌لر اونا دوغرو گئتدیلر. مهدی بی قویمادی اونلار بیر کلمه ده دانیشسین. اونلارین اوزون اوپرکن سویله‌دی: «حاج امرالله، من بیر بسیجی‌یم، همین!»

اونونلا ایلک گوروش

مهدی بیین حیات یولداشی بویورور:

«ائلچی‌لیکدن سونرا، بیر ائل گونو (جمعه) نادری بی جنابلاری‌نین ائوینده مهدی بی‌له دانیشدیم. بیر سیرا مسه‌له‌لر آرایا گلدی. اورنک اوچون: ائولنمه‌یین نئجه‌لییی، حیات، یاشام، یاشاییش، ساواش، موحاریبه و ...

سوزون دوزون ایسته‌سه‌نیز تأسسوف‌لر اولسون کی او گون من مهدی بییی اوزون گورمه‌دیم. او ایسه منی گورمه‌دی. هر ایکیمیز باشیمیز آشاغی اوتورموشدوق. مهدی بییین اینینده بیر اوئرکوت و بیر بسیجی شالوار وار ایدی. اوندان سونرا داها اونو گورمه‌دیم تا کی کبین کسمه گونو یئتیشدی. مهدی بییین باجیلاری کبین کسمه گونونه قدر اونا ائعتیراض ائدیب دئییردیلر سن کی اونو گورمه‌میشسن، نه اوچون قبول ائتدین؟ بلکه ده اونون بیر ایرادی وار ایمیش!

مهدی بی سویله‌میشدی: بیزیم ائولنمه‌ییمیز اولو تانری الله اوچوندور، ایسلام اوچوندور. ایسته‌دییم اولچو و مئعیارلاری اوندا گوردوم و امینم کی او منله اویغون و هم‌عقیده‌دیر.»

خانیم، پرابلئمی واردیر!

مهد بییین حیات یولداشی بویورور: «مهدی بی کیمی اینسانلارا یاشاماغین اوزونه گوره چتینلیک‌لری واردیر. من ایسه چتینلیک گورموشم. بو شهردن او شهره کوچموشم. نیگران، هیجانلی و تالواسالی اولموشام. هر آن و هر زامان خوشا گلمه‌ین خبرلرین اینتیظاریندا اولوب اونون یولون گوزله‌میشم. آمما حیاتیمین ان اونملی حیصصه‌سی اونونلا کئچیبدیر. من مهدی بییه فخر ائدیرم. مهدی بی ایله یاشاماق منیم اوچون چوخ شیرین ایدی.

بیر کره اونون وسیله‌لرینین ایچیندن بیر دولما قلم گوتوردوم اونون اوچون بیر زاد یازام. او، بونو گورکن قویمادی یازام. سویله‌دی: قلم منیم دئییل، بیت‌المالین‌کیدیر. دئدیم: ایسته‌ییرم ایکی-اوچ کلمه یازام، همین! سویله‌دی: خانیم، پرابلئمی واردیر!

لشکرین کاماندیرینین حیات یولداشی!

مهدی بییین حیات یولداشی آرتیریر: او گئجه چوره‌ییمیز یوخ ایدی. قرار اولدو مهدی بی او گون آخشام تئزراق ائوه گلرکن، چورک آلسین. بونا گوره کی او گئجه دویوشکن‌لرله بیزیم ائوده جلسه‌لری وار ایدی. آمما او گون بئیواخت گلدی، چورک ایسه آلمامیشدی. تداروکاتچی اوشاقلارا دئمیشدی کی اونلار اوزلرییله چورک آلیب گتیرسینلر. او، ائوه گلنده گوردوم الینده بئش-آلتی چورک واردیر. هله منله دانیشماقدان اوول اوز توتوب سویله‌دی: بو چورکلر دویوشچو اوشاقلارینکیدیر.

ظارافاتجا اونا دئدیم: من ایسه دویوشچو حیات یولداشییام! او گولدو. بئله‌لیکله من او گئجه، اوتن گئجه‌لردن قالمیش قورو، خیر-خیردا چوره‌یی یئدیم.

شهید مهدی بییین وصییتنامه‌سیندن بیر فراز

شهید مهدی بی باکری‌نین وصییتنامه‌سینین بیر حیصصه‌سینده بئله گلیبدیر:

«منیم عزیزلریم، اگر گئجه-گوندوز اولو تانری الله-ین درگاهینا شوکور ائدیب مینتدارلیغیمیزی بیلدیرسک کی ایسلام و ایمام نئعمت‌لرینی بیزه وئریبدیر، یئنه آزدیر. بیلیب آگاه اولمالییق کی، دوزگونلوک و پاک نییت عمللریمیز ده چوخ اونملی اولارکن، بیزیم اوچون تکجه قورتولوش یولودور... بیلین کی ایسلام تکجه قورتولوش و موتلولوق یولودور.

... هر زامان و هر آن اولو تانری‌یا فیکیرلشین و الله-ین واجیب فریضه‌لرینه عمل ائدین. اورکدن ایمامین تقلیدچیسی اولون، اونا دستک وئریب یاردیم ائدین. دوعالارا و اباعبدالله-ین و شهیدلرین مجلیس‌لرینه چوخ اونم وئریب قایغی گوسترین کی بو ایش سیزین بو دونیانیز اوچون خوشبخت‌لیک و آخیرتینیز اوچون موتلولوق گتیرر. هر واخت و هر زامان حسینی (ع) و زینبی (س) تربییه الده ائدین و بیلین کی اونلارین ریسالتی سیزین ریسالتینیزدیر. اوز اوشاقلارینیزی ایسه

ائله بو سایاق تربییه ائدین کی ابوالفضل العباس (ع) حضرتلرینین یولون توتارکن اونون دوزگون واریثی و عدالتلی علمداری ایمانلی و مومین عسگرلری اولارکن، شهادتین والئح وورغون عاشیقی اولسونلار...»

شهید حمید بی باکری‌نین وصییتنامه‌سیندن بیر حیصصه:

شهید «حمید بی باکری» ایللر بویو اوز عزیز، سایغیلی و بویوک قارداشی «مهدی بی باکری» ایله ایران–ایراق ساواش جبهه‌سینده امکداشلیق ائدیردی. مهدی بی باکری «۳۱ عاشورا لشگری»نین کاماندیری اولان زامان، حمید بی باکری ایسه اونون امکداش موعاوینی اولارکن اونا کومکچی‌لیک و یاردیمچی‌لیق ائدیردی. حمید بی باکری، ۱۳۶۱–جی گونش ایلینده والفجر حربی عملییاتیندان اوول شهید اولدو. او اوز اوندری، کاماندیر قارداشیندان ایمان، آزاده‌لیک، اوزگورلوک، دویوشکن‌لیک، اییدلیک، شوجاعت و جسارت درسی آلمیشدی. حمید بی باکری‌نین وصییتنامه‌سینین، مهدی بی باکری‌نین وصییتنامه‌سی ایله سیخ ایلیشکی‌سی، اویغونلوغو و اوزلاشماسی واردیر. حمید بی باکری‌نین «شهادت موزئی»ینده ساخلانیلان وصییتنامه‌سی یوکسک، ده‌یرلی، دولغون، معنالی، آنلاملی و قاوراملی بیر وصییتنامه‌دیر. منجه بو وصییتنامه قیزیل سویویلا یازیلیب، قورونوب گلن نسیل‌لره اورنک اوچون ساخلانمالی‌دیر. ایندی ایسه «حمید بی باکری»نین وصییتنامه‌سیندن بیر قیسسا حیصصه‌سین کی اونون اولو، یوکسک روحو و فیکرینی گوزگو کیمی گوستریر، گتیریریک:

«دوعا ائدین کی اولو تانری الله تعالی سیزلره شهادتی قیسمت ائیله‌سین. یوخسا بیر زامان گلر کی موحاریبه بیتیب سونا چاتار و دویوشکن موباریزلر اوچ قروبا بولونرلر:

۱– اونلارین بیر قروبو اوزلرینین کئچمیش‌لرینین قارشیسیندا دوراراق اوز کئچمیش‌لریندن پئشمان اولارلار.

۲– بیر قروبو قایغی‌سیزلیق، قئیدسیزلیک و ائعتیناسیزلیق یولونو توتارلار، ماددی–فیراوانلیق و ریفاه ایچینده باتیب بوغولارلار و هر بیر شئیی اونودارلار.

۳– اوچونجو قروپ اوزلرینین کئچمیش‌لرینه ایلقارلی و وفالی قالارلار. اونلار قایغی‌لی اولوب، مسولییت دویوب حیسس ائدرلر. موصیبت‌لرین، قم–کدرین الیندن، گرگین‌لییین، قیزغینلیق و شیددتیندن دیق ائیله‌ییب اولرلر.

بس، اولو تانری الله تعالی–دان ایسته‌یین کی شهید اولماقلا، موحاریبه‌دن سونراکی حیاتین سونوج و عاقیبت‌لریندن آماندا قالاسینیز. بونا گوره کی بیرینجی و ایکینجی قروپلارین عاقیبتی خئیره ختم اولمایاجاقدیر و اوچونجو قروپ اوچون ده یاشاماق چوخ آغیر و چتین اولاجاقدیر.»

بو وصییتنامه، اینسانلیق، اوزگورلوک و معنوییت مشعلی کیمی بیزیم اینسانی توپلوموموزا ایشیق ساچیر.

بلی، بو اوچ قارداش، شهیدلر «علی»، «حمید» و «مهدی»، دیکتاتور، توتالیتر، فاشیست و شووینیست پهلوی رئژیمی، و ایراغین قان ایچن عیرقچی دیکتاتورو «صدام حسین»ـه قارشی موباریزه ده شهید اولدولار و آل قیرمیزی قانلاریلا آزادلیق، اوزگورلوک، باغیمسیزلیق، کیملیک، وطن‌سئورلیک و ایسلامین بویوک، قودرتلی، هوندور و ائورنسل آغاجین سوواردیلار. شهید مهدی بی باکری مینلر نفر آذربایجانلی شهیدلردن بیر اورنکدیر کی تاریخ سوره‌جینده، مشروطییت‌ده، ایسلام اینقیلاب اولاییندا و ایران–ایراق موحاریبه‌سینده شیرین جانلارین اووجلارینا قویدولار، دویوشوب موباریزه ائتدیلر و باشی اوجالیقلا شهید اولدولار. اونلار، بیزیم اولکه‌میزین خالق کوتله‌لرینین بو دونیادا موتلولوغون و او دونیادا سعادتین ایسته‌ییردیلر.

آذربایجان خالقی‌نین تاریخ بویو بابک،

کوراوغلو، قوچاق نبی، ستتارخان، باقیرخان، باغبان ائل‌اوغلو و ... کیمی بویوک، دویوشکن و موباریز قهرمانلاری واردیر. شهید مهدی بی باکری ایسه اونلارین داوامچیسی‌دیر. بئله خالق قهرمانلاری گله‌جکده ایسه اولاجاقدیر.

شهید مهدی بی باکری و مینلر نفر اونون کیمی اینسانلار کی مشروطییت‌ده، شیخ محمد خیابانی دونه‌مینده، آذربایجان میللی حوکومتینده (۱۳۲۵-۱۳۲٤) میرجعفر پیشه‌وری‌نین اوندرلییی ایله، ایسلامی اینقیلاب دونه‌مینده، هابئله ایران-ایراق ساواشیندا، اوز اولکه‌لرین و وطن‌لرین سئورکن اونون اوغروندا دویوشوب موباریزه ائدیب شهید اولدولار. اونلار پئیغمبر حضرتلریمیزین بویوردوغونا لبیک دئییردیلر: حب الوطن من الایمان، آنایوردو-وطنی سئومک ایماندیر. شاعیر دئمیشکن:

هر که را مهر وطن در دل نباشد کافر است،
معنی حب الوطن فرموده پیغمبر است.
وطن عئشقی هر کسین کونلونده یوخدورسا کافردیر،
وطن‌سئورلیک آنلامین سویله‌ین پئیغمبردیر.

اوز خالقی، دینی و وطنی یولوندا شهید اولانلار حقیقتده اولمه‌ییبلر. اونلار اوز خالقلارینین کونلونده دیری‌دیرلر. مهدی بی باکری و اونون قارداشلاری‌نین ابدی خاطیره‌سی ایسه آذربایجان خالقی‌نین قلبینده حک اولونوبدور و همیشه‌لیک کونلوموزده یاشایاجاقدیر. اودلار یوردو، آنا دوغما وطنیمیز آذربایجانین اینسانی توپلومو همیشه، هر زامان تاریخ بویو دویوشکن و موباریز اینسانلارا ائحتییاجی واردیر کی آزادلیق، اوزگورلوک، باغیمسیزلیق، و معنوییت مشعلی اللرینده، خالق کوتله‌لرینه و وطنداش اییدلره یول گوسترسین. او چاغدا بوتوو آذربایجان هر زامان موتلولوقدا یاشایار. اورنه‌یین هم «قاراباغ» باش اوجا یاشایار، هم ده کی «قاراباغ»ا ائرمنی‌لر، روس و باشقا اجنبی‌لرین واسیطه‌سی و یاردیمی ایله باسقین و سالدیریم ائده‌نمزلر، سوی قیریمی یولا سالانمازلار. ائله بونا گوره هامیمیز سوز مولکونون سولطانی «شهرییار»لا آذربایجانین سیمبولو و سیمگه‌سی «حئیدربابا» داغینا خیطاب سس-سسه وئررکن اوجا سسله یئنه بیرلیکده دئیک:

«حئیدربابا مرد اوغوللار دوغگونان»

ایندی ایسه بو اوچ شهید قارداشین و مینلر باشقا آذربایجانلی شهیدین اولو یوکسک روحلارینا صلوات چئویررکن و اولو تانری الله تعالی‌دان اونلارا قنی-قنی رحمت دیله‌یرکن اوزوموزو ایران ایسلام جومهوریییتی‌نین مسوللارینا توتاراق دئیک: آذربایجان خالقی تاریخ بویو مینلر نفر مهدی بی باکری کیمی شهیدلر وئرمک‌له حاققی واردیر اینسانی، وطنداشلیق و شهرلی‌لیک (شهروندی) حوقوقلاردان یارارلانسین، اوز آزادلیق، اوزگورلوک، کیملیک و کولتورون و موقددس آذربایجان تورکجه‌سینی قورویوب، ساخلاسین. اومودوموز بودور کی ایسلام دونیاسی‌نین چوخ اونملی، قودرتلی، قوتسال و موقددس دیلی، آذربایجان تورکجه‌سی اوشاقلار باغچاسیندا، ایبتیدایی، اورتا مکتب اوخوللاریندا، هم ده کی بیلی‌یوردلاردا، کولتورل-بیلیمسل مرکزلرده، درس دئییلیب، یازیلیب-اوخونوب، چیچک‌لنیب زنگین‌لشسین. ایندی داها واختی چاتیبدیر، حتتا گئج اولوبدور. ایران ایسلام جومهوریییتی‌نین آناياساسی‌نین ۱۵-جی و ۱۹-جو ماده‌لرینه عمل و ایجرا ائتمه‌لیدیر. بیزلر، هامیمیز بو اومودلا یاشاییریق. گله‌جک بیزیمدیر.

آذربایجان فولکلوروندان
پیر آغاجی

حسین مسعودی

عزیزینم حالالا

حارام قاتما حالالا

نامردین باغچاسیندا

نه گول بیتسین، نه لالا

بیری وار ایدی، بیری یوخ ایدی. قدیم زامانلاردا بیر کیشی وار ایدی. اونون بیر اخلاقسیز، هرزه آروادی وار ایدی. گیزلینجه‌سینه یاغلی-تاملی یئمک‌لر بیشیریب اویناشینا وئریردی یئسین. سونرا ایسه بیرگه اویناشیردیلار. آمما او اخلاقسیز آرواد اوز ارینه همیشه قوپ-قورو، خیر-خیردا چورک ایله آیران وئریردی یئسین. بو اخلاقسیز، پیس، هرزه آرواد ائوده‌کی اونو اله‌یپ، اوندان خمیر توتوب یاخشی یئمه‌لی چورک‌لر یاپیب اویناشینا یئدیردیردی. او ایسه اونون کپکلی تورتوکونتو حیصصه‌سیندن چورک یاپیب اری‌نین قاباغینا قویوردو یئسین. یازیق کیشی او قدر کپکلی، قوپ-قورو، خیر-خیردا، تاققیر چورک‌لردن یئمیشدی کی آغیز-دوداغی یارا اولموشدو. او بیر گون اوز آروادیندان گیلئی‌لنیب سویله‌دی: «آرواد! مگر بیزیم اونوموز خارابدیر، خالقین اونویلا فرقی واردیر کی چورکلر بو جور زای اولور؟!» بیجوو، حوققاباز آرواد گوردو اری چوخ صاف-ساده و تئز اینانان بیر کیمسه‌دیر، بونا گوره اونون سورغوسونون جاوابیندا دئدی: «هامیسی سنین باجی‌نین سوچو، تقصیری‌دیر. او «باغداد»دا اوس...ور، اوس...راغی‌نین یئلی گلیب بوردا بیزیم یاخشی اونوموزو گویه سووورروب آپاریر. بونا گوره ایسه تکجه کپک‌لر قالیر! باجین بیزیم ائوین خئییر-برکتین آپاریبدیر!!» عاغیلسیز کیشی هئچ فیکیر ائتمزکن اونون سوزونه اینانیب قبول ائتدی. سونرا ایسه سویله‌دی: «آرواد! صاباح بیر قدر نزیک یاپ قوی خورجونون ایچینه، «باغداد»ا باجیمین یانینا گئدیم گوروم اونون منله نه دوشمانچیلیغی واردیر!» آروادین اری ائرته‌سی گون پسه-پوسه‌سین گوتوروب بازاردان دا بیر قدر سووقات آلیب، خورجونون چیینینه سالیب یولا دوشدو. ها گئدیب، هو گئدیب، آز گئدیب، چوخ گئدیب نئچه آیدان سونرا «باغداد» شهرینه چاتدی قاپینی چالارکن، باجیسی قاپینی آچیب ائشییه چیخیب اونو قارشیلادی. باجی ایله قارداش اوپوش-گوروش، خوش بئش اون بئش ائتدیلر. باجیسی سویله‌دی: «عزیز قارداشیم، منیم جانیم، منیم گوزوم، گوز ببه‌یم، باشینا دونوم دولانیم، قوربانین اولوم، سنی گورمکدن گوزلریم ایشیقلاندی، اوره‌ییم سئویندی، خوش گلدین، صفا گتیردین. سن هارا، بورا هارا، قوش گلر قانار سالار، قاتیر گلر دیرناق سالار!؟ قیبله طرفینین دووارینا بیر چوپ اوزادیم تاخیم! نه عجب منی یاد ائله‌دین. گلدین بو اوزاق-قوربت اولکه‌ده اوز باجینا باش چکدین!؟» کیشی حیرصلی-حیرصلی، پرت-

پرت، قضبله اونا جاواب وئردی: «آی بابا، بیلیرم، بو نه جور باجی-قارداشلیق‌دیر! نه باجیسی، نه قارداشی!! اگر سن منی سئوسه‌یدین بوردا اوس...مازدین کی اوس...اغینین یئلی گلیب بیزیم ائوده بیزیم او یاخشی‌لیقدا اونوموزو سووووروب یئله وئریب آپارسین. سن منیم آبیریمی آپارمیشسان، ائویمین خئییر-برکتین یوخ ائله‌میشسن. من ایسه مجبور اولورام او قدر قوپ-قورو، خیر-خیردا تاقیر چورک یئیم، آغیز-دوداغیم یارالانسین!!!» اونون باجیسی چوخ عاغیللی-فراستلی دوشونن بیر قادین ایدی و اوز قارداشینین سفئه، عاغیلسیز، مایماقلیغین یاخشی بیلیردی. او یاخشی‌جاسینا باشا دوشدو کی «ایشین ایچینده ایش وار، توربادا پیشیک وار». او داها اوزونه آلمادی، اوزونه گتیرمه‌دی، داها هئچ سوز دئمه‌دی.

عاغیللی باجی، اوگون آخشام چاغی ائوین ایچینده‌کی اوجاغا اودون قویوب آلیشدیریب یاندیردی. سونرا ایسه یئمک بیشیردییی دولو قازانی گوتوروب آپاریب ائوین دامی‌نین اوستونده باجانین اوستونه قویدو، قاییتدی ائوین ایچینده ایله‌شدی. قارداشی بیر اوجاغا باخدی، بیر دونوب دامداکی باجانین اوستونده‌کی دولو قازانا باخدی. چوخ حئیرتله‌نیب باجیسیندان سوردو: «آ باجی، سن نه اوچون قازانی آپاریب دامین اوستونده باجانین اوستونه قویدون؟! باجی جاواب وئردی: «ایسته‌ییرم سنین کیمی عزیز قوناغیم، قارداشیم اوچون شام یئمه‌یی بیشیرم.» قارداشی سوردو: «ایندی دئ گوروم بو دورومدا قازان ایله یانار اوجاغین نئچه آرشین فاصیله‌سی واردیر. یانار اودون ایستیسی هاچان قازانا یئتیشیب اونو قایناداجاقدیر اونداکی یئمه‌یی بیشیرسین؟!» بلی باجی ایسته‌دییی مقصده چاتیب مطلبی یئتیرمیشدی. بئله‌لیکله او ایسته‌ییردی اوز قارداشین قاندیریب باشا سالدیریب دانیشدیرسین. سونرا ایسه اوزون قارداشینا توتوب سویله‌دی: «منیم عزیز قارداشیم! بس سن منه دئ گوروم، من نه جور بوردا، «باغداد»دا اوس...رام، سنین ائوین ایسه یوزلر آغاج بوردان اوزاقدادیر، یئلی گلیب سیزین یاخشی اونونوزو سووووروب یئله وئریب یوخ ائدیر؟! سن البته بونو بیلمه‌لیسن کی سنین آروادینین بیر سیرری، گیزلی ایشی واردیر. آتالار سوزو عاغیلین گوزودور «ایش ایچینده ایش وار، توربادا پیشیک وار»» قارداشی سویله‌دی: «من کی هئچ باشا دوشمورم باجی، سن نه دئییرسن؟!» باجیسی سویله‌دی: «البته بونو باشا دوشوب قانمالیسان کی سنین آروادی‌نین اویناشی واردیر» بلی، باجی بو سوزو وورغولاییب نئچه کره قارداشینا دئدی، آمما قارداشی سویله‌دی: «اصلن بئله بیر زاد اولا بیلمز. من کی هئچ اینانمیرام»

او کیشی‌نین باجی‌سینین بیر گنج فراستلی، عاغیللی، زیرنگ کئچل اوغلو وار ایدی. کیشی‌نین باجی‌اوغلوسو کی آناسی ایله دایی‌سینین سوزلرینه اوولدن آخیرا قدر دیققتله قولاق آسیب ائشیتدی، اوزون دایی‌سینا توتوب سویله‌دی: «دایی جان! آنام دوز دئییر. اگر اونون سوزونه اینانمیرسان من سنله سیزین ائوینیزه گله‌رم، بو ایشین اوستون آچیب ایچین چیخارارام. اوندا گوره‌ریک سنین آروادین اویناشی واردیر می یوخسا یوخ؟» بئله‌لیکله او کیشی قبول ائتدی.

ائرته‌سی گون کئچل اوغلان ایله دایی‌سی یولا دوشدولر. نئچه آی یول گئدندن سونرا او

کیشی‌نین ائوینه چاتدیلار. آرواد، بالدیزینین کئچل اوغلون گورمکدن چوخ توتولوب کدرلندی، اونو لاپ قم چولغالادی. آمما اوزونه آلمادی، اوزونه گتیرمه‌دی. حیرصی دیل–دوداغین کسیردی، آمما جینقیری چیخمادی، اوزون ساخلادی. کئچل اوغلان نئچه گون دایی‌سینین ائوینده قالاندان سونرا لاپ باشا دوشوب امیناولدو کی دایی‌سی آروادی‌نین اویناشی واردیر. بیر گون دایی‌سی ایشله‌مک اوچون چوله گئتدی. کئچل، ائوین بیر کونجونده گیزلندی گودسون گورسون نه اولای باش وئره‌جکدیر، اویناش گله‌جکدیر می یا یوخ. او پوسقودا دورموشدو، سین–سین گودوردو. بیر ساعاتدان سونرا اویناش تاپیلدی. آرواد ایسه اوز اویناشینا مئیوه گتیردی یئدی، چای دمله‌دی ایچدی، یئمک بیشیردی یئدی. اونلار، دانیشیب، قونوشوب، قوجاقلاشیب، اوپوشدولر. میرت ووردولار، قاهقاه قاقیلدادیلار. سونرا ایسه سویونوب، باشلارین بیر یاستیغا قویدولار. عئشقبازلیق ائتدیلر... اویناش، آروادان گیلئی‌لندی کی نه اوچون تازالیقدا، بو گونلر، آرواد اوز ارین تئزراق یولا سالمیر کی چوخراق بیر بیریله اویناشسینلار. آرواد سویله‌دی: «اریم اولسون، اوزو آز ایدی، گئدیب بیر قودال کئچل باجیسی اوغلون دا اوزویله گتیریبدیر کی همیشه منی گودسون.» اویناش سونرا ایسه آروادا دئدی: «صاباح من کندین یاخینلیغیندا تپه‌نین دالیندا ایشله‌ییرم. ناهارا یاخین او آلا–بولا دانامیزی تپه اوستونده باغلایاجاغام. سن دانانین ایزین توت گل، من ایسه تپه‌نین دالیندا، آشاغیدا یولونو گوزله‌ییرم، گلیب منی تاپارسان.» کئچل بو سوزو ائشیتدی.

ائرته‌سی گون کئچل ایله دایی‌سی چولده ایشله‌ییردیلر. کئچل، دایی‌سینین قارا داناسین سوروب تپه باشینا آپاردی. اونو بیر یئرده ساخلادی کی کنددن راحاتلیقلا گورونسون. کئچل، سونرا ایسه اوزونون آغ قورشاغین بئلیندن آچدی. اونو بیر جور زولاق–زولاق دانانین بدنینه ساریتلادی. ائله کی اوزاقدان باخان کیمسه فیکر ائیله‌سین کی او بیر آلا–بولا دانادیر.

بلی، آرواد ایسه بیر قدر خشیل بیشیردی، نئچه دنه یوموشاق چورک ایله سوفره‌نین ایچینه قویدو. سوفره‌نی باغلاییب، الینه آلیب، ائودن بایرا چیخیب یولا دوشدو. گوردو آلا–بولا دانا تپه باشیندا اوتلاییر. او، دومبله–دوز تپه باشینا دوغرو یولا دوشدو. گئدیب–گئدیب، تپه‌نین باشینا چاتدی. آمما تپه‌نین لاپ باشینا چاتیب، دانانین یانینا یئتیشرکن دریندن بیر آه چکدی. گوردو اوزلرینین قارا داناسی‌دیر کی کئچلین آغ قورشاغی اونون بدنینه ساریلیبدیر. کئچل، اوز–اوزونه گولوردو. آمما آرواد ایسه اوزونو بیلمزلییه ووردو. او، کئچلدن سوردو: «بس، دئ گوروم دایین هاردا ایشله‌ییر؟» کئچل جاواب وئردی: «دایم چولده یئر سورور. مگر اونونلا ایشین وار؟» آرواد دئدی:

«هه، دئدیم ایندی یورولوب آجیخیبسینیز. بیر قدر سیزین اوچون خشیل بیشیریب گتیردیم ناهار یئیه‌سینیز. گل گئدک دایی‌نین یانینا.» سونرا ایسه کئچل ایله دایی‌سی آروادی گئتدیلر دایی‌سینین یانینا. کیشی چوخ حئیرتله‌نیب شاشقینلاشدی کی اونون آروادی نه اوچون تازالیقدا اونون اوچون بو قدر محبتلی–مئهربیان اولوبدور. اونلار ناهارلارین یئدیلر، بیر ساعات دینجه‌لندن سونرا دوروب گون باتانا قدر ایشله‌دیلر. آخشام چاغی ائوه قاییتدیلار.

ائرته‌سی گون، دایی چوله ایشینین باشینا گئتدی. اونون کئچل باجیسی اوغلو گئدیب ائوین بیر کونجونده گیزلندی. بیر موددتدن سونرا یئنه ده دایی‌سی آروادینین اویناشی تاپیلدی. اونلار بیرگه گئتدیلر. اوتاقدا خلوت ائتدیلر. اویناش، آروادان سوردو: «بس دون نه اوچون گلمه‌دین؟ منی اینتیظاردا قویدون. من نئچه ساعات آلا–بولا دانانی تپه باشیندا ساخلادیم، آمما سن گلمه‌دین کی گلمه‌دین.» آرواد جاواب وئردی: گوردوم بیر وورغونچا پیسلیکلی کئچلین دالینا قارا یارا چیخسین. الله اونو اولدورسون. دونن، سن دئین کیمی یئمک بیشیردیم. آلا–بولا دانانین ایزین توتوب گلدیم تپه باشینا. گوردوم کئچل اوردا اوتوروبدور، سانکی منیم یولومو گوزله‌ییر، منی گودور! گرک باشقا بیر فیکیر ائدک.» اویناش دئدی: «عئیبی یوخدور. داها بو دونه سنی آلدادا بیلمز. من صاباح، کوچه‌نین باشیندان ایشله‌دییم یئره قدر آلما سویوب، نئچه آددیمدان بیر آلما قابیغی توکه‌رم. سن آلمالارین قابیغی‌نین ایزین توتوب گلرسن منی تاپارسان.» پوسقودا دوران کئچل بو سوزلری ائشیتدی. ائرته‌سی گون، کئچل گوددو گوردو کی دایی‌سینین آروادی ناهار یئمه‌یین حاضیرلاماقدادیر. او دایی‌سی آروادینا دئدی: «دایی دوستو، من گئدیرم چوله، داییم ایله ناهار یئیه‌رم.»

کئچل ائودن ائشییه چیخدی. او کوچه باشیندان باشلادی آخیرا قدر دایی‌سی آروادی‌نین اویناشی‌نین یولا توکدویو آلما قابیقلار هامی‌سین ییغدی. سونرا ایسه آلما قابیقلارینی کوچه باشیندان توتوب دومبله–دوز، دایی‌سی چولده ایشله‌ین یئره قدر نئچه آددیمدان بیر یولا توکدو. او هر زادی باشدان باشا دایی‌سینا سویله‌دی. دئدی کی بیر ساعات چکمز دایی دوستو گلیب چاتار ناهاری گتیرر. بلی، هله بیر ساعاتدان آرتیق کئچمه‌میشدی کی دایی دوستو تاپیلدی. آرواد، کئچل ایله ارین گوررکن چوخ توتولوب، اونو قم–کدر باسدی. آمما اوزونه آلمادی، اوزونه گتیرمه‌دی. او چوخ حئیرتله‌نیب شاشقینلاشمیشدی. او جینقیرین چیخارمادی، هئچ بیر سوز دئمه‌دی. اوره‌ییندە، اوز اوزونه دئییردی: «بئله‌نچی بیر اولایین سببی البتته موطلق بو وورغونچا، پیسلیکلی کئچلدیر!» آرواد یالاندان گولومسه‌ندی، یئمک سوفره‌سین یئره قویدو. اونون اری سویله‌دی: «آرواد، نه اولوبدور؟! ایکی–اوچ گوندور منه چوخ مئهربیان اولوبسان!!» آرواد، جاواب وئردی: «آخی دئدیم سحر گون چیخاندان سن ایشله‌ییرسن، یورولوب آجیخیبسان، بیر قدر اریشته پیلو بیشیردیم گتیردیم، بیرگه یئیک.» اونلار ناهارلارین یئدیلر. بیر آز دینجه‌لیب، سونرا دوروب ایشله‌دیلر. آخشام اولارکن ائوه قاییتدیلار. شامی یئییب باشی آتیب یاتدیلار.

گئجه یاریسی ایدی کی کئچل خیشیلتی–شیقه‌یلتی سسی ائشیدیب یوخودان اویاندی. یورغانی‌نین آلتیندان باخیب گوردو کی دایی‌سی

آروادینین اویناشی یاواش-یاواش گلدی گئتدی گیردی دایی‌سی آروادی‌نین یئرینه. کئچل اوزون یوخویا ووردو یالاندان خورولدادی. آمما قولاقلارین ایتیلتدی دیققتله اونلارین سوزلرینه قولاق آسدی. اویناش سویله‌دی: «بوگون نه قدر سنین یولونو گوزله‌دیم. بس نه اوچون گلمه‌دین؟» آرواد جاواب وئردی: «بوتون بو اولایلارین سببی بو پیسلیکلی کئچل کوپک اوغلودور. ائله اوجور کی سن دئدین آلما قابیقلارینین ایزین توتوب گلدیم بیردن گوردوم اریم ایله بو کئچل ایشله‌ین یئره یئتیشدیم. بیلمیرم داها بو کئچلین الیندن نه ائدیم، باشیما نه کول سووورووم!» اویناش دئدی: «چاره‌سیز بیر ایشدیر. تکجه بیر یول قالیبدیر. او دا بودور کی «پیر آغاجی»نا نذیر-نییاز ائده‌سن. اونا پناه آپاراسان. کندین یانینداکی «پیر آغاجی»ندان صیدق کونوللـه ایسته‌یه‌سن بو کئچلی کور ائیله‌سین.» آروادین عاغلینا باتدی. قبول ائتدی کی بو ایشه ال وورسون. کئچل بو سوزو ائشیتدی، هئچ دینیب دانیشمادی. خیمیر-خیمیر خیمین چکیب سوسدو گوردو اویناش بیر ساعاتدان سونرا سینه-سینه، یاواش-یاواش گلیب اوردان گئتدی. ائرته‌سی گون، آرواد بیر قدر یاغلی ال چوره‌یی (کوکه) یاپدی، سوفره‌سینین ایچینه قویدو، «پیر آغاجی»نا ساری یوللاندی. او گون کئچل سحر تئزدن یوخودان دوروب سحر یئمه‌یی یئدی، پالتارلارین گئیدی، دایی‌سی ایله ائودن ائشییه چیخدی. یولون یاریسیندا دایی‌سینا دئدی ایشیم واردیر. اوندان آیریلدی قاییتدی گئتدی «پیر آغاجی»نین یانینا. «پیر آغاجی» کنددن ائشیکده‌یدی. کند اهلی‌نین اینامی بو ایدی کی، بو آغاج نظر اولونموشدور و خالقین آرزیلارین، آماللارین، ایستک‌لرین و دیلک‌لرین یئرینه یئتیریر. «پیر آغاجی»نین یانیندا ایسه بیر قویو وار ایدی. او قویودا نظر اولونموش ایدی. خالق هر نه قدر پول و باشقا شئی‌لر کی «پیر آغاجی»نا نذیر ائدیردیلر، گتیریردیلر قویونون ایچینه توکوردولر و «پیر آغاجی»ندان ایسته‌ییردیلر کی اونلارین حاجت‌لرین یئرینه یئتیرسین، ائحتییاجلارین اوده‌سین، اونلارا خئییر-برکت وئرسین.

کئچل، اوگون اورایا یئتیشرکن گئتدی گیردی قویونون ایچینه. سینیب گیزلندی گوزله‌دی گورسون اونون دایی‌سی آروادی گلیب اورایا چاتسین. دایی‌سی آروادی بیر موددتدن سونرا قولتوغوندا یاغلی ال چوره‌یی ایله دولو سوفره‌یله گلیب چاتدی. سوفره‌نی آچدی، یاغلی ال چوره‌یی‌لرین یاریسین قویونون ایچینه آتدی. سونرا ایسه دئدی: «آی «پیر آغاجی» کئچلی کور ائیله» کئچل قویونون ترکیندن یوغون بیر سسله دئدی: «ائله‌رم، ائله‌رم» آرواد بو سوزو ائشیدرکن چوخ سئویندی. او یئنه دئدی: «آی «پیر آغاجی»، باشینا دونوم، قوربانین اولوم، دیله گلدین!؟... بس اینشاللاه کئچل کور اولار.» سونرا ایسه یاغلی ال چوره‌یی‌لرین قالان یاریسین دا قویونون ایچینه توکدو، دئدی: «آی «پیر آغاجی» اریمی ایسه کور ائیله.» کئچل یوغون سسله قویونون ترکیندن دئدی: «ائله‌رم، ائله‌رم» آرواد بو سوزو ائشیدرکن سئوینجک گوله گوله ائوه قاییتدی. او چوخ سئوینیردی و «پیر آغاجی»ندان راضی ایدی کی اونون حاجتینی یئرینه گتیریب ائحتییاجین اوده‌میشدی. بئله‌لیکله، آرواد مطلبینه چاتیب ائوه قاییتدی. کئچل ایسه یاغلی کوکه‌لری ییغیشدیریب بیر یئره توپلاییب قورشاغینا باغلادی. او قویودان

چیخیب چوله دایی‌سینین یانینا گئتدی. کئچل، بو اولایی باشدان-باشا دایی‌سینا سویله‌دی. او، دایی‌سینا دئدی بو گئجه من هر نه دئسم، سن ده اونو دئ.

او گئجه شام یئیندن سونرا، کئچل دئدی: «دایی جان!» دایی‌سی دئدی: «جان، نه‌دی دایی؟» کئچل دئدی: «دایی، سانکی من کور اولموشام. گوزلریم هئچ یئری گورمور.» دایی‌سی دئدی: «باجی اوغلو، سانکی من ده کور اولموشام. گوزلریم ایسه هئچ یئری گورمور.» آرواد بو سوزلری ائشیدرکن اوره‌ییندە دئدی: «آی «پیر آغاجی» سنین باشینا دونوم دولانیم. آللاها شوکور اولسون، سانکی دایی-باجی اوغلو هر ایکیسی کور اولوبلار» اونلار بو دانیشیقدان سونرا اتی یئییب یئرلرین سالیب باشی آتیب یاتدیلار. آمما کئچل یوخلامادی. یوخو تئز دایی‌سینین گوزون آپاردی. او یوخویا گئدیب خور-خور خورولدایيردی. سانکی دئو آغیر یئددی ایللیک یوخویا گئتمیشدی! کئچل اونو یئنی‌دن اویاتدی، قویمادی دایی‌سی یاتیب یوخلاسین. هئی دئییردی: «دایی جان، منیم یوخوم گلمیر» آرواد دا میرتلانیب دئییردی: «اول، باشینی آت یات دا. سن کی کور اولوبسان. داها نه اوچون یوخون گلمیر؟» ائله دوز بو آندایدی کی آروادین اویناشی یاواش-یاواش، سینه-سینه گلیب گیردی ائوین ایچینه. گوردو هله اونلار یاتماییبلار. او گون آخشام چاغی، آرواد اویناشینا دئمیشدی کئچل ایله دایی‌سی هر ایکیسی کور اولوبلار. اویناش بونو بیلرکن گئتدی ائوین بیر کونجونده بوغدا سونبوللرینین تایاسی‌نین اوستونده اوزانیب یاتدی گورسون نه اولای باش وئره‌جکدیر.

بو آندا کئچل اوغلان دئدی: «دایی جان؟» دایی‌سی دئدی: «جان، دایی جان» کئچل دئدی: «دایی جان، یوخوم گلمیر، ایسته‌ییرم دورام بوغدا سونبوللری دویم» دایی‌سی دئدی: «ائله من ده ایسته‌ییرم بو ایشی گورم. دور ایاغا بوغدا سونبوللری بیرلیکده دویک» آرواد ایسته‌دی ائعتیراض ائده اونلاری قویمایا بو ایشی گوره‌لر. اونون اویناشی ایسه ایسته‌دی دارتینارکن بوغدا سونبوللرینین تایاسی‌نین اوستوندن دوروب قاچا، آمما دایی ایله کئچل باجی اوغلوسو هره‌سینین الینده بیر ده‌ینک دوشدولر او اخلاقسیز اجلاف مایماق اویناشین جانینا. نه یئمیسن؟ تورشولو آش. هئی اونو تاپدادیلار. آخ دئدیلر ووردولار، اوخ دئدیلر ووردولار. اجلاف اویناش، دده‌نین روحونا پوخ دئدیلر ووردولار. او قدر اونو ده‌ینک‌لرله تاپدادیلار کی آناسیندان امدییی سوت بورنوندان گلدی، قان قوسدو. او قدر ووردولار اجلاف اویناشین کلله‌سی سیندی، سینیب ازیلدی. اونون کلله‌سینین قانی، آغزینین سویو، بورنونون فیرتیغی، پوخو، سوده‌یی بیر-بیرینه قاتیشدی. بوتون پالتارلارین، اوز-گوزون، هر یانین باتیریب بولادی. آل قانینا بولانمیشدی! بوغدا سونبولونون تایاسی اوسته ایت کیمی هوروب، ونگیللەییردی. قوجا بیر کوپک کیمی چونبه‌لمینجه هوره‌نمیردی، زیر-زیر گئدیردی. باغیشلایین، بو آجی رئال حئکایه‌نی سویله‌ییرم. نئجه دئیرلر: داها لاپ سیچیب اوزون باتیرمیشدی. بو دورومدا جان وئریردی. آتا-بابالار دئمیشکن سانکی بترینه هولا قوشموشدولار.

آرواد بو اولایی گوررکن تۆو دابانا گوتورولدو. گوز اونوندن رد اولوب ایتیلدی. باش گوتوروب گئتدی گئدر-گلمز یوللارا!!!

کوروشون اولومو

یازار: پییئر قریمال

چئویرن: حسین مسعودی

کوروش، پارس اولکه‌سینی گونو گوندن گئنیش‌لندیردی و آسیانین دا ان بویوک حیصصه‌سین اله کئچیردی. آمما، او یئنه ده دویمازکن آرتیقراق ایسته‌ییردی. او ایسته‌ییردی قافقاز ساحه‌سینین گونش پرستیش ائدن قبیله‌لرینین اولکه‌سین اله سالماقلا، اوز قودرتین داها دا آرتیرسین. او زاماندا بو ساحه‌نین قبیله‌لرینین ان قودرتلی‌سی «ساکالار» قبیله‌سی ایدی کی «تومروس» آدلی بیر قادین اونلارا حوکوم سورووردو. کوروش اونون شاهلیق سارایینا ائلچی‌لر یوللادی و اوندان ائلچی‌لیک ائدرکن اونونلا ائولنمک ایسته‌دی. ملکه باشا دوشدو کی کوروشون قصدی بو ائولنمه‌دن بودور کی اونون اولکه‌سین اله سالیب اونون خالقینا حوکوم سورسون. بونا گوره کوروشون ایسته‌یین رد ائله‌دی و اونون ائلچی‌لییندن واز کئچرکن ایجازه وئرمه‌دی اونون گوروشونه گلسین.

کوروش قضب‌لندی و اولکه‌سینین چئشیدلی حیصصه‌لریندن قوشون توپلادی و ساکالارین اولکه‌سین اله کئچیرمک اوچون حربی عملییات آپارماغا گوره قوشون چکیب یوروش ائتدی. کوروش او زامانا قدر گونئی آذربایجانی اله کئچیریب اوز حوکومتی‌نین سرحدلرین «آراز» چاییناقدر گئنیش‌لندیرمیشدی. بونا گوره کوروش مجبورییتده قالدی آرازین اوستونده بیر چوخ کورپولر سالدیریب، اونلاری موحکم‌لندیرسین. ملکه، کی اوز جاسوسلارینین واسیطه‌سی ایله کوروشون مقصدیندن آگاه اولموشدو، اونون یانینا ائلچی‌لر یوللاییب سویله‌دی:

– آی پادیشاه، «تومروس ملکه» سنه نصیحت وئریر کی بیزیم اولکه‌یه قوشون چکیب یوروش ائتمکدن واز کئچه‌سن و ساکالاری زحمته سالمایاسان. آمما بونو بیل اگر بیزیمله موحاریبه ائتمکدن واز کئچمزسن و اوز ایشینی وورغولاییب سوزونون اوستونده دورارسان، من ایسه سیزله موحاریبه ائتمه‌یه حاضیرام. من اوز قوشونومو «آراز»ین ساحیلیندن دالی چکه‌رم کی سن قوشونونلا، «آراز» چاییندان کئچه‌سن. بیز بو تایدا باش اوجالیق و راحات ویجدانلا حیله و یالتاقلیق ائتمزکن سنله موحاریبه‌یه ال ووراجاغیق. یاخود، سن اوز قوشونلارینی آرازین ساحیلیندن دالی چک، بیز چایدان کئچک بو شرطلرله او تایدا سنله موحاریبه ائدک.

کوروش، بئله‌نچی بیر خبری ائشیدرکن چوخ حئیرتله‌نیب شاشقینلاشدی. بونا فیکیرلشدی بلکه ملکه‌نین صداقتیندن سوء–ی ایستیفاده ائدیب فیریلداق و حوققابازلیقلا اونلار اوچون بیر اولدوروجو تله قوروب اونلاری تورا سالیب محو ائله‌سین. ائله بونا گوره ده ائلچی‌لره سویله‌دی صاباح ملکه‌نین جاوابین وئره‌جه‌یم. اوتوروب بو قونویلا باغلی چوخلو فیکیرلشدی. اونون مصلحتچی موشاویرلری ده قرارسیز و ایکی کونوللو ایدیلر. اونلارین بعضی‌سی دئییردیلر دوشمانین اولکه‌سینه یوروش ائدک. بیر سیراسی دئییردیلر آرازین ساحیلین بو تایین عسگرلریمیز موحاریبه ائتمک اوچون یاخشی تانییرلار. بو دورومدا اگر اونلار بیزلری باسیب سیندیرسالار عسگرلریمیزه یاخشیراق یاردیم ائده بیله‌ریک؛ بلی بئله اولسا یاخشی‌دیر. آمما هئچ بیری جسارت ائتمه‌دیلر ان یاخشی فیکری–

مصلحتی یئرینه یئتیرسینلر. یعنی «کوروش»ا نصیحت وئرسینلر کی سس‌سیزلیک‌له یاواشجادان اوز اولکه‌سینه قاییتسین و ساکالاری اوز باشلارینا اوتورسون. آمما هامی بیلیردیلر کی شاه موحاریبه‌یه داوام وئرمک قرارینا گلیبدیر. آخیردا هامیسی سس وئردیلر کی موحاریبه اوز اولکه‌لرینده اوز وئرسه یاخشی‌دیر. بونا گوره کی اونلار او دالغالی جوشقون چایدان کئچمه‌یه راضی دئییلدیلر. سببی بو ایدی کی اگر چایدان کئچسه‌یدیلر و موحاریبه‌ده سینسایدیلار، بیلینمیردی نه جور قاییدا بیلردیلر. بئله‌لیکله اونلار اوز فیکیرلرین کوروش‌لا آرایا قویدولار.

کوروش ایسته‌ییردی اونلارین فیکرین قبول ائیله‌سین کی بو آندا بیر نفر ایجازه ایسته‌دی دانیشسین. او، «کروزوس» ایدی کی شاه ایله بیرگه گلمیشدی و اونون مصلحتچی موشاویری ایدی. اونون فیکری باشقالارلا بیر دئییلدی. کروزوس سویله‌دی:

– «ائی پادیشاه، بو ییغینجاقدا حاضیر اولان ایرانلی‌لار، «تومروس»ون بو عجیب–قریب اونه‌ریسی حاققیندا اوزلرینین دوغرو فیکیرلرین سنله آرایا قویمادیلار. ایندی کی من تانری‌لارین ایذنی‌یله سنین کوله‌ن اولموشام، اوز فیکیرلریمی سنله آرایا قویورام. بونا گوره کی اربابین اوغورو کوله‌نین اوغورودور. اگر سن آرادان گئتسن من ده آرادان گئده‌رم. منیم باشیما گلن بدبخت‌لیکلر منی تجروبه‌لی ائدیبدیر. اومودوم بودور کی الده ائتدییم حئکمت‌لری سنله پایلاشیب آرایا قویام. سنین مصلحتچی موشاویرلرینین چوخونون عقیده‌سی بودور کی سن، «تومروس ملکه»نی و اونون قوشونون اوز اولکه‌نه چکیب گتیره‌سن، آمما من دوز اونلارین عکسینه فیکیرلشیرم. ائی پادیشاه سیز بئله سانین اگر موحاریبه‌ده سینیب مغلوب اولسانیز، بو دورومدا ساکالار بو تایدا اولسالار نه باش وئره‌جکدیر؟! بو دورومدا اونلارین قاباغین هئچ جور آلماق اولماز و اونلار بوتون ایالت‌لری توتوب اللرینه کئچیررلر و سن اوز اولکه‌نی الدن وئررسن. آمما اگر آراز چایی‌نین او تایینا اونلارین اولکه‌سینه گئتسه‌نیز، همیشه ائده بیلرسینیز چایین بو تایینا دالی قاییداسینیز. اوندا فورصت اله سالارسان و اوز قوشونونا ساهمان وئریب قایدایا سالارسان، یئنی‌دن دایاناجاق ائدیب باسقین ائدرسن. عئین–ی حالدا اوتاندیریجی بیر ایشدیر کی سن اوز مئیلین‌له دوشمانین قاباغیندان دالی چکیله‌سن و اوز الینله اوز اولکه‌نین قاپی‌لارین اونلارین اوزونه آچاسان.

ایندی بئله سان کی قالیب گلیبسن. اگر آرازین او تاییندا اولسان، مغلوب اولوب سینمیش دوشمانین قاباغیندا موحاریبه‌یه داوام وئرمک آساندیر. آمما اگر دوشمان بو تایدا اولسا، سیزین چایدان کئچمه‌ییزه مانیع اولاجاقدیر. بونا گوره منیم عقیده‌م بودور کی سیز ملکه‌نین اونه‌ریسینی قبول ائده‌سینیز و اونون اولکه‌سینه یوروش باشلایاسینیز. آمما نه بیلیم، بلکه ده سن خیانت اولماقدان قورخورسان. بونا گوره من ایندی سنین قاباغینا بیر یول قویورام کی آسانلیقلا اوغور قازاناسان. سن ایسه منیم کیمی یاخشی بیلیرسن کی ساکالار بربر خالقدیرلار و کوبود حیات سورورلر و اونلار بیزیم یاخشی یئیه‌لندییمیز شئی‌لردن فایدالانماییبلار. من، سنه اونه‌ری وئریب تکلیف ائدیرم کی آرازدان کئچن چاغدا، هر نه قدر ائده بیلسک چوخراق قاباغا گئدک. سونرا ایسه دوشرگه سالاق. اورادا چوخ دبدبه‌لی–طمطراقلی شنلیک توره‌نی یولا سالاق، اوغورلوق بایرامی توتاق. اورادا، حئیوانلاری اوولایاق، یئمه‌لی، لذتلی یئمک‌لر بیشیرک، اوزوموزله بو تایدان ایچمه‌لی، سرخوش ائدیجی

ایچکی‌لر، چاخیرلار آپاراق. بو ایشلری گورندن سونرا شنلیک تورەنینی اوتوروب گیزلینجه دالی اوتوراق و قوشونوموزون ان سیسقا، ضعیف، گوجسوز حیصصه‌سین او دوشرگه‌ده قویاق قالسین. اگر من سهو ائتمیرم‌سه، ساکالار اورایا یوروش ائدرلر. اونلار بیر بئله یئمه‌لی، لذتلی یئمک‌لرین و ایچکی‌لرین قارشیسیندا تاب گتیریب دوزه بیلمزلر. اونلار یئمک‌لردن قیدالانیب، سرخوش ائدیجی ایچکی‌لردن ایچمه‌یه مشغول اولارلار. بیز ایسه آسانلیقلا اونلارا ایلنجه ائدن حالتده باسقین ائدیب اونلاری سیندیریب مغلوب ائده‌ریک، بو سایاق اوغورلوق اله سالاریق.»

کوروش فیکره جومارکن، کروزوسون فیکرینی بیه‌ندی. او، تئزلیک‌له ائلچی‌لرین واسیطه‌سییله ملکه‌یه خبر گوندردی کی آراز چاییندان کئچه‌جکدیر و او تایدا اونون توپراغیندا موحاریبه‌یه ال ووراجاقدیر. بئله‌لیکله، ملکه ایسه راضیلاشیب قبول ائتدی. کوروشون عسگرلری کی اوزاقدان باخیردیلار، نئچه گوندن سونرا گوردولر ملکه‌نین قوشونو آرازین ساحیلیندن اوزاقلاشدیلار، بونا گوره اونلار دوشمانین توپراغینا تپیلدیلر.

کوروش، چایدان کئچن گئجه یوخودا گوردو کی اونون «هیستاسپ» آدلی یاخین دوستلارینین بیرینین اوغلو قاناد چیخاریبدیر. اونون قانادلارینین بیری بوتون «آسیا»نین اوزه‌رین توتوبدور و باشقا قانادی ایسه «آوروپا»یا کولگه سالیبدیر. کوروش، قورخاق-هوولەسک قان ترین ایچینده یوخودان دوردو. اوزو آنادان اولمادان اوول، «اژدهاک»ین گوردویو یوخو یادینا دوشدو. ظن ائتدی سانکی تانری‌لار اونا ائعلان ائدیلر «هیستاسپ»ین اوغلو اونون قئیبتینده ایسته‌ییر تووطئه ائدیب شاهلیغی اوز الینه کئچیریب تاختا چیخسین. بونا گوره، او «هیستاسپ»ی اوز قوللوغونا چاغیردی و اونا امر ائتدی ایرانا قاییتسین و اوز اوغلوندان موغایات اولوب اونون قاباغین آلسین. کوروش ایسته‌دی اوزو ساکالارین حئسابینا یئتیشیب، باسقین ائدیب اونلارین سیندیرسین، اولکه‌لرین اله سالسین، سونرا ایسه قاییدیب گئتسین بو قونویا یئتیشسین. آمما او بیلمیردی ائله بو یوخو کی «هیستاسپ»ین اوغلونون قییامینی ائعلان ائدیردی، کوروشون اولوموندن خبر وئریردی. افسوسلار اولسون کی آداملار همیشه بئله سانیرلار کی تانری‌لارین ایراده‌سین دوشونوبلر، آمما اونلار سهور ائدیرلر.

کوروش بو یوخودان چوخ دا پوزغون-پریشان اولمادی و موحاریبه‌یه ال ووردو. اونون آرازدان کئچیب قوزئی آذربایجانا آیاق باسیب باسقین ائتمه‌سیندن بیر گون اوترکن هله ده باسقین ائدیردی. ائرته‌سی گون کروزوس سویله‌ین سوزه عمل ائتدی. یعنی او تایدا بیر یئرده دوشرگه سالدی و اوز قوشونونون عسگرلریندن ان قووه‌سیز، سیسقا بیر حیصصه‌سینی اورادا اوتراق ائله‌تدیردی. اونلار بیر بویوک شنلیک تورەنی یولا سالدیلار، تاملی-مزه‌لی یئمک‌لر بیشیردیلر و لذتلی سرخوش ائدن ایچکی‌لر اورایا قویدولار. کوروشون قوشونو دالی قاییتدیلار. قوشونون تکجه او کیچیک قووه‌سیز، سیسقا حیصصه‌سی اورادا قالدیلار. هله کوروشون قوشونو اورادان چوخ اوزاقلاشمامیشدیلار کی ساکالارین قوشونلارینین تقریبن اوچدن بیری دوشرگه‌یه یوروش ائتدیلر و دوشرگه‌نی اوز اللرینه سالدیلار. اونلار یئمه‌لی-لذتلی یئمک‌لردن قیدالانیب یئدیلر و ایچمه‌لی سرخوش ائدن ایچکی‌لردن چاخیرلاردان ایچدیلر، ایلنجه‌یه مشغول اولدولار. ساکالارین سود ایچمه‌یه عادت‌لری وار ایدی، اونلار هئچ واخت چاخیر ایچیب سرخوش

اولماغا عادتلری یوخ ایدی. اونلار یئمه‌لی یئمک‌لری یئیندن سونرا، سرخوش ائدیجی ایچکی‌لری ایچدیلر، مست و سرخوش اولارکن تنبل‌لشیب، هئللەنیب دونیادان خبرسیز مست و سرخوش دورومدا یوخویا گئتدیلر. ایرانلی پارسلار اوچون بو عسگرلری سوی قیریمی ائدیب بوتوولوکله اولدورمک آسان و راحات بیر ایش دئییلدی.

تومروس ملکه، پارسلارین بو سالدیریم و یوروش ائتمه‌سیندن و اونلاری سوی قیریم ائدیب اولدورمکدن خبر آلیب آگاه اولدو. تومروس ملکه، کوروشون یانینا بیر ائلچی گوندریب سویله‌دی:

– کوروش، آی پیرتیجی قان ایچن کوپک، بو اوغورلوغو الده ائدیب قازانماقدان چوخ دا سرخوش اولوب بورنون یئللەنمه‌سین. حقیقتده، بو سن دئییلدین کی اوغورلوق اله سالدین، اوزومدن چکیلمیش چاخیر بو ایشی گوردو. ایندی ایسه من سنه بیر اویو، نصیحت وئریرم. اگر قالان اسیر دوشن عسگرلری بوراخیب قایتارماسان و بیزیم اولکه‌میزدن باش گوتوروب دالی قاییدیب ائشییه چیخماسان، بوتون تانری‌لار و آتامیز گونشه آند اولسون سن پیرتیجی قان ایچن کوپه‌یه او قدر قان ایچدیره‌جه‌یم کی دویاسان!

کوروش، تومروسون بو حکیمانه عاغیللی– مودروک نصیحتینه ده‌یر وئریب بویون ایمه‌دی. تومروس، اوز قوشونونون بوتون حیصصه‌لرین بیر یئره توپلادی. یئنی‌دن موحاریبه باشلاندی. بو کره حوققابازلیق، فیریلداق و حیله‌گرلیک آرادا یوخ ایدی. بویوک بیر دهشتلی، آغیر موحاریبه اوز وئردی. ایکی طرفین هئچ بیری تسلیم اولمادی. آذربایجان قوشونلاریندان یوزلر عسگر اوز وطن‌لرین قورواماق اوغروندا شهید اولدولار. پارسلارین باسقین ائدن، هوجوم چکیب تجاووز ائدن عسگرلریندن ایسه چوخو هلاک اولدو. نهایتده، ساکالارین قوشونونون عیده‌سی پارسلارینکیندان چوخ ایدی. بونا گوره آذربایجان قوشونونون یورولماز موباریز دویوشکن عسگرلری اوغورلوق قازاندیلار. اونلار، پارس قوشونونا سالدیریم ائدیب، اونلاری سیندیریب مغلوب ائتدیلر. تومروس ملکه، بو آغیر–دهشتلی قیزغین موحاریبه‌ده مودروکلوک‌له اوز قوشونونو اوندرلیک ائدرکن، قیلینج ووراراکن ایسته‌ییردی، پیرتیجی قان ایچن «کوروش»ا ال تاپیب اونو هلاک ائتسین. آرا قاتیب، مذهب ایتمیشدی. بیلینمیر کوروش نه جور بو قاریشیقلیقدا اولدورولوب هلاک اولدو. تومروس امر ائتدی اوز دوشمانی کوروشون جسدین گتیردیلر. سونرا ایسه امر ائتدی بیر بویوک قابی (سانکی داغارجیغی) قان ایله دولدوردولار. تومروس، کوروشون کلله‌سین زورلا او قابین (قانلا دولو داغارجیغین) ایچینه باسدی. تومروس دئدی داها من اوز وئردییم سوزه عمل ائتدیم. بو تون به تون داها بوندان بری قان ایچمکدن دویاجاقدیر. سونرا ایسه اوزون، کوروشون کلله‌سینه توتارکن آرتیردی: «ایچ، پیرتیجی قان ایچن کوپک، قاندان ایچ دوی.»

دئییرلر، کوروش آنادان اولاندا، تانری‌لارین ایراده‌سی ایله اولومدن نجات تاپیب دیری قالمیشدی. آمما تانری‌لارین آیدین خبردارلیغینین عکسینه او واختیندا ائده بیلمه‌دی موحاریبه و قلبه‌دن ال چکسین. بئله‌لیکله، کوروش بو دورومدا اولدورولوب دونیاسین دییشدی.

قایناق:

1- Grimal Pierre, CONTES LEGENDES DE BABYLONE ET DE PERSE, published by Fernand Nathan, Paris, 1962.

۲– گریمال، پییر، ترجمه ایرج علی‌آبادی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، چاپ اول ۱۳۶۱، چاپ دوم ۱۳۷۳، ص ۱۶۸ الی ۱۷۲.

جزا (۳)

حوسئین بالا میراعلم‌اوو

آغاله‌له بیردن گئتدیگی کیمی، دؤرد آیدان سونرا، بیردن ده قاییدیب گلدی. کؤهنه سینیق سالخاق «قاز ۲۴نو ائله اولکی یئرینده نهنگ پالید آغاجی‌نین آلتیندا ساخلادی. خئیلی آریقلامیشدی، ساچساققالی آغارمیشدی، قیرمیزی دامارلی ایری آلا گؤزلری، ائله بیل، بیر آز بؤیوموشدو...

آغاله‌له هامی ایله سویوق گؤروشدو. اوردان بوردان صؤحبت ائله‌دی. آما «پارکئت سئخینین نه آدینی توتدو، نه ده او سمته گؤزونون اوجو ایله باخدی. بیر ده، «پالیدلی» قصبه‌سینده سؤز گزیردی کی، الی یاراقلی، موبیل تئلئفونلو گؤزتچیلرین گئجه گوندوز قورودوغو بو مئشه‌نین اصیل صاحیبی باشقا آدامدی و بیر دفعه ده اولسون، بو طرفلره گلمه‌ییب...

آغاله‌له قاییتدیقدان سونرا «پالیدلی» رئستورانی یاواش یاواش ایشله‌مه‌یه باشلادی. بیر آز آرالیدا هئچ کسین آیاق باسا بیلمه‌دیگی مئشه‌ده کسیلمیش نهنگ نهنگ آغاجلار بیر اوجدان ساتیلیردی. ایش او یئره چاتمیشدی کی، الی دهره لیلر دوغرانمیش قاراغاج، گیلاس، توت، اولاس، ولس، پالید، فیستیق، جؤکه آغاجلاری‌نین نازیک بوداقلارینی، شیولرینی ده قینردیلار. یامیاشیل کؤرپجه بوداقلان اولجه گون دؤین یئرلرده قورودور، سونرا درز کیمی باغلاییب، اوست اوسته ییغیردیلار. بو آزمیش کیمی، اوسته‌لیک، محو اولموش آغاجلارین کؤتوکلرینی چیخاریر، یونقار و یاخود کپک کیمی کیسه‌لره قابلاشدیریب هاراسا گؤندریردیلر. مئشه بیچنک کیمی بیچیلیردی چؤله بیابانا، صحرایا چئوریلن لوت عوریان ساحه لر «پالیدلی» رئستورانی نین حَیَطینده «مئرسئدئس»دن دوشن زیرپی قوچولارین اولگوجله ترتمیز قیرخیلمیش باشلارینی خاطیرلادیردی...

نهنگ گؤوده‌لی، اؤرکن دولانماز قوز، شابالید، پالید آغاجلارینی ائلئکتریک میشار ایله کسه بیلمه‌ینده، دیبلرینی آزجا اویور، سونرا آلتینا آمیریال فیتیل قویوب پارتلادیردیلار. یاشی یوز ایلی آدلامیش آزمان آغاجلار بیر آنین ایچینده ساچاقلی کؤکلری ایله گؤیه قالخیر، سونرا آغیرآغیر یئره ائنیردی. بو زامان نئچه نئچه جاوان آغاج دا شیلکوت اولوردو.

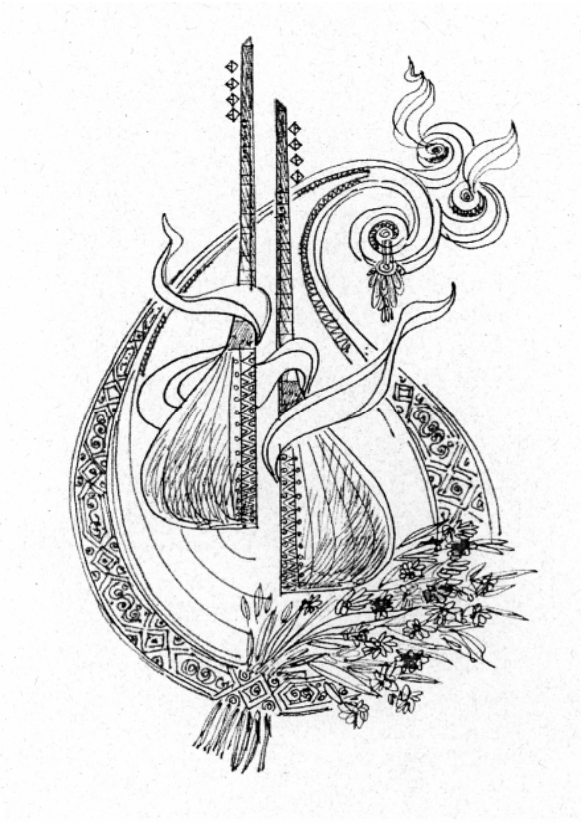
آغزی اووخارلی دهره‌لرین، بالتالارین تاققیلتیسی، بئنزین ایبی وئرن میشارلارین ات اورپشدیریجی اوغولتوسو اطرافی لرزه‌یه سالیردی. مئشه‌نین ایچی ایله اوزانان سرت یوللاردا نریلده‌ین آغیر یوک ماشینلارینین سس بوغاناغیندان چیخان آجی توستو اطرافا یاییلیر، ترتمیز، صاف هاوانی زهرله‌ییردی. قولاق باتیران دینامیت صدالاری عصرلرله یاشی اولان بو قوجامان مئشه‌نین لال سوکوتونو پوزور، بویلوبوخونلو آغاجلاری دیکسیریدیریردی. ایلبیزلرین، چییرتکه‌لرین، جیرجیرامالارین، آریلارین آهنگدار نغمه‌لری آرتیق ائشیدیلمیردی. گؤیرچینلرین، بولبوللرین، شاناپیپیکلرین، قاراتویوقلارین سسی سانکی ابدی سوسموشدو. قابانلارین خورولتوسو، آییلارین دونقولتوسو، چاققاللارین، جاناوارلارین اولارتیسی

سانکی قئیبه چکیلمیشدی. مئشه‌ده‌کی جانلیلارین اکثریتی فلاکتدن یاخا قورتارماق، سالامات قالماق اوچون قورخو ایچینده داغلارا چکیلمیشدی. آغاجلارین گؤوده‌سینده و بوداقلاریندا نیظاملی شکیلده سیرایا دوزولوب، آشاغیدان یوخاریا، یوخاریدان آشاغیا یئم داشییان قاریشقالار، بوداقدان-بوداغا هوپپانان دله‌لر، گوللوکلرده اوچوشان کپنکلر، سورعتله او طرف-بو طرفه قاچان یامیاشیل کرتنکله‌لر، قیشدا قارین آغیرلیغینا دؤزمه‌ییب سینان بوداقلارین آلتیندا یووا قورموش پورسوقلار، کؤستبکلر، تنبل-تنبل، هم ده نازلا یئریین کیرپیلر، تیسباغالار آللاهین یاراتدیقلاری کسیلیب گؤیلردن یئره میللنن نهنگ-نهنگ آغاجلارین آلتیندا قالیب محو اولوردولار. بئلجه، مئشه‌نین آهنگدار حیاتی اینسانلارین الی ایله پوزولوردو. بلی، اینسانلار دوشونمه‌دن اللرینده‌کی بالتایلا، میشارلا مئشه‌نی محو ائدیر، اونون قوینوندا مسکن سالمیش جانلیلاری چیلپاق، زیروه‌لری قارلا بوسبوتون اؤرتولموش داغلارا ساری قووواردولار. بو قوو-ها-قوودا، بو قاچا-قاچدا نه ایسه آنلاشیلماز، آنلاشیلماز اولدوغو قدر ده مودهیش بیر شئی وار ایدی. سانکی دونیانین آخیری ایدی... سانکی اینسانلارین قلبینه شئیطان گیرمیشدی...

ساغلام، توتوق و گؤزه گلیملی آیچن آرتیق یئتیشکنلیک دؤورونه قدم قویموشدو. اطراف اراضیلرده یاشایان ائرکک جاناوارلارین، دئمک اولار کی، هامیسی اونو گؤز آلتی ائلمیشدی. آنجاق آیچنین بوغازی‌نین آلتیندان سینه‌سینه قدر قارامتیل زولاق ائلن کؤیسرکدن خوشو گلیردی. اودور کی، دیگر ائرکک جاناوارلاری آزاجیق دا اولسا، یاخینینا بوراخمیردی. اعتیراضینا محل قویمایانلاری ایسه، ایتی دیرناقلاری ایله جیرماقلاییر، یا دا وار گوجو ایله دیشله‌ییردی. البته، بو سرت البیاخا دؤیوشلرده اونا دوو گلنلر ده اولوردو. بئله ده کؤیسرک دادینا چاتیر، اونا هوجوم ائدنلری آلتینا باسیب گمیریر، دیرناقلاری ایله آل قانینا قلتان ائدیب، اؤلومجول حالا سالیردی. بو دؤیوشلرده کؤیسرک اؤزو ده رقیبلری طرفیندن خسارت آلیردی بیلگیندن و بوغازیندان قان آخیردی. آما یارالاری نه قدر آغیر اولسا دا، غوروروونو ایتیرمیردی. مغرور-مغرور آیچه‌نین یانینا قاییدیردی. آیچن ده اونون سئوگیسی اوغروندا آلدیغی یارالاری نوازیشله یالاییر، مئهربیانلیق گؤستریردی. بعضعا ده اوزون، ایستی، قیرمیزی دیلی ایله بوینونا، ایپک کیمی یومشاق توکلو بویون-بوغازینا سیغال چکیردی. بو زامان کؤیسریین جانیندان خوش بیر گیزیلتی کئچیردی و او، بوتون آغریسینی اونودوردو...

اؤزونو هامیدان گوجلو حساب ائدن کؤیسرک بیر دفعه ، غئیری ایختیاری، هانسی سحرلی قووه‌نین تاثیریلسه جاذیبه دار آیچه‌نین اوز گؤزورنو، قولاقلارینی، بویون-بوغازینی یالادی، ایتی، آغاپپاق دیشلری ایله بئلینی یونگولجه سیخدی و اونو قووتلی قوللاری ایله قوجاقلاماغا جهد گؤستردی. آما آیچن جلد چئوریله‌رک، اونون ایستگینه مانع اولدو. بو، کؤیسرگین قانینی بیر آز دا جوشدوردو. آیچه نی آرخادان قوجاقلاماق ایسته‌دی. آیچن بو دفعه ده اونون قوجاغیندان چیخماغی باجاردی و مئشه‌یه دوغرو گؤتورولدو. کؤیسرک اونو یاخالاماغا چالیشدی. باشقا اراضی‌لردن گلن جاناوارلار دا اونلارین آرخاسینجا دوشدولر، آنجاق چاتا بیلمه‌دیلر و بو قوشا سئوگیلی نین گؤزدن ایتدیکلری مئشه لیبه باخا-باخا قالدیلار.

شئعریمیز

اولوم سیراسیندا بکله‌ین آنالار

ح.ش سوی تورک

(خدافرین سوبندینده ائولرینی ایتیرن آنالارا ایتحاف)

جهننم گونشینین قووران ایستیسی آلتیندا
قیریش-قیریش آلینلاری
قیلمیش گوزلری، قوروموش دریلری
یوخ اولموش زامان آنلامی
عئینی اسیر دوشرگه‌لری تک
بیر سیلاحلاردا قورشون اکسیک
ویجدانلار دونوک، ترسلیک
قارا دوزده،
جانانلیدا، دره‌جک
سوجئیلی، ماهریزلی
سارجالی، سونگو آرخاسیندا
تئکنولوژی آدی وئریلمیش
نیفرت خینجیمی
اینیلده‌یر ایچیمیزده،
وطن‌سیزلیک، پرده آسمیشلار
قیرانلا-تومنله گوزلریمیزدن
اتیمیزین، قانیمیزین
اوسته گل ذاتیمیزین
دیرینی اوده‌ییرلر اونلار
بیر دیرسه‌یین، دیبینده
گونشین یاخان نوقطه‌سینده
سانکی ماغارایمیش،
بیزه قالین، دورون تکلیفی گلمیش
بونلار بیر یانا
آنالار-آتالار
وارینی یوخونو اسیرگه‌میش
ایزی پوزولموش
اوره‌یینه کدر دولموش
ایندی اولوم سیراسیندا بکله‌ین آنالار
اوغلوم وای،
آتام وای،
آنام وای دئیه‌رک
نه اوخشاییب نه آغلار.
زیغیندان پالچیغیندان قوپاریبلار
داش دووار حیصار ائدیب
سانکی محبوس کیمی ایمیش
عومورلوک حبسه محکوم
ایتیردیک‌لری بالا مزاری
اکین تارلالاری
سویلا دولموش، اونودولموش
سو بندی‌نین اوزه‌ریندن اسن کولک

قووورور اوره‌یین،
اورادان قالخان گونش
یاخیب یاندیریر اود تک.
عجاییب طالئع‌میش اولولریمیزی
سویا گومدو
ان سئودیییمیز ائویمیزی
دووارلاریندان عزیزلریمیزین
رسیم‌لرین آسدیغیمیز
ایچینده مین ایللر خاطیره‌لر
دفن ائتدیییمیز یووالاریمیز
هم ده خزینه دولو، تاریخ دولو
اینجی دولو مردلیک تاریخی
تپه‌جیک اثرلریمیز
سانکی یوخوموش، ایچینده‌کیلر
اویموش، سوسموش
بیر پارا شهرلی‌لر گلیب اونون
وارلیغین حراجا قویموش
ایسته‌سن ده بویموش، ایسته‌مه‌سن ده
آل پایینی دیره‌نمه
صندلیمه، میزیمه ایره‌نمه
توزلو لیباسینی سورمه
کس دیلینی لال اول هور...
ایسته‌سن ده بودور ایسته‌مه‌سن ده
ائوینه ائو یوخ، یئرینه یئر
قبیرلرینه تاپیلمیر یئر
للـه‌سی اولموش کرم تک
دره‌لره سورگون ائدیلمیش
آغارمیش ساچلاریلا
گومولموش دیلک‌لری‌یله
آغی دئیه‌جک یئر بولانمایان
گوزو گوره‌جک قدر باخانمایان
دووار دیبینده اولومو بکله‌ین آنالار
اوزو قارا اوولادلاردان نه‌لر اومار
اوغوز قیزی، آلنی آچیق
رنگ قیرمیزی، گل گور کی
سورگونده
سولموش چیچک‌لر کیمی
چاره‌سیز اولوم سیراسیندا
زاری-زار
اشهدینی اوخویور
دوداقلاریندا دونموش گولوشلری
آسمانا قالخیر ناله‌لری
بیزی بو گونه قویان یوخ اولسون
بو منیم سوزوم یوخ،
او
هر شئیینی ایتیرمیش
اولوم سیراسیندا بکله‌ین آنانین
سسی‌دیر.

☼☼☼

عومور آیناسی

اوستاد مرادعلی قریشی (م. قافلانتی)

وطنیمین وورغونویام، یاییلیبدیر هر یانا،
سسیم دوشوب باشدان باشا داغا، داشا، آرانا،
آن ایچیرم چیخاجاقدیر ائلیم آزاد دووارانا،
آچاجاقدیر وطنیمده چیچک دئدیم، گول دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

یاد ائللی‌لر جان آتدیلار وارلیغیمی دانماغا،
شانلی آناتورپاغیمدا منی اوزگه سانماغا،
قانمادیلار، یارانمیشام ائل اوغروندا یانماغا،
باغلامیشام جسارتلی ائللریمه بئل، دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

ائللریمه ظولم ائتدیلر اوتانمادان آشکارا،
سینه‌م اوسته چالین-چارپاز ووورسالار دا مین یارا،
ایلمه‌دیم حیاتیمدا بیر آنلیق دا یادلارا،
اینانمیشام اولاجاقدیر ائلین گوجو سئل دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

قوربت ائلده داییم توتدوم اوز ائلیمین سوراغین،
سوندورمه‌دیم اوره‌ییمده وطنیمین چیراغین،
قلم چالیب، بوزوشدوردوم دار گوزلونون دوداغین،
سارسیلمارام عملیمدن بیلمه‌ییسن بیل، دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

آدلی-سانلی ائلیم واردیر، دئدیم-سانما من تکم،
نسیمی‌یم، کوراوغلویام، خان‌ائیوازام، بابکم،
هئچ اولماییب، اولمایاجاق مسلکیمدن ال چکم،
بیر منه باخ، یاخشی تانی، گوزلرینی سیل-دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

من اوزومو یاد ائللره قاتمامیشام قاتمارام،
وارلیغیمی قارا پولا ساتمامیشام، ساتمارام،
وطنیمی گوزلریمدن آتمامیشام، آتمارام،
بیر گونده یوخ، بیر آیدا یوخ، نئچه-نئچه ایل دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

آلقیشلادیم حقیقتی آنانلارین عئشقینی،
یئر اوزونده ائل دردینی قانانلارین عئشقینی،
الی قابار، آلنی آچیق اینسانلارین عئشقینی،
نغمه قوشدوم، ایللر بویو وطن دئدیم، دیل دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

یازدیقلاریم حیاتیمین آیناسی‌دیر آی ائللر!
عومور بویو حاق اوستونده سالدیم هارای آی ائللر!
اولمایاجاق مظلوملارین حاققی داها زای، ائللر!
سانجیلاجاق ظالیم‌لرین گوزلرینه میل، دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

دوشمانلارا عالم-آشکار آجی زهر دئسم ده،
سوزلریمده عومور بویو بوندان بتر دئسم ده،
یورولمایب، گئجه-گوندوز،آخشام-سحر دئسم ده،
«قافلانتی»یام ائللریمه شیرین-شیرین دیل دئدیم،
سینه گردیم، سوزلریمی بم دئمه‌دیم، زیل دئدیم.

☼☼☼

ائللر آغلادی

حمدالله مددی (للـه‌لی یئتیم)

نه قوهوم نه قارداش تاپا بیلمه‌دیم
سویله‌دیم دردیمی ائللر آغلادی
حکیم لوقمان درده چارا قیلمادی
سویله‌دیم دردیمی دیللر آغلادی
ائله بیل کی بو دونیادا یوخودوم
عطیرلنمیش چیچک کیمی قوخودوم
بیبابانا داغا داشا اوخودوم
سویله‌دیم دردیمی چوللر آغلادی
منیم یوکوم قم ماطاحی آلان یوخ
«یئتیم» کیمی مودام گوزو دولان یوخ
خزان وورموش چیچک کیمی سولان یوخ
سویله‌دیم دردیمی گوللر آغلادی

۶ ماه ۸۰۰۰ تومان - یک سال ۱۶۰۰۰ تومان

فرم اشتراک ماهنامه فرهنگی اجتماعی (ترکی – فارسی) خدا آفرین

چنانچه تمایل به **اخذ اشتراک و دریافت ماهنامه خدا آفرین** را دارید، لطفاً فرم زیر را **تکمیل نموده و با واریز وجه مربوط به دوره اشتراک مورد نظر به حساب جاری ۷۸۶۵۴۷ بانک ملی ایران شعبه دانشگاه تهران کد۸۷ به نام ماهنامه خدا آفرین (قابل پرداخت در کلیه شعب بانک ملی ایران)، کپی رسید یا فیش بانکی** را همراه **فرم اشتراک** از طریق پست سفارشی به نشانی **نشریه**: تهران، خیابان انقلاب، ابتدای وصال شیرازی، پلاک ۹، طبقه سوم، واحد ۵ ارسال، و یا جهت تسریع امور، فرم و فیش مربوطه را به شماره ۶۶۴۹۳۰۸۴ با عنوان امور مشترکین ماهنامه خدا آفرین فاکس نمائید.

مشخصات مشترک

نام و نام خانوادگی: تاریخ دقیق تولد: / / ۱۳

نام: نام خانوادگی:

خواهشمند است نسبت به برقراری اشتراک: یک ساله ☐ / شش‌ماهه ☐ بصورت: پست عادی ☐ / پست سفارشی ☐ جهت: داخل کشور / خارج کشور اقدام فرمائید.

آدرس استان: شهرستان:

.....

.....

کد پستی ده رقمی: صندوق پستی: مدرک تحصیلی:

تلفن: فاکس: تلفن همراه: کد تلفن:

اشتراک جدید: ☐ تجدید اشتراک: ☐ شماره اشتراک قبلی: ☐

امضای متقاضی

مشخصات رسید بانکی

شماره سریال فیش بانکی:	تاریخ واریز وجه:
کد یا نام شعبه واریز وجه:	نام واریز کننده وجه:
مبلغ واریز شده (به حروف): ریال	به عدد: ریال

هزینه اشتراک	شش ماهه	یک ساله
- اشتراک ... شماره با احتساب هزینه‌های پست به صورت عادی برای تهران وشهرستانها		
- اشتراک ... شماره با احتساب هزینه‌های پست سفارشی برای تهران		
- اشتراک ... شماره با احتساب هزینه‌های پست به صورت سفارشی برای شهرستان		

مشترکینی که ۵ نسخه و بالاتر مشترک شوند ۲۰ ٪ تخفیف داده می‌شود.